Imprimat legal. 14. MAI. 1925
206381

Codicele pribeagului

Gheorghe Ştefan, Voivodul Moldovei.

Studiu şi traducere

DE
N. DRĂGANU

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Extras din **„Anuarul Institutului de Istorie Naţională“** Cluj pe 1924

CLUJ
„ARDEALUL“ institut de arte grafice Cluj, Str. Memorandului No. 22.
1924.

E. O.

206381

CODICELE PRIBEAGULUI GHEORGHE ŞTEFAN, VOEVODUL MOLDOVEI.

Studiu şi transcriere

de

N. DRĂGANU

I. Descrierea manuscrisului.

În posesiunea Bibliotecii Centrale Arhidiecesane din Blaj se află un manuscris de deosebită importanţă care mi-a fost accesibil mulţămită bunăvoinţei Înalt Preasfinţiei Sale Mitropolitului Vasile Suciu şi a Veneratului Consistoriu Arhidiecesan din Blaj.

Manuscrisul, pe care l-am cercetat la îndemnul Dlui I. Bianu, a fost găsit în anul 1864 între cărţile lui Ioan Mihályi de Apşa, protopopul Vişăului din Maramureş. A fost cetit şi cercetat mai întâiu de răposatul Mitropolit Victor Mihályi de Apşa, care i-a indicat la început conţinutul şi a însemnat că legarea a costat 1 fl. 50 cr. A fost cercetat apoi de prepozitul de pie memorie I. M. Moldovan (Moldovănuţ) care l-a ţinut la sine vreo zece ani, făgăduind că va publică un studiu asupra lui, fără să fi ajuns însă să şi facă acest lucru. A fost văzut la 1 Martie 1896 de Gr. Creţu, care a făcut paginaţia cu creionul. Trebue să fi fost cetit de A. Bunea, care dă după el titlul *Catehismului calvinesc* de la 1640 în *Ierarhia Românilor din Ardeal şi Ungaria*, Blaj, 1904, p. 306—7. Fără îndoială a trebuit să-l vadă şi Dl N. Iorga care-l pomeneşte în *Studii şi documente*, vol. IV, p. 112, nota 1; *Istoria bisericii româneşti şi a vieţii religioase a Românilor*, Vălenii-de-munte, 1908, vol. I, p. 337, precum şi în studiul *În legătură cu Biblia de la 1688* publicat în *AAR*. s. II, t. XXXVIII ist., 1915—1916, p. 38.

Manuscrisul cuprinde 241 foi sau 482 pagini format 4⁰, din care primele două şi ultimele trei au fost adause de legător. Adausă a fost în cea mai mare parte şi a treia din care ni s'a

Bibl. Univ. Cluj.
Nr. 1339 1925

păstrat numai un mic fragment. Fragmentare mai sânt şi foile care urmează după aceasta până la a douăzecea inclusiv. De-aici încolo altor 16 le lipseşte numai marginea.

Numărul rândurilor de pe o pagină, scrise în cea mai mare parte între linii oarbe, variază, după cum variază scrisoarea şi autorul. Sânt adecă mai multe scrisori şi în urmare mai mulţi autori şi copişti. E vorba cu siguranţă de trei cărţi legate la un loc: cea dintâiu până la p. 316, a doua până la p. 426, iar a treia de la p. 427—476.

Partea întâie a manuscrisului e scrisă în cea mai mare parte de mâna şi cu scrisoarea îngrijită (între linii oarbe, cu iniţiale şi punctuaţie făcute cu chinovar roşu) a lui Antonie din Moldoviţa şi erà să fie un Ceasoslov din care ne-a mai rămas o parte din *Rânduiala* sau, cum zice Antonie însuşi, din *„Psalmii vecerniei şi ai dimineţii“*, *„Cinurile ceasurilor“*, *Obedniţa* cu deosebite molitve în româneşte[1]. A doua e copia *Răspunsurilor* lui Varlaam la *Catehismul calvinesc* făcută de „Grăjdean din târgul Bârlad“ cu o scrisoare mai puţin îngrijită, după ce mai întâiu începuse să o copieze şi Antonie însuşi, iar a treia e *„Pavecernia velikia*, adecă cea după cină rugă ce iar să ceteşte pre postul cel mare“ etc., text slavon cu indicaţii tipiconale şi de capitole în româneşte, scris mărunt şi ceteţ pe o hârtie roşietică.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Între aceste texte s'au vârît pe urmă altele, unele copiindu-se de pe cele de mai nainte. O seamă dintre ele trebue atribuite lui Antonie, deşi sânt scrise mai grăbit şi în urmare mai puţin îngrijit. Aşa scrie el altfel şi ultimele clipe ale stăpânului său Altele sânt scrise de alte mâni.

În amănunte cuprinsul e următorul:

1°. Fragment din *Rânduiala vecerniei* (pp. 1 r. 1—35 r. 11). Pe p. 27, r. 9 încep *Prochimenele a dzilelor peste săptămână.* La sfârşit se indică: „Coneţul vecernii cu totul“.

---

[1] Dl N. Iorga, *Istoria lit. rel.*, Bucureşti, 1904, p. 166 şi *l. c.* greşeşte deci când, urmând pe Mihályi, crede că e vorba de o *Psaltire* a lui Antonie care s'ar regăsì în Biblia Spătarului N. Milescu; a spus mult mai bine în *Studii şi documente*, vol. IV, p. 112, nota 1: „culegere de rugăciuni şi slujbe în româneşte“. In urmare e greşită şi legătura pe care o face Dl G. Pascu, *Arhiva* XXVIII—1921, p. 85, între acest manuscris şi o *Psaltire* manuscrisă în posesiunea Dlui Ghibănescu, pe care Dsa o atribue Spătarului N. Milescu (cf. şi *Istoriea literaturii române din secolul XVII*, Iaşi, 1922, p. 93). Ca şi în privinţa psalmilor n'am putut constată nici o legătură între extrasele din Vechiul Testament făcute de Antonie şi textele corespunzătoare din *Biblia* de la 1688.

2⁰. În continuare până la p. 40 urmează, intercalat ulterior, cu o scrisoare foarte măruntă şi mult mai târzie, un text care pare a fi o cazanie, şi începe astfel: „D[u]mnădzău ca[re]le este mainte de toţi vecii, carele n'are nici început, nici săvârşit, carele-i mai ințăi decăt ceriul şi mai întăi decăt pămăntul...“

3⁰. *Cinurile ceasurilor: a) „Cin časurilor întăi, čas tretii aicea“* (pp. 41 r. 1—58 r. 14); *b) „Ča[s] 6“* (pp. 58 r. 15—73 r. 6); *c) „Cin 9 čas“* (pp. 73 r. 7—84 r. 10).

4⁰. *M[o]l[itva] S[fântului] Vas[i]lie* (Ruga Sf. Vasilie) (pp. 84 r. 10—87 r. 4).

N Д B
5⁰. **Чи ѡбѣница по часо** (=„Rânduiala slujbei după ciasuri“).

6⁰. *M[o]l[i]tva Sf[â]ntului Grigorie b[o]goslov* (pp. 108 r. 1—118 r. 15).

7⁰. *M[o]l[i]tva Sf[i]nte[i] Pr[ea]č[i]ste* (pp. 118 r. 1—130 r. 15). Pe p. 130 r. 14—15 se poate ceti scris mare cu roşu: „Aicea să pominescŭ morţii mai pre urmă“, iar pe p. 131 se arată felul cum se face pomenirea.

8⁰. Un fel de epilog alcătuit de Antonie în numele Domnului Gheorghe Ştefan în care arată cum, când şi de ce s'a scris cartea (pp. 132 r. 1—135 r. 2).

9⁰. Pe p. 137 r. 1 ş. u. s'a scris: „Cândŭ va vrea omul să să culce dator ĭaste în toate dzile să-ş[i] ceteascǎ acěastă pravilă spre aşternutul său cu umilinţă“. Urmează indicaţiile tipiconale care se încheie cu „deacii această rugă cătră Domnul nostru I[su]s H[risto]s“. De la p. 145 r. 14 începe „Ruga nopţii“ care se continuă cu **нескрѣвна, неблазна**... „Nespurcată, nesmentită, neputredă etc.“ (pp. 137 r. 1—152 r. 10), scrisă în întregime cu roşu.

10⁰. Pe pp. 153 r. 1—160 r. 5 se copiază din nou, cu mici modificări în notele tipiconale, de astă dată fără linii oarbe şi cu o scrisoare mai slabă, redându-se rostirea mai moldoveneşte, dar probabil tot de Antonie, textul de pe pp. 147 r. 1—147 r. 6, iar apoi se adauge „pisal Ştetin m[e]s[e]ţa fe[bruarie] 9 let 1665“.

11⁰. Pe pp. 161 r. 1—177 r. 1 tot aşa se copiază *Cinurile ceasurilor* şi *Molitva Sfântului Vasilie* de pe pp. 53 r. 9—56 r. 4, 58 r. 7—14, 67 r. 15 ş. u., 81 r. 5 ş. u., şi 84 r. 9—87 r. 5.

12⁰. Pe pp. 90 r. 15—93 r. 4 se copiază *Cin obedniţă* de pe pp. 172 r. 1—173 r. 10.

13⁰. Pe pp. 173 r. 11 — 177 r. 1 se copiază *Blajenil[e]* (=„Fericirile") de pe pp. 93 r. 3—100 r. 1, omițându-se „Crezul", al căruia început numai se indică.

14⁰. *Jitie și din multe pretreacere* (pp. 172 r. 2—185 r. 5).

15⁰. *M[o]l[i]tve de rugă de peste săptămănă căte trei pe dzi:* ᴬлє по ѹтрьнии, по чᶜа, по веᵖчнїє, *scoase de Măria sa Gheorghe Ștefan voevod; leau scos din limba sirbască pre limbă romănească.*

a) Întăiu a Dumenecei (pp. 186 r. 1—196 r. 13).

b) млтва нєд по чᶜа (pp. 196 r. 14—200 r. 14).

c) M[o]l[i]tfa D[u]mine[cei] d[u]pă vecernie (pp. 201 r. 1—204 r. 4).

d) M[o]l[i]tfa de luni după utrăne (pp. 204 r. 5—210 r. 8).

e) M[o]l[i]tfa [de] luni după časuri (pp. 210 r. 9—213 r. 8).

f) M[o]l[i]tfa de luni după vecernie (pp. 213 r. 9—216 r. 11).

g) M[o]l[i]tfa de marți după utrănie (pp. 213 r. 13—224 r. 4).

h) M[o]l[i]tfa de marți după časuri (pp. 224 r. 5—227 r. 1).

i) M[o]l[i]tfa de marți după vecernie (pp. 227 r. 2—229 r. 16).

j) M[o]l[i]tfa de miercuri după utrăne (pp. 230 r. 1—235 r. 4).

k) M[o]l[i]tfa de miercuri după časuri (pp. 235 r. 5—237 r. 7).

l) M[o]l[i]tfa de miercuri după vecernie (pp. 237 r. 8—240 r. 10).

m) M[o]l[i]tfa de ğoi după utrăne (pp. 240 r. 11—246 r. 3).

n) M[o]l[i]tfa de ğoi după časuri (pp. 246 r. 4—247 r. 18).

o) M[o]l[i]tfa de ğoi după vecernie (pp. 248 r. 1—251 r. 11).

p) M[o]l[i]tfa de vineri după utrăne (pp. 251 r. 12—262 r. 4).

r) M[o]l[i]tfa de vineri după časuri (pp. 262 r. 5—264 r. 15).

s) M[o]l[i]tfa de vineri după vecernie (pp. 264 r. 15—267 r. 2).

t) M[o]l[i]tfa de sinbă[tă] dup[ă] utrăne (pp. 267 r. 3—274 r. 1).

u) M[o]l[i]tfa de sinbăt[ă] după časuri (pp. 274 r. 2—275 r. 15).

v) M[o]l[i]tfa de sinbăt[ă] după vecernie (pp. 276 r. 1—279 r. 12).

16⁰. Pe pp. 280 r. 3—18, 281 r. 4—16 și 282 r. 1—18 s'a scris (tot grăbit și fără linii oarbe) rugăciunea:

„Doamne laudele meale nu le tăceà, că gura păcătosului și gura vicleanului spre mene să deșchis[e], grăesc spre mene cu limbi înșălătoare. Și cuvinte neĭubitoare mă încungĭurară, și să adunară spre mene întru deșertu . . . Și pre mijlocul a mulți îl laud pre îns, că stătù dea dreapta mișelului. Măntuĭaște-mă de ceĭa ce gonescŭ sufletul mieu".

17⁰. (Cu scrisoarea îngrijită a lui Antonie) *Preadoslovie* IS|HS / NI|KA *către creştini. Cartea carea să chiamă Răspunsul împrotiva Catihizmuluĭ calvinescŭ, făcută de părintele Varlaam, mitropolitul Suceavei şi arhiepisc[o]pŭ ţărăi Moldovei, tipărită* в лтѡ бнтїа мира зрнг (7153), спнїа же мира ахме (1645). *Nu se laude nime de bună credinţe, de n'are lucruri bune prea cu socotinţă. Varlaam arhiepisc[o]pŭ i mitropolit ţărăi Moldovei. Cu milă de la D[u]mn[e]dzău către creştinii din Ardeal, şi şi către alţi creştin[i] toţ, carii sintu pravoslavnici.* Se copiază însă numai o parte din Predoslovie: „Credincioşii pravoslavnici . . . De cum am vestit voao anathema să fie“ (pp. 283—294 r. 7).

18⁰. După ce se repetă titlul *M[o]l[i]tve de rugă peste săptămână de dimeneaţă şi la [ča]s şi la vecernie,* fără a se da şi textul acestora, urmează, scriindu-se la început mai îngrijit, apoi tot mai grăbit şi mai rău, o seamă de extrase din Vechiul Testament, evident, iarăşi o ciornă, care începe: „La pritcea lui Solomon grăĭaşte aicea, glav[a] 3. Fiĭul mieu graĭurile legei nu le uită, graĭuril[e] meale ca s[ă] le socoteşti întru inima ta...“ şi se termină „... Iudift[a], gl. 4 scrie când audzără fičorii Izrail[i]teanilor carii petrecea în Iudei de Olofer voevodul lui Navŭhodonosor înp[ărat] să înfricoşară foarte şi învăţ[ă] preutul Iliacom să-ş smerească cu post şi cu rug[ă] sufletil[e] sale înainte lui Dum[nedzeu]“ (pp. 297 r. 1—314 r. 12).

19⁰. *Blajenile din toate dumeneci fără besea[rică] cetind omul şie* (pp. 315 r. 1—316 r. 2).

20⁰. *Preadoslovie* IS|HS / NI|KA *către creştini. Cartea care să chiamă Răspunsul înprotiva Catihizmului calvinescu, făcută de mitropolitul Varlaam...“* etc. (cf. No. 117) în copia lui „Grăjdean din târgul Bârlad (pp. 317 r. 1—425 r. 7).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1] Scrisoarea e tot a lui Antonie. Până aici ea e între linii oarbe şi îngrijită; în privinţa limbii se ţine mai mult socoteală de tradiţia literară. De-aici încolo nu se mai întrebuinţează liniile oarbe, nici chinovarul pentru punctuaţie şi iniţiale, scrisoarea e grăbită şi urâtă. Limba e mai pronunţat moldovenească. In graba cu care se scrie, se uită slove, silabe, chiar cuvinte întregi şi se fac uneori anacoluţii (singularul se continuă cu plural etc.). Slovele, silabele şi cuvintele ce lipsesc au fost întregite în cea mai mare parte cu o cerneală cu totul modernă, poate chiar de V. Mihályi. Evident avem de a face cu o ciornă, cea dintâiu redacţie, care aveà să fie revăzută şi scrisă apoi pe curat. Din această pricină cred că am greşi publicând toate molitvele în întregime: în ele nu putem vedeà autorul desăvârşit.

21⁰. *Pavecernie velikie adecă cea după cină rugă ce ĭar să ceteşte pre postul cel mare* (pp. 427 r. 1—428 r. 13).

22⁰. главины прѣсловїе славы и съ подобїе, (= „Expunerea capitolelor cu măriri şi cu podobii"), după care urmează titlul românesc a 30 de glave, pe urmă. după repetarea româneşte şi foarte rar slavoneşte a fiecăruia din ele, textul slavon corespunzător (pp. 429 r. 1—476 jos).

Pe foile manuscrisului se găsesc deosebite note care merită să fie menţionate. Astfel:

Pag. 117 (jos): Прѣпа георгїе чеха а зрог би мир пальше 1664—5. E vorba deci de pristăvirea lui Gheorghe Cerchez întâmplată în a. 7173 de la facerea lumii sau 1664—5 de la întruparea lui Hristos.

Pag. 135 (scris foarte mărunt): Fuit iste liber apud me Reverendus Stephanus Lipcsch 1717 23 fvr. Fost-a acasta cărtice la mine dem scris pre săptămână câte 7 mol[itve] pre dzi. Eu multŭ păcătosul smirit preut Lipčŭ Pan Ştefan ро[ждест]в[о] 1717.

Pag. 153: писал щепин мсца Фе д ле ахзе. Textul la care se rapoartă această însemnare aşadar s'a copiat în 9 februarie 1665.

Pe pag. 185 r. 5—6 se găseşte următoarea notiţă care pare a nu aveà legătură cu textul anterior, fiind cu 9 ani mai târzie: Вь лѣт ѡ сьданїа мира зрпд вц рождепв хра ахоз. Juoi au fostŭ". Gheorghe Ştefan a murit duminecă spre luni în 27 Ianuarie 7175 (1668), iar notiţa e de la 7184 (socotit de la Naşterea luî Hristos 1677).

Pag. 160: писал щепин мсца Фев. д лет ахзе (1665). Textul despre care e vorba s'a copiat în aceeaşi zi cu cel de la p. 153.

Pag. 281: „Solii de la Moscŭ carii au venit la Narva: Vasilie Simion Novii, Toader ot Sučavă de la Sf[â]nta Mitropolie". Subt această notiţă, pusă în partea de-asupra a paginii, se trage o ĭinie despărţitoare şi apoi se continuă textul de pe pagina pre-

cedentă. Evident ea se scrisese înainte de textul care trebuià să o evite. Notiţa se repetă şì pe pag. 280 cu o scrisoare şi negreală cu totul proaspătă.

Pag. 282: пи ȣ̂ ıa л̃ . . . мс̃ца юн̃. вз̃. Anul e rupt, dar însemnarea s'a făcut cu siguranţă după întoarcerea lui Antonie în Iaşi unde e scrisă în 27 Iunie.

Pag. 294: Titulus Principis Ghiky:

Celsissimo ac Illustrissimo Dno Domino Ioanni Gregorio Gika Principi Wallachiae nec non Provinciae Moldaviae Principi etc.

Titulus Principis Stephani:

Celsissimo ac Illmo Dno Dno George Stephano Superioris ac Inferioris Moldaviae Principi, et Dno Haereditario Wallachiae etc.

Pag. 295: Dem Durch Lichtigsten Fürsten undt Hernn Ioanni Gregorio Gika, Fürsten zur Nider undt Ober Wallachey wie auch erbherrn des Fürstenthums Moldau u. meinem gnaedigsten Hernn zur handt.

Evident, e vorbă de nişte adrese de care aveau nevoie surghiuniţii. Mai jos:

„L[eat] 7188 m[e]s[e]ţa noev. 2 mĭau descântat de păr la Câmpulungu Dronţa în mânuţă . . .“ Restul e tăiat. Pe pagina următoare s'a şì scris mai târziu un descântec.

Pe p. 316, încercându-şi peniţa cu scrierea numelui Mitropolitului Varlaaam, ale cărui *Răspunsuri* încep a se copià pe pagina următoare, iscăleşte de două ori „Eu monah Ghidion ot s[fân]ta monastire Moldoviţa“. Acest „monah Ghidion“ nu poate să fie „omul lui Gheorghe Ştefan şi agentul lui de odinioară la Moscova“[1], care erà episcop de Huşi la ajungerea lui Gheorghe Ştefan în domnie şi care pentru ungerea acestuia de domn a fost ridicat la rangul de mitropolit, „fiindŭ Varlaam Mitropolitul eşit la munte“[2].

Pag. 426: (După un rând nedescifrabil scris cu o cerneală ulterioară) „aicea ĭaste slova lui Neculai Spătarul“. Probabil e vorba de Spătarul Neculai Milescu, căci se ştie că între 17 Octomvrie 1666 şi Ianuarie 1668 „Generosus Dominus Baro Nicolaus Spatarius“, „le Baron Spatharius, cy-devant général“, „Nicolaus Spadarius, baro ac olim Generalis Walachiae“ (M. Costin,

---

[1] N. Iorga, *Ist. bis. rom.*, I, p. 388.

[2] Kogălniceanu, *Cron.* I, 327.

Cron. I 361 ne spune că Ghica Vodă a trimis în Ardeal „agiutorŭ 1000 de oameni cu Neculai Cârnul“) erà în serviciul lui Gheorghe Ştefan: trecând pe la Stokholm, unde-i prezentă ambasadorului francez Arnauld de Pomponne al său „Enchiridion sive stella orientalis occidentali splendens“[1], merse până în Paris ca emisar politic al fostului Voevod al Moldovei pentru a duce corespondenţa şi a susţineà cu viu graiu în faţa lui Ludovic al XIV-lea cererea stăpânului său pentru a-l sprijinì să-şi recâştige „dulcea domnie a Moldovei“, pe care o pierduse pentru totdeauna[2].

Insemnarea, de care e vorba, după toată probabilitatea nu se poate raportà la textul care se copiase până pe pagina anterioară (495), la sfârşitul căruia, deşì s'a şters pe urmă, se mai poate cetì cu oarecare greutate iscălitura copistului însuşi:

л҃ ж N т г д и҃ с҃ т

Писа грьдѣ[3] **ѡ трь брласко да знаѥ** (= „Scris-am Grăjdean din târgul Bârlad, ca să se ştie“) şi ar mai fi fost loc unde să se pună puţinele cuvinte din care este alcătuită noua însemnare.

Ea trebue să se rapoarte deci la textul de pe pagina de alături: *Pavecernie velikie* etc., şi aceasta altfel o parte din *Ceasoslov*, dar redactată tocmai invers decât cum sânt textele lui Antonie.

II. Importanţa textelor.

Am spus că manuscrisul este de deosebită importanţă. Deşì e scris de mai mulţi inşi, ideea de a se scrie porneşte în adevăr de la un singur om, pribeagul Domn Gheorghe Ştefan, pe care îl caracterizează atât de frumos cronicarul Miron Costin: „Omŭ deplinŭ, capŭ întregŭ, fire adâncă, câtŭ poţi dzice că nascŭ şi în Moldova oameni. La învăţăturile soliilor, a cărţilorŭ la răspunsuri, am audzitŭ pre mulţi mărturisindŭ să hie covârşindŭ pre Vasilie Vodă“[4], acest mare şi luminat sprijinitor al tipăririi de cărţi ro-

[1] Reprodus în *La perpetuité de la foy de l'église catholique touchant l'Eucharistie*, Paris, 1669, II. p. 50 ş. u.

[2] Hurmuzaki, *Supl.* I[1], pp. 251—2 şi 253—4, Nrele CCLXXIII—V; IX, I, p. 244, No. CCCXXXV; N. Iorga, *Ist. lit. rel.*, p. 175—6; *AAR.*, s. II, t. XXXVIII ist., p. 38.

[3] Cred că acest cuvânt e mai curând nume propriu decât p.-sl. **граждaнинъ** „civis“, „cetăţean“, deşì nici acesta n'ar puteà fi exclus.

[4] *Cron.* I, p. 356.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

mâneşti cătră „toată semenţiia românească pretutindirea ce să află pravoslavnici într'aciasta limbă"[1]. Se poate numì deci cu adevărat „Codicele pribeagului Gheorghe Ştefan, Voevodul Moldovei"[2].

Dar de unde i-a venit nenorocitului Domn (care, după un îndelungat exil de peste zece ani, s'a stâns departe de ţara pe care o dorià atât de mult) gândul de a scoate cărţi bisericeşti, şi încă cărţi de slujbă, în limba românească?

Ne-o spune, într'un chip duios, însuşi el prin condeiul „rugătorului" său „Arhimandritul Andonie", care-i servià şi de „pisar" pentru limba românească[3], pe pp. 132 r. 1—135 r. 2 ale codicelui despre care vorbim, astfel: „Eu robul lui D[u]mn[e]dzău Io Gheorghe Ştefan Voevod, ce am fostu din mila lui D[u]mn[e]dzău Domnu ţărăi Moldovei, streinându-mâ D[u]mn[e]dzău după mila sf[i]nţii sal[e] din locul mieu şi înblănd pin (*sic*) multe ţăr[i] streine, aducându-ne D[u]mn[e]dzău şi'n aceastǎ ţarǎ a Livonii în tărgul în Perno, fiind foarte loc sălbatec, şi depărtat de leagea pravos-

---

[1] *Bibl. rom. veche*, vol. I, p. 139.

[2] De Gheorghe Ştefan s'a ocupat amănunţit: Alexandru Papadopol-Calimah, *Despre Gheorghe Ştefan Voevod Domnul Moldovei* (1653—1668), Bucureşti, 1886; I. Tanoviceanu, *Răsturnarea lui Vasile Lupu*, în *AAR.*, s. II, t. XXIV ist. pp. 117—144; N. Iorga, *Studii şi documeute*, vol. IV, p. CCXXVIII—CCCVII. Asupra exilului lui Gheorghe Ştefan, afară de ce spune Miron Costin (Kogălniceanu, *Cron.* I, 339 ş. u.) şi Neculce (Kogălniceanu, *Cron.* II 188), v. A. Papiu Ilarian, *Tesaur de monumenie istorice*, tom. III, Bucureşti, 1864, pp. 73—104; A. Papadopol-Calimah, *o. c.*, pp. 93—146; Hurmuzaki, *Supl* I[1], pp. 249—254, Nrele CCCLXVI—CCCLXXIV; Hurmuzaki, IX, I, pp. 173—252, Nrele CCXXXIII—CCCXLIV; Hurmuzaki, X, p. IV—VII; N. Iorga, *Acte şi fragmente*, I, Bucureşti, 1895 subt anii 1664—8; *Studii şi documente*, vol. I—II. p. 427, No. XVI; vol. IV, pp. CCLXXXIX—CCCVII, 50—53, 108—114, 273—5 şi 345, iar mai pe urmă *Revista istorică*, X (1923), Nrele 4—6, pp. 97—103.

De la apariţia acestui articol al Dlui Iorga a mai semnalat numai Dl Şt. Meteş, în *Infrăţirea*, Cluj, Nrul din 20 Iulie 1924, faptul că în memoriile senatorului Lenzigh, care se păstrează în Arhivele Statului din Cluj, la 1658 se spune că Gheorghe Ştefan a venit în Cluj, unde i s'a dat din partea oraşului adăpost, carne, 13 ţipăi (pâne), 5 cupe de vin şi două ferdele de ovăs pentru cai.

[3] *Arhiva ist. a României*, t. I, p. 108, unde se publică un act dat „u ţara nemţască u grad Beč" în 11 Aprilie 1660, în care după iscălitura lui „Io Gheorghi Ştefan Voevod" urmează: пис ermonah Andonie"; cf. şi Papadopol-Calimah, *o. c.*, p. 105.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

lavnic[ă], fiindu cu noi puţinei creştini de ai noştri muldoveani[2], carii fiindu slabi şi neînţelegând scriptura după cum ne ĭaste obiceaĭul; gândindu şi socotindu înpreună cu rugătorĭul nostru Andonie Arhimandritul, cum vom putea să-i mai multu tragem spre înţelegere decât să să rătăcască după alţii, scos-am psalmii vecernii şi a demeneţii şi căsurile pre limba noastră cărţ[i] romăneaşte || pentru ca să înţăleagă luându pildâ şi din scriptură întâi a 5[-a] carte a lui Moiseiu, când au dat D[u]mn[e]dzău lui Moiseiu dzicând: nu cu altâ limbă înainte oamenilor jidoveşti să cetească, sau să cânte, ce cu limbă jidovască ca să înţăleagă toţ[i] ce citesc sau cântâ; şi ĭară David scrie în psalmi: toată facerea să laude pe D[u]mn[e]dzău. Aşiderea Pavel ap[o]s[to]lŭ scrie cătră Coritheni dzicând: mai bine voiu 5 cuvinte în besearică să grăesc cu limbă înţeleasă decât o mie de cuvinte într'altă limbă care nu înţeleg oamenii, drept acĭaĭa şi noi neam îndemnat de

---

2 După 1663 suita lui Gheorghe Ştefan se împuţinase foarte mult; ea eră alcătuită numai din 6—7 persoane: *Antonie din Moldoviţa*, cum am arătat, „rugătoriul" şi „secretarul" de româneşte care, cât se vede, mai ştià şi slavoneşte şi latineşte şi nu-şi părăsì Domnul până la moarte; *Constantin Nacolovitz* s. „*Constantinus Nakul* Moldavus, Celsissimi Principis Moldaviae Colonellus"; *Iacob Harsányi*, secretarul pentru nemţeşte şi latineşte şi magistru al curţii domneşti („Secretarius Aulaeque Magister Principis Moldaviae", *Arh. ist. a României* I, p. 176, No. 261 şi nota); colonelul *Alexandru Iuliu Torquato, baron de Frangipani*, prieten şi cumnat al lui Gheorghe Ştefan; Spătarul *Neculai Milescu*, care a fost mai mult dus în misiuni, şi *Ştefana Mihailova*, credincioasa lui ţiitoare, o rusoaică desrobită de Doamna Safta, care după moartea Domnului, cerând voie pentru transportarea în ţară a trupului neînsufleţit al acestuia, se numeşte „Celsissimi Mold. Principis relicta vidua ac principissa", cu toate că „non sit per leges legitima uxor". Mai nainte fusese cu el şi soţia sa Safta, care l-a părăsit, făgăduindu-i că se va întoarce, dar nu s'a ţinut de cuvânt şi „l-a făcut de toată ocara"; fusese şi fratele său mai mic Hatmanul Vasilie Ceaur, care aveà şi el o mică curte compusă din *Albotă* biv. jignicer, din *Gheorghie* sluger şi dintr'un secretar, *Constantin sin Nacul*, colonelul de mai târziu al lui Gheorghe Ştefan însuşi; fusese *Teodor Ungureanul*, *Ştefan Andrieşan* şi poate şi alţii (*Gheorghe Cerchez*, a cărui moarte se înregistrează pe p. 117, probabil a fost tot un însoţitor al Domnului), care l-au părăsit rând pe rând cu toţii, afară de Antonie şi Ştefana Mihailova. (Cf. A. Papiu Ilarian, *l. c.*; N. Iorga, *Acte şi fragmente*, I; Hurmuzaki, IX, pasim; apoi Papadopol-Calimah, *o. c.*, p. 105—8, N. Iorga în Hurmuzaki, X, p. VII, nota 1, *Studii şi documente*, vol. IV, p. 111—2, şi *Revista istorică*, X (1923), Nrele 4—6 pp. 97—103.

am scris, însă nu cu vr'o mândrie sau ţiindu-ne dascali, nefiind învăţaţ[i] şi carte fiind de 35 de ai || lipsit de amăn[ă], mă rog cine va ceti să n'aibă de rău, ce vom fi greşit că nu ĭaste din simeţiĭa noastră ce din greşeal[ă] şi din uitare. D[u]mn[e]dzău cu mila sf[i]nţii sale să vă spăsască pe toţ[i] pravoslavnicii creştin[i], amin.

Însă izvodul aceştii cărţulii s'au scos în ţara Livonii, cum scrie mai sus, ĭară apoi dacă omu-a venit în ţara Pomorscŭ, în târgu în Ştetin, mai multu am scos din sârbie pre românie şi o am svârşit (scris: „svrăşit") de scris aicea la Ştetin a Şfeţilor Въ л[ѣ]т 7123 m[e]s[e]ţa martie 12 când au fost Paştile 26 martie.||

л
писа *Antonius Archimandrita din Moldavitza* (iscătitura cu litere latine)[1].

E vorba deci de un fel de antireformaţiune, cam ca aceea a Mitropolitului Varlaam, dar în proporţii mult mai mici, de o luptă a Domnului pentru a-şi păstrà în pravoslavnicie puţinii credincioşi care-i mai rămaseră şi care, ne mai ştiind slavoneşte, „neînţelegând scriptura după cum ne ĭaste obiceaĭul" şi „fiind slabi", erau ademeniţi de reformaţiune în „ţările streine" unde aceasta erà puternică. Apărarea se face deci lăsându-se la o parte limba oficială neînţeleasă a bisericii şi traducându-se în româneşte chiar după principiul reformaţiunii: „Pavel ap[o]s[to]lŭ scrie către Corintheni dzicând: mai bine voiu 5 cuvinte în besearică să grăesc cu limbă înţeleasă decât o mie de cuvinte într'altă limbă care nu înţeleg oamenii". Acest scop de luptă împotriva reformaţiunii l-au avut fără îndoeală şi copia începută de Antonie, precum şi aceea făcută până în capăt de „Grăjdean din târgul Bârlad" de pe *Răspunsurile* lui Varlaam „înprotiva Catehismusului" calvinesc. Chiar şi când extrage din Vechiul Testament, Antonie nu uită să arate „car[e] cărţi leapăd[ă] Calvinii şi Litereani[i] din Biblie" (p. 311).

Dar deşi din felul cum e redactat „epilogul" citat mai sus s'ar păreà că însuşi Domnul a fost cel ce „a scos" textele „din sârbie pre românie", deşi pe p. 186 r. 3—6, după titlul „Molitvelor de rugă de peste săptămână", se adauge că sânt „scoase de Măriĭa Sa Gheorghe Ştefan Voevod, leau scos din limba sirbească pre limba românească", şi în sfârşit, cu toate că şi pe p.

[1] Cineva mai târziu, cu altfel de cerneală şi imitând scrisul lui Antonie, a iscălit înc'odată pe „Antonius Arhimandrita din Moldvitza (sic)" şi apoi pe „Io Gheorghe Ştefan Voevod".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

279 r. 13—15 şi 280 r. 1 ni se spune: „Început-am a scrie aceste molitfe eu nedestoinicul rob Domnului mieu şi mântuitoriul[ui] I[su]s H[risto]s Ghiorghie Ştefan Vodă ce au fost în ţara Muldovei, pe limbă rumânească, 18 zil[e] a lui noemvri[e], şi o am sfârşit în 24 tij a lui neemvrie (*sic*, = „noemvrie")"; totuşi traducătorul pare a nu fi fost Domnul însuşi, ci Arhimandritul Antonie care, modest şi cuviincios, îşi atribue munca sa stăpânului pribeag şi nenorocit de la care i-a venit de bună seamă îndemnul şi care a putut să-l ajute cu sfaturile sale.

Avem două dovezi sigure pentru această părere: mai întâiu epilogul îl iscăleşte numai Arhimandritul Antonie, apoi în rugăciuni uneori, când trebue să se numească „şerbul" pentru care s'a răstignit Mântuitorul Isus Hristos ori pe care cere să-l asculte Dumnezeu, în loc de „anume imr[e]cŭ" e pus „Arhimandritul Andonie" (p 112 r. 15, 113 r. 11 şi 130 r. 7—8) ori chiar „Andonius imr[e]cŭ" (p. 194 r. 11). Nici odată nu s'a pus numele Voevodului.

Fireşte, dintre textele cuprinse în codice, cele mai importante sânt ale lui Antonie, nu numai pentru faptul că la traducerea lor ar fi putut să colaboreze şi Domnul însuşi, ci şi pentru noutatea lor. *Ceasoslovul* lui Antonie *este poate cel mai vechiu text românesc de acest fel*[1].

---

[1] Cu trei ani după al lui Antonie s'a scris, în 1668, un *Cĭaslov* în limba slavonă, în care se găsesc şi două texte româneşti: „Cuvântu la pogrebanie" şi nişte rugăciuni (cf. *Cat. mss. Acad. rom.*, I 624—5, No. 279). Tot din sec. XVII, dar fără dată precisă mai avem două *Ciasloave* româneşti (cf. *Cat. mss. Acad. rom.*, I 450, No. 206 şi II 456—7, No. 279; Mangra *Cercetări literare-istorice*, Bucureşti, 1896, p. 16; *Familia*, 1892, No. 18). Ele nu par a fi mai vechi decât al lui Antonie. Urmează în şir *Ceaslovul* de la 1685 al lui Popa Pàtru din Tinăud (*Cat. mss. Acad. rom.*, 467—8, No. 705; Mangra *o. c.*, 17); altul de la 1696 (*Cat. mss. Acad. rom.*, II 463—5, No. 712; Mangra *o. c.* 17) şi în sfârşit acel al lui Vasile Sturzea de la 1701 (*Cat. mss. Acad. rom.*, II 457—6, No. 706; Mangra, *o c.*, p. 16). Tipărite sânt: *Ciasloveţul* popei Ioan Zoba din Vinţ, Bălgrad, 1687 (*Bibl. rom. veche*, I 276—280), acel tipărit în Sibiiu, 1696, şi apoi *Ciaslovul* lui Antim Ivireanul. Târgovişte, 1715. Cel mai vechiu text liturgic însă datează din sec. XVI. In 9 Decemvrie 1570 episcopul Pavel Tordasi dă de ştire preoţilor români că, mergând la soborul care are să se ţină în zilele Crăciunului la Cluj, „să-şi aducă şi bani de cheltueală ca să cumpere cărţi româneşti: Psaltirea pe care s'o plătească cu 1 florin, altă carte, *Liturghia* cu 34 denari", v. N. Iorga, *Ştefan cel Mare, Mihaiu Viteazul şi Mitropolia Ardealului* în *AAR.*, ist. s. II. t. XXVII, p. 29. Această *Liturghie* în să încă nu s'a găsit până acum. Un fragment din „slavoslovie" (doxologie) s'a păstrat pe pp. 218—221 ale *Codicelui Sturdzan* (Hasdeu, *Cuv. d. bătr.*, t. II, pp. 213—220), iar restul într'un manuscris al liceului grăniceresc G. Coşbuc din Năsăud (*Dacoromania*, III 473).

Apoi părţile scrise de Antonie pe curat sânt de o deosebită frumuseţe literară. Cel ce a făcut traducerea erà un om de talent, care cunoşteà bine tradiţia literară şi graiul moldovenesc. Epilogul, pe care l-am reprodus în întregime mai sus şi în urmare nu mai e nevoie să-l incadrăm la locul lui între textele pe care le vom da mai încolo, ne dă lămuriri preţioase cu privire la exilul lui Gheorghe Ştefan şi la felul cum s'a născut cartea de care ne ocupăm. Şi „Jitie şi din multe pretreacere" este importantă din punct de vedere istoric, căci ne descrie ultimele momente atât de sbuciumate ale lui Gheorghe Ştefan şi ne fixează exact data morţii lui, chiar şi ceasul când a ieşit sufletul din trupul slăbit şi mâncat de lipsă şi străinătate al Domnului de odinioară, ca ale cărui „mese şi petrecănii... abie la vre o domnie să se hie prilejit (Miron Costin, *Cron.* I 356).

Mai puţină importanţă are copia *Răspunsurilor* lui Varlaam făcută de Grăjdean din Bârlad, deoarece Academia Română posedă un exemplar original. Evident publicarea în facsimile a originalului sau chiar şi numai a unei còpii cu litere latine de pe acesta, cum intenţionează Dl I. Bianu, căruia-i datoresc aceste lămuriri [1], ar face de prisos utilizarea copiei lui Grăjdean, care însă ar fi foarte preţioasă dacă exemplarul original nu s'ar fi păstrat.

În sfârşit, dacă textele de la capătul codicelui sânt în adevăr scrise de Spătarul Neculai Milescu, ni s'a păstrat în ele o parte din o lucrare necunoscută până acum de-a extraordinarului aventurier care a fost Neculai Cârnul.

Având în vedere cele arătate până aici vom reproduce în transcriere părţile cele mai desvârşite din *Ceasoslovul* şi molitvele lui Antonie (cred adecă că i-am nedreptăţi talentul reproducând toate fragmentele şi ciornele)[1], prefaţa din copia *Răspunsurilor* lui Varlaam făcută de Grăjdean, pentru ca să dăm prilej specialiştilor să urmărească cum se copiau cărţile în trecut, precum şi părţile româneşti din textul care i se poate atribuì Spătarului Neculai Milescu.

[1] Cf. şi N. Iorga, *Ist. lit. rel.*, p. 145, nota 3.

[1] Că e vorba numai de ciorne, se poate vedeà din faptul că uneori, mai ales la început, se fac îndreptări pe marginea manuscrisului.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

III. Limba textelor.

E foarte greu de studiat limba acestui manuscris în întregime din mai multe pricini. Mai întâiu el nu e scris de un singur om. Particularităţile deosebitelor texte deci sânt variate după autorii care le-au scris. Apoi cele mai multe dintre texte nu sânt decât ciorne scrise în grabă, nefixate definitiv nici ca grafie, nici ca limbă. Răspunsurile lui Varlaam nu sânt decât o copie, iar limba lor trebue cercetată în textul original. Textul care s'ar puteà atribuì Spătarului Milescu n'are decât prea puţin românesc în el. Unele texte se repetă. În ele se fac însă o seamă de modificări care privesc rostirea, ca să nu mai vorbim de grafie, mai ales de scurtări. În sfârşit se amestecă numeroase cuvinte slavone, iar indicaţiile tipiconale sânt tot slavone, afară de ale textului din urmă, unde situaţia e inversă.

Totuşi sânt în scrisul lui Antonie din Moldoviţa o seamă de particularităţi vechi şi dialectale pe care nu le putem trece cu vederea. Le vom schiţa deci în trăsăturile lor principale.

În partea privitoare la lexic nu vom face despărţirea pe categorii gramaticale pentru ca să poată servì tot odată şi ca indice şi glosar.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

A) Fonetismul.

Fonetism cu caracter arhaic.

V o c a l e. *a*) E tonic latin e redat prin *ie* în *mieu*, *miei* (29, 35, 44, 45, 46, 47, 49, 51, 53, 109, 112, 115, 126, 127, 128, 130, 132, 186, 190, 192, 196, 199, 201, 203, 280, 301 etc.); cel aton însă prin *e: perire* (189).

b) *E* aton din prototipele latineşti nu este schimbat totdeauna în *i* ca astăzi: *atunce* (53, 305), *căce* (75, 170, 301), *nice* (46, 202 etc.), *nemică* (180, 181)

Şi conjuncţiunea *ci* are forma mai veche *ce* (198).

c) E + n şi e + n + c o n s. în cuvintele de origine latină e redat când prin *e*, cum se găseşte în textele vechi, când cu *i*, cum rostià Antonie: *mene* (28, 34, 44, 45, 46, 49, 51, 53, 54, 62, 94, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 119, 120, 121, 125, 126, 128, 129, 130, 187, 189, 190, 195, 196, 197, 198, 200, 280, 282, 312, etc.) *den* (304), *denainte* (202), *dumenecă-* (179, 186, 307, 315), *demeneaţă-* (132, 304), *mente-* (34, 150, 300, 304, 306 etc.),

amente (43, 47, 56, 90, 93, 94, 95, 126, 190, 191, 192, 193, 293, 315 etc.), *cuvente-* (44), *mencĭuni* (299), *nemenčunoasă* (98), *pen*=„prin" (183), *veşmente* (304), *semenţiĭe-* (55, 192), *pentru* (47, 49, 94, 112, 116, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 126, 188, 198, 199, 200, 305 etc.), ş. a. alături de: *mine* (44, 109, 201, 202, 203 etc.), *tine* (34, 44, 49, 52, 109, 113, 118, 121, 191, 192, 195, 201 etc.), *sine* (192, 299 etc.), *cine* (passim) *bine* (passim), *din* (201, 202, 203 etc.), *prin* (passim), *d[u]mine[cei]* (201), *aminte* (162, 169, 202 etc.), *cuvinte* (passim), *minčuni* (94), *mincĭunoasă* (299, 301), *pintru* (164, 166, 167, 168, 170, 171, 173, 205), *dintru* (44, 108, 188), *părinte-* (passim) ş. a.

d) U şi u̯ final. *U* final întreg s'a păstrat după ori ce grupă de consonante: *acestu* (200, 309), *altu* (189), *arsu* (199), *aşteptu* (117), *cămpu* (305), *căndu* (30, 46, 50, 55, 94, 126), *deşertu* (303), *dănsu* (128), *dreptu* (53, 310), *fostu* (132, 187, 195, 308), *îndelungu* (105, 201), *întorsu* (79), *luându* (133), *lemnu* (85, 315), *mortu* (180), *multu* (30, 56, 84, 118, 129, 132, 134, 181, 302, 309), *pămăntu* (42, 56, 110, 115, 190, 304, 315), *plăngu* (93, 191), *prinsu* (181), *răspunsu* (128, 188), *rostu* (118), *sfăntu* (201), *sfărşitu* (203), *sintu* (30, 47, 48, 49, 50, 118, 121, 127, 172, 187, 188, 189, 193, 198, 200, 207, 282, 299, 305, 308, 309), *săntu* (127), alături de *sintŭ* (109, 302), [*de*] *sirgu* (9, 69, 164, 208), [*de*] *sărgu* (109) alături de [*de*] *sirg* (206), *somnu* (180, 181, 313), *sp*[*ă*]*sescu* (120), *suptu* (32, 177, 298, 313), *tărgu* (134, 185), etc. în participiile prezente: *aşteptăndu* (97, 201), *cercăndu* (202), *fiindu* (132), *găndindu* (132, 188, 190), *grăindu* (114, 191), *închipuindu* (199), *îndrăznindu* (201), *mărindu* (55), *nedejduindu* (113), *preveghindu* (115), *socotindu* (132), *străgându* (165), *vădzindu* (192 etc.); mai rar după o singură consonantă, şi anume în o seamă de participii trecute: *chinuitu* (195), *greşitu* (122), *făcutu* (202), *luatu* (201), *netrecutu* (116), *petrecutu* (202), *purtatu* (202), *rătăcitu* (202), *spurcatu* (128, 201), *vechitu* (164), şi încă în câteva cuvinte: *auru* (309), *cuvintedzu* (201), *laţu* (49), *smochinu* (303), *sufletu* (129), *totu* (86, 201, 202, 203, etc.), *tuturoru* (120) etc. De obiceiu însă întâlnim *ŭ*, care uneori (când consonanta e aruncată de-asupra cuvântului, totdeauna) a dispărut cu totul.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

D i f t o n g i. *a*) În *fiĭu-* s'a păstrat diftongul, deci fonetismul mai vechiu corespunzător lat. *filius,— um* > *fiĭu* (29, 41, 43, 58, 96, 118, 122, 124, 126, 130, 170, 173, 188, 200, 297, 298, 304, 311).

b) Înainte de vocalele *ă* și *u* în hiat s'a intercalat *u̯* care, contrăgându-se cu aceste două vocale pe care le-a asimilat, a dat *o*: *adaoge-* (191, 297), *dzuo* (127), *luo* (314), *noao* (42, 54, 86), *nuorii* (198), *voao* (94, 193), *văduo* (280, 307). Acest *u̯* in hiat, schimbat în *o*, asimilează pe *u* precedent schimbându-l în *o*: *loase* (182). Peste forma *dzâua* s'au născut prin asimilație forma *dzua* (109, 116, 183, 184, 195, 199, 202, 302) și *dzĭua* (122, 186), în care *u̯* în hiat nu este exprimat, ca și în *vădua* (92). *Inăuntru* apare ca [*din*] *nontru* (87), iar *răpăusa-* ca *răposa-* (184).

C o n s o n a n t e. *a)* Verbul *deschide* se găsește numai în forma mai veche *deșchide-* (52, 106, 148, 150, 205, 280, 300, 306).

b) *R* din grupa *-pr-*, *-tr-*uneori s'a păstrat, altădată a dispărut, redându-ni-se astfel rostiri dialectale obicinuite și astăzi: *pre* (28, 45, 51, 54, 55, 100, 102, 109, 114, 116, 126, 130, 178, 189, 191, 192, 196, 198, 200, 282, 297, 300, 301 etc), *pri* (100), alături de *pe* (28, 29, 32, 31, 32, 41, 48, 49, 57, 85, 101, 102, 105, 106, 107, 112, 113, 118, 121, 171, 189, 190, 192, 195, 197, 201, 298, 299, 304, 315, etc.), *spre* (45, 46, 47, 49, 56, 85, 91, 99, 102, 103, 118, 125, 128, 129, 137, 181, 183, 192, 193, 197, 199, 200, 201, 202, 298, 300 etc.) alături de *spe* (44, 48, 49, 61, 67, 76, 78, 79, 80, 90, 101, 102, 103, 105, 106, 128); *prin* (passim) alături de *pen* (127, 306), *pin* (132, 169), *pintru* (170); *peste* (306), *pespe* (90). Tot așà găsim *pretreacere* (172, 177) alături de *petreacere* (86), *petrĭacire-* (33, 123), *petreace-* (86, 111, 117, 127, 314) și *v'un* = „*vr'un*" (140).

c) Consonantele *n* și *r* uneori cad înainte de *ĭ*, altă dată nu: *ver*[*ĭ*] (169, 302) alături de *vei* (passim), *ceĭu* (111, 112), *pieĭu* (190), *peirea* (166) etc.; *ai* (133, 307) alături de *ani* (178), *ținindu-l* (182) alături de *țiindu-l* (183), *vini[n]d* (202), dar *puind* (190), *pue* (306), *spue* (104), *despuitor-*, *despuitorĭu*, *despoitor-*, *despoitorĭu-* (147, 149, 150, 164, 166, 170, 171, 174) etc.

A c c i d e n t e g e n e r a l e. *a*) *Analogie.* Apropierea analogică la *spaimă* < **spaimă* < *e x - p a v ĭ m e n încă nu s'a produs în *spămănta-* (181, 282, 312), forma rezultată prin desvoltare fonetică din e x p a v ĭ m e n t o ,- a r e.

Nici *lăcaș-* (202) < ung. *lakás* n'a fost schimbat încă în *locaș* după analogia lui *loc*. În schimb *destoinic-* (85, 191, 198, 306; *nedestoinic* 35, 58, 85, 112, 118, 125, 126, 140, 170, 192, 194, 201, 306; *destoinicie* 113) și-a schimbat pe *o* original (cf.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

slav. *dostoinŭ*) după analogia cuvintelor compuse cu prefixul *des-*. Tot așa slav. *zavistĭ* a luat forma *zavistru* sub influența unor cuvinte de origine latină terminate în *-stru*.

b) *Asimilație* și *disimilație*. Asimilația încă nu s'a produs în: *rădicŭ* (29), *fămei* (31), *lepăda-* (54, 86, 200, 201, 311), *răsipi-* (315), *săbor-* (95), *sàbornicâ* (97) și poate în *prăvimŭ* (85) < p.-sl. *praviti* ori *priviti*.

E—i (< *î*) sau *i—e* > *e—e*: *demeneață* = „demineață, dimineață" (132, 304).

c) *Metafonie*. Ni s'au păstrat plurale sau genitive învechite cu *a* (tonic) nealterat: *ranile* (191), *vrabile* (303); *inpuținari*[*i*] (178).

d) *Metateză* și *contaminare* în același timp avem în forma mai veche *înfrămțeșeași* și *înfrămțeșate* (187) < *înfrâmșa-* + *înfrâmseța-* + metateză [1].

e) *Proteză*. Proteza lui *î* la enclitice erà făcută, cum arată formele: *îm* (28, 29, 125, 188), *îț* (32, 303), *îș* (46, 300, 302), *îi* (33, 45, 48), *îl* (48), *is* (48); Cf. și: *A credinčosului i toată avuțiĭa* (300).

f) *Sincopă*. Pentru adverbul *acum* ni s'a păstrat numai forma veche *acmu* (27, 33, 34, 41, 43, 45, 51, 53, 117, 118, 167, 168, 169, 182, 187, 189, 194, 195, 196, 198, 200, 201, 215, 305).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

În adjectivul *derept*, *dirept* uneori s'a întâmplat sincoparea lui *e* și *i* aton, altă dată nu: *derept* (108), *dirept* (47, 53, 103, 106, 109, 114, 124, 178), *direptății* (85), dar *drept* (45, 47, 47—48, 49, 56, 110, 133, 178, 186, 193, 310), *nedrept* (49, 299), *dreptate-* (43, 44, 95), *dreptaatea* (315), *îndrepta-* (44, 200).

U a căzut din *frumsețe* și derivatele lui, cf. *înfrămțeșeași* și *înfrămțeșate* (187).

Prin sincoparea lui *p* din *rumpt-* s'a născut forma *rumt-am* (192); prin aceea a lui *d* din *bezdnă* s'a putut formà *beznă*, plur. *bezne*, art. *beznile*, de-aici *beznilor* (298), care-și păstrează pe *e* încă nealterat de labiala premergătoare; iar prin pierderea lui *t* din *îndărăptnic* s'a născut *înd*[*ă*]*răpnice*, ori, cu dublă sincopă, chiar *îndrăpnice* (34), din *veștmănt* s'a născut *veșmănt-* (197, 304).

---

[1] Poate aici ar fi locul să amintim și forma *evanghileşti* = „evanghelişti" (111). cf. și *anghilest*.

Fonetism strein.

Fonetismul strein ni s'a păstrat în: *priimi-* (91, 92, 118, 129, 172, 194, 198, 199) alături de *primi-* (145, 202), *protivă* (171), *protivi-* (45, 86), *înprotiva* (149, 301), *so*[*n*]*bot*[*ă*] (178) alături de *simbătă-* (307), *simbătă* (179, 183), *sinbo*[*tă*] (179), *prah* (309), *șfert-* (180, 183). În *procleată* (300) probabil e vorba numai de o grafie cu Ѣ în loc de є, după modelul slav.

Forma *Andonie* (112, 113, 130, 132, 184), chiar *Andonius* (194) alături de *Antonius* (178), reproduce rostirea greco-slavă ajunsă populară în unele regiuni românești (cf. *Constandin, Dinu* alături de *Constantin* etc.).

Fonetism cu caracter dialectal.

Vocale. *a*) Cu toate că influența lui *alb* și a derivatelor sale ar fi putut produce păstrarea lui *a* aton, el a trecut în *ă* în: *înălbi* (51).

b) *E* precedat de *r* se schimbă în *ă*, iar *i*, chiar și *ĭ*, în *î*, scris de obiceiu cu ъ, în: *curărea* (298); *străg-* (27, 44, 46, 55, 110, 111, 165) alături de *strig-* (116, 123, 192), *stricații* < *stric-* (194), *utrăne-* (196, 204, 213, 230, 240, 251, 267); *părăt* (129), *pogoră* (96), *pogorât* (109), *urără* (49); nor↑ (171), *țărăi* (132); cf. și *țăr* (132, 177), *țărъ* (178).

c) *E* rezultat din *i* aton a trecut în *ă* după cons. + *r* în *lacrămi* (114, 126).

d) *E* după labială, *s, ș, ț, dz* a dat foarte des *ă*: *băură* (308), *ĭubăscŭ* (86, 302, 312), *scrăbăscŭ* = „scărbăscŭ" (302), *slăbăscŭ* (188), *au mărsu* (313), *mulțemăscŭ* (118), *vamăș-* (129, 194, 200), *protivăscŭ* (45, 86) alături de *protivescŭ* (86), *proslăvăscŭ* (201); *să* = „se" (27, 29, 42, 44, 46, 48, 49, 51, 52, 55, 93, 94, 96, 100, 107, 108, 115, 116, 130, 132, 150, 181, 191, 197, 297, 300, 304, 307, 308 309, 314, 315 etc.) alături de *se* (115, 299 etc.), *n'adusâș[i]* (187), *adusă-ș[i]* (192), *dusă* (307), *închisâră* (192), *învisă* (196), *mearsără* (306), *Moisăi* (304) alături de *Moiseiu* (133), *Moisei* (304), *casăi* (184, 193, 198) alături de *casei* (passim), *însătoșază* (93), *pusăș[i]* (48) alături de *puseși* (48), *pusără* (45, 308), *rupsâ* (49), *sămnul* (307), *însămna-* (124, 299), *spusăr[ă]* (312), *stănsără* (171), *strănsăs[ă]ră* (308), *săcului* (184), *spăsănie* (173) alături de *spăsenie* (166, 168, 172), *spesenie*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

(passim), *sp[ă]sescu* s. *sp[e]sescu* (120), *înşălătoare* (280) alături de *deşert-* (passim) etc., *ţăsut* (192), *înţălept* (202) alături de *înţelept-* (29, 300, 306, 308, etc.), *înţelegere* (132), *înţeleagerii* (306); *flămăndzăscŭ* (93) etc.

e) În aceeaşi poziţie *i* a rezistat mai bine decât *e*, păstrându-se în forma sa originală: *folosindu* (99), *lipsiţ[i]* (307), *mărturisind* (97), *părăsi-* (190, 194), *răsipimu-n[e]* (315), *rămăşiţe* (46); *înpuţită* (188), *ţinut* (181, 182 etc.), *ţine* (198); *dzi-* (passim) *dzice* (passim); *păzitorul* (128), *nerăzimat* (209); *jidovască* (133) etc. Despre forma *dzuo*, care a trebuit să se nască din *dzâuă* prin asimilaţie, se vorbeşte în alt loc.

f) Un *ę* (*e* deschis) se redă probabil în grafiile: *înainte* = „înaintea" + un atribut în genitiv ori pron. posesiv (133, 201, 297, 298, 300, 302, 308, 309, 312, 314), *voe ta* (123), *înpărăţie ta* (169), *spăsănie noastră* (173), *dreptate ta* alături de *dreptatea ta* (29), *veni vreame de ne adus[e]* (177), *toată noapte* (178, 179), *miercuri noapte spre ğoi* (181), *nebunie mea* (201), *spre răspântie lumii* (202), *priimeşte* (172) şi *primeşte* alături de *priimeaşte* (91, 92, 118, 129, 194, 199), şi *primeaşte* (145), *întru toată vreme vieţii mel[e]* (202), *la al unsprădzecele čas* (202), *mulţime păcatelor* (203), *lumineadză minte, care se întunecă* (203), *pleacă ureche ta* (203), *şi aşea izbăndi cetate o muĭere bună* (307), *pănă la Ethiopie* (308), *cu mente şi înţe[le]pcĭunea smereniei* (34), *[a dzilei] aceştie* (202), *ei* (= „i-ai") *făcutu* (202), *decii* (162, 170, 182) alături de *deacii* (137), *deaciĭa* (306), *presfintei* (204), *alături* de *preasfânt-* (42, 125), *înţelegere* (132) alături de *înţeleagerii* (306), *mel[e]* (204) alături de *meale* (passim), *trece* (162, 164, 168, 176, 206) alături de *treace* (98, 108, 196, 197, 198), *boerul* (203) alături de *boĭarii* (304) etc.

Prin analogie falsă se scrie în schimb: *[Leage-i puseşi lui] pe calea* = „pe cale" (48), *de măhnirea* = „de măhnire" (203), *ceal* = „cel" (306).

g) Dovezi pentru existenţa lui *ǫ* (*o* deschis) în graiul lui Antonie par a fi: *omoră* = „omoară" (86), *să să roge* (116), *groznice* (129), *bola* (181), *să dor[mă]* (308).

h) La redarea rostirii dialectale cu *o* în loc de *u*, ori invers, trebue reduse şi formele: *conteneaşte* (45), *despoitor-* (125, 164, 166, 170, 171, 174, 202) alături de *despuitor-* (42, 62, 86, 94, 118, 119, 147, 149, 150, 186, 191, 196, 198) şi *despuetură-*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

(52), *bosiĭocŭ* (51), *osteninţa* (280) alături de *usteninţa* (280) şi *muldoveani* (132). În schimb în *rostolu* (201), *libovol* (167), *catarol* (178), *noo* = „nou[l]", poate chiar şi în *românie* (134), avem de a face cu o particularitate grafică: ο în loc de ѹ sau ȣ.

Amintim în acest loc că diftongul *oa* s'a scris o singură dată cu *u* în loc de *o*: *tuată* (53).

i) După *m*, *ş*, *ţ*, *dz* nu se scrie *ĭ* final care în Moldova nu se rostià, cum nu se rosteşte nici astăzi provincial: *spune-m*, *dă-m*, *să-m*, *fii-m*, *trimite-m*, *nu-m*, *tu-m*, *îm*; *îş*, *să-ş*, *astădz* (122), *m'adusâş* (187); *îţ*, *ce-ţ*, *nu-ţ*, *ţ-au îngăduit* (203), *goniţ* (94), *toţ* (passim), *cărţ* (132), *învăţaţ* (133), *bărbaţ* (306), *chemaţ* (310), *veţ* (307) etc.

Formele *ţăr* (132, 177), *ţărь* (178), *or* = „ori" (314) etc. arată că şi după *r* uneori nu se rostià *ĭ*.

D i f t o n g i. *a) Ea* foarte adeseori dă *a* după labială, *s*, *č*, *ğ*, *ţ*, *ş*: *bat* = „beat" (180), *spodobască* (209), *margâ* (85), *margă* (170, 305, 317) alături de *mearsără* (306), *tocmala* (298), *trupască* (198), *izbăvască* (203), *jidovască* (133), *lovască* (310); *sara* (28, 183), *lipsască* (297), *spăsască* (134); *čarcă* (202), *rătăčască* (132), *strălučască* (186); *ğana* (45); *sf[i]nţască* (42), *ţara* (passim) etc., alături de care găsim şi forme cu *ea*.

Conjuncţia *dacă* < *deca* însă se prezintă în forma mijlocie *deacă* (306).

b) Diftongul *ĭu* a fost redus în: *cer-* (33, 41, 42, 56, 96, 123, 124, 298, 315) alături de *cerĭu-* (28, 42, 85, 93, 94, 95, 96, 109, 110, 115, 117, 312, 315); în *-tor* alături de *-torĭu*: *agĭutor-* (99, 123, 194, 195, 202), *cercetător* (42), *dătâtor* (41), *cuptorul* (110), *făcătoru* (87), *făcătorul* (97, 191, 192), *măngăitorul* (41, 195), *măntuitor* (193), *păstor* (121), *păzitorul* (128) etc. alături de *agĭutorĭul* (28), *făcătorĭul* (98) etc; *tălhar* (315); *lubov* (126) şi *libovol* (167) alături de *lĭubov* (280); *ertăcini* (181), *înţelepcinţeţ* (306) alături de *slăbicĭune* (183), *putregĭune* (34, 57, 103), *neputregĭune* (315), *minčunoasă* (299), *ĭuşor* (150), *ĭuşura-* (83, 128, 169), *priveghŭ* (182) alături de *priveghindu* (115). Probabil peste o formă *lĭuterani* s'a ajuns la *litereani* (311).

c) Diftongul *ĭe* s'a redus în *utrăne* (204, 213, 230, 240, 251, 267), *blajene*, *vrabie* etc. De la formele reduse avem pluralele: *blajenile* (315), *vrabile* (303) etc. Tot aşa şi în *măngăitorul* = „mângăietorul" (41, 195), *despuitor-* s. *despuitorĭu*, *despoitor-* s.

despoitoriŭ- < *despuĭetoriŭ* (42, 62, 86, 94, 118, 119, 125, 145, 149, 150, 164, 170, 171, 174, 186, 191, 196, 198, 202 etc.).

C o n s o n a n t e. *a)* Consonantele labiale uneori sânt alterate: *her* (9, 303), *hi* (52, 62), alături de *fi-*, care e mai des, *fiĭu-* etc.

b) Ca şi în textele cele mai vechi, în verbul *putredì d* n'a trecut în *dz* subt influenţa lui *putred*, plur. *putrezi: nu s[ă] va putredì* (305); cf. însă *putredzi [sintu]*, plur. lui *putred* (305).

c) V iniţial s'a schimbat în *h* în: *hulturului* (88), în vreme ce *viclean-* (43, 150, 280) < ung. *hitlen*, *vicleşug* (50) < ung. *hitlenség* s'au desvoltat tocmai în sens invers.

d) Z de origine latină, precum şi cel derivat din un *d*, se prezintă aproape totdeauna ca *dz* (ѕ): *astădzi* (42, 122, 315), *astădzà-i* (198), *audzi-* (114, 306 etc.), *dzi-* (passim), *dzuo*, *dzua*, (passim) *dzice-* (182, 191, 193, 198, 199, 201, 308, 310, 313 etc.), *Dumnădzău*, *D[u]mn[e]dzău* (passim), *îmblàndzi-* (33), *miĭadzănoapte* (182, 202), *ordzu* (310), *să rădză* (46), *râspunzi* (191), *vedzi* (49, 124), *să vàdzŭ* (35), *să vadză* (44), *vădzute, nevădzute* (96, 197), *urdzi* (298), *urdzirea* (298), *botedzŭ* (97), *cuvintedzu* (201) *să-ş[i] găteadze* (299), *să să îndrepteadze* (50), *îndrepteadză* (56, 57, 129, 199), *îndreptedzi* (297), *înfricoşadză* (45), *îngreuĭadze* (129), *lumineadză* (109, 120), *luminedzi* (109), *minuneadză* (123), *unbĭeadză* (123); *voevodzi* (119, 308), etc. Cf. totuşi *pierzătorul* (190), *nerăzimat* (209), etc. Cu *dz* se scrie şi *budză-* (201), a cărui etimologie e nesigură. Cazurile cu *z* sânt foarte rare: *amiazăz[i]* (179) alături de *amĭadzàdz[i]* (180), *miazăzŭ* (181) etc.

e) In loc de *j* iniţial şi intervocalic în cuvintele de origine latină găsim în tot locul *ğ: agĭutoriŭ-* s. *agĭutor-* (28, 123, 194, 195, 202), *agĭut-* (189, 301), *agĭutàtoare* (129), *agĭunge-* (57, 86, 114), *ğoi* (179, 181, 182), *ğos* (55, 182, 197, 310 etc.), *gĭudeca-* (28, 50, 97, 301), *gĭudeţ-* (44, 48, 58, 88, 91, 119, 128, 149, 188, 189, 208, etc.), *gĭumătate* (181, 182), *gĭunghearea* (199), *încungĭura-* (45, 57, 66, 280), *putregĭune* (34, 57, 103), *neputregĭune* (315), ş. a. Scrierea cu *ğ* a lui *gĭupăn-* (314) şi a derivatului din acesta *gĭupàneas[a]* (314) arată că acest cuvânt este vechiu în limba noastră.

f) Articolul enclitic *l* a dispărut în câteva cazuri întocmai ca în graiul popular de astăzi, rămânând să fie înlocuit prin vocala care-l precedă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Astfel înaintea pronumelui posesiv: *fiĭu-său* (311); apoi: *s'au tăcut lucru[l]* (185), *în tărgu[l] Ştetin* (177; cf. *tărgul Ştetin*, ibid.), *noo* (= „nou[l]" *anŭ* (178), şi poate: *graĭu[l] ìa[u] fo[stu] încă[l]ci[t]* (180).

Accidente generale. *Analogie.* Cuvintele care încep cu *îm-* au schimbat pe *-m-* în *-n-* după analogia celor ce încep cu *în-* atât când corespunde unui *-m-* latin: *înbla-* < ambulare (85, 132, 177, 191), *înpărat-* < imperator (33, 35, 41, 43, 58, 110, 112, 115, 300, 301, 304, 308, 310, 313, 314), *înpărăţiĭe-* (43, 93, 97, 202), *înpărăţ-i a se* ⁓ (27), *unbreadză* (123), derivat din *umbră* < umbra, cât şi când e născut din *n* în urma influenţei labialei următoare: *înprumut* (300), *înblăndzi-* (33), *înbogăţi-* (301), *înpărţi-* (55), *înpĭedecat* (118, 189), *înpietritura* (144), *înprăştie* (46), *înpreună* (132), *înprotivă* (305) etc. Tot aşa e şi *sinbătă-* (179, 183) alături de *simbăta* (307) şi *so[m]bot[ă]* (178).

Apocopă. Forma *ceai* în loc de *cea* din *ceai de ĝos facere* (197), care se aude şi astăzi provincial, pare a fi o formă apocopată din *ceaia.*

Asimilaţie. *Ă—a > a—a: lasare, lasaţi* (101), *lasatul* (184), alături de *lăsa-* (passim); *pocaanie* (145) alături de *pocăanie* (207).

Ă—e > e—e: adeverecĭunea (190); *nedejdui-* (28, 44, 46, 49, 66, 113, 118, 125, 128, 172, 193, 200, 297 etc.), *nedeajde-* (55, 128, 184, 192); *spesenie* (passim), *spes[e]scŭ* (119) alături de *spăsi-* (passim).

E—i s. *i—e > i—i: bini* (297), alături de *bine* (passim); *vini* (174, 305), *vinitu* (202), *vini[n]d* (202) alături de *veni-* (passim), *necridinčos* (300) alături de *credinčos-* (300, 315), *Eclisĭiast* = „Eclesiast" (303). *E* s'a asimilat cu *ĭ* cuprins în consonanta palatală *č* în: *fičor* (280, 281, 304, 308, 310, 314), *fičoară-* (31, 92, 96, 112, 116, 140, 151, 168, 173) alături de *fečoară-* (passim). Peste forma *striinătate* < *streinătate* s'a născut *strinătate* (178), cf. *strein-* (132, 177, 190), *streina-* (132), iar *moşninaş* (149) s'a luat după *moşnini-* < *moşneni* = „moşteni" (149).

E—i (< *î*) s. *i—e > e—e: demeneaţă* = „demineaţă" (132, 304).

E s. *i—ă > î* sau *ă—ă: odănăoară* (215), *nice dănăoar[ă]* (202); cf. în alte texte *dinăoară* < de-(u)na-hōra.

E—a > ea—a apoi *a—a: sarafim[i]* (34); dar cf. *serafimi* (57).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ă din *grijă* a fost asimilat de *j* precedent dând *grije* (197) (Cf. şi *grijeşti* 187, 201).

I sau *ĭe* din *despuitor* s. *despuitorĭu-* (42, 62, 86, 94, 118, 119, 147, 149, 150, 186, 191, 196, 198) şi *despuĕtură-* (52) a asimilat pe *u* dând *o: despuitor-* s. *despoitorĭu-* (125, 164, 166, 170, 171, 174, 202). Tot aşa şi în *vădoi* (200).

Tot prin o astfel de asimilaţie a trecut probabil şi *î* după *s* şi *dz* în *i: simbăta* (307), *sinbàtă-* (179, 183), *sinbo[tă]* (179), *sirbască* (186) alături de *sărbie* (134), *singe-* (46, 112, 179, 181, 212), *singur* (43), *sintu* (30, 47, 48, 49, 50, 118, 121, 127, 172, 187, 188, 189, 193, 198, 200, 207, 282, 299, 305, 308, 309), *sintŭ* (109, 302) alături de *săntu* (127), *sintem* (85), *sinteţi* (32), *[de] sirgu* (9, 69, 164, 208), *[de] sirg* (206) alături de *[de] sàrgu* (109), *sirguĭaşte* (50, 99) alături de *sărguĭaşte* (215), *osındi-* (126, 202, 280); *vădzindu* (192).

Peste o rostire cu *î* în loc de *ă* a trebuit să treacă *ă* în *i* în: *sigeata* (210), *sigetă* (211).

Tot aşa peste *î* în loc de *u* s'a ajuns la *i* în: *simeţiĭa*.

In sfârşit tot aşa a trebuit să treacă *ă* după *ţ* în *e: [pravoslavnică] credinţe* (33), *[într'una] credinţe* (57), *[cu] credinţe* (99, 110), *cunoştinţe* (297). *cruţeri-* (47, 50), *cruţe-ne* = „cruţă-ne" (85), *[de] faţe* (303), *mulţemăscŭ* (118), *pocăinţe* (123), *socotinţe*, *[cu] ştiinţe [sau fără] ştiinţâ* (98), *ştiinţe, neştiinţe* (121), *umilinţe* (125).

De câteva ori, când cuvântul se scrie întreg, *Dumnezeu* e redat în forma provincială *Dumnădzău* (43, 54, 55, 125). E greu de spus dacă şi formele scurtate trebue cetite în această formă, ori ar puteà fi vorba şi de *D[u]mn[e]dzău*, cum le-am întregit. Evident, desvoltarea formei *Dumnedzău*, a fost ajutată de prefacerea anterioară a lui *e* în *ă* după *dz* în *Dumnedzău*, căci *e* aton astfel a putut fi asimilat uşor la *ă* următor. Forma *Dumnădzău* se găseşte şi la Dosofteiu (v. D. Puşchilă, *Molitvenicul lui Dosofteiu*, în *AAR.*, s. II, t. XXXVI lit., p. 19).

In privinţa consonantelor, asimilaţie s'a produs în *anina* (313) < *arină*.

Pe *toţi trei* îl găsim trecut în *tustrei* (308).

<u>Disimilaţie</u>: *E—e* s'a disimilat în *i—e* sau *e—i: acoperimăntul* (202) alături de *acoperemăntul* (45); *nice* = „nici" (passim); *besearică* (133); *braţil[e]* (183); *carile* (192), *deagitil[e]* (183) alături de *deagetil[e]* (306); *dirept-* (47, 53, 103, 106, 109, 114, 124,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

178), alături de *derept-* (108); *facirea* (298), alături de *facer[ea]* (298); *înțeleagire* (109); *meastică* (300); *păcatile* (47); *petrĭacire-* (33, 123) alături de *pretrecere* (172, 177) şi *petrecere* (86); *sufletile* (30, 41, 54, 98, 142, 186, 314) alături de *sufletele* (57); *tinereaților* (47), *tinereațile* (111, 116) alături de *tinereațele* (112, 187); *deadiră* (309); *dimeneață* (297) alături de *demeneață-* (132, 304); *pominescŭ* alături de *pomenescŭ* (130); *vide* (282); poate şi *citesc* (133), pentru care cf. forma regulată *cetesc*. Prin fonetică sintactică: *di* = „de" în *di cei* (52), *di cealea* (122) *di cel-* (171, 173, 174), *di departe* (303), *di pre* (46), *di pe* (102, 306), *di veac* (305), chiar şi *di la* (311); *pi cei* (202), *pi ceĭa* (202), *pi cei* (172); *curățĭaşti-ne* şi prin analogie *cureţeaşti-mă* (117); *fereaşti-mâ* (45); *izbăveaşti-mă* (52, 144); *miluĭaşti-ne* (30, 31) alături de *miluĭaşte-ne* (41, 42, 196); *miluĭaşti-mă* (35, 50, 113, 124, 126, 196) alături de *miluĭaşte-mă* (58, 118); *priimeaşti-mă* (194); *sp[ă]siaşti-mă* (125); *spodobeaşti-mă* (146) Nu s'a făcut disimilaţia in: *vă să va da* (139), *vă s'a da* (212).

O—o > *u—o*: *cucon-* (189, 302).

Metafonie. Metafonia cu *i* o întâlnim numai în *păinea* (42).

Nasalisarea vocalei. Dacă n'avem de a face cu simple greşeli de scris, consonantele *n* şi *m* înainte de mute şi lichide s'au pierdut de câteva ori în urma nasalizării vocalei dinaintea lor: *într'u* = („un") (301), *fiid* (= „fiind") (307) ,*vini[n]d* (= „vinind" s. „viind") (202), *întăpin[ă]* = „întâmpină" (202), cf. *tămpinâ-* (99), *tămpine* (164, 202), şi *sobot*[*ă*] (178) alături de *simbăta* (307) şi *sinbătă-* (179, 183).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Fonetică sintactică.

Am amintit că prin fonetică sintactică s'au făcut disimilaţiile: *di cel*, *di cei*, *di cealea*, *di departe*, *di pe*, *di veac*, *di la*, *pi cei*, *curățĭaşti-ne*, *miluĭaşti-ne* etc. În urma foneticei sintactice s'a ivit *ę* (*e* deschis) şi s'a scris *e* în: *înainte* + un atribut în genitiv ori pron. posesiv, în sintagme ca *voe ta*, *înpărăție ta*, *spăsănie noastră*, *dreptate ta*, *nebunie mea*, *spre răspăntie lumii*, *cu mente şi înțe-*[*le*]*pcĭunea lumii*, *decii alături de deacii*, *deacia* (scris cu ѣ), *la al unsprădzeacele čas* (202) etc.

În manuscrisul pe care-l studiem se întâlneşte o singură dată cunoscuta cădere a lui *în-* după prepoziţia *în*: *cela ce petreace în părăție cu Părintele* (117).

Pentru a încunjurà hiatul sintactic, rezultat din întâlnirea unui cuvânt terminat în vocală cu altul care începe cu vocală, afară de eliziune, se întrebuinţează şi în acest manuscris mijlocul de a împreunà, şi grafic, vocala finală a celui dintâiu cuvânt cu vocala iniţială a cuvântului următor (ѣ, ıa, ѧ): *decii* (162, 170, 182), *deacii* (137), *deacĭa* (306), *ei* = „i-ai" (202), *ĭai* = „i-ai" (194, 198), *ĭau* = „i-au" (305), *teai* = „te-ai" (109, 112, 197), *neau* = „ne-au" (54), *neai* = „ne-ai" (29, 112), *leai* = „le-ai" (55), *leam* = „le-am" (183), *leau* = „le-au" (186), *dea* (= „de-a") *direapta* (114).

B) Morfologia.

a) A r t i c o l u l e n c l i t i c. *α*) Asupra felului cum s'a păstrat articolul enclitic v. A. *Fonologie*, Fonetism cu caracter dialectal, Consonante, *f*.

β) Relevăm formele de gen.-dat. sg. *ţărăi* (132), *casăi* (184, 198), *despueturei* (52), *dzilei* (127), *măntuirei* (52), *sărei* (201), *stărei* (121) etc. alături de *lumii* (84), *inimii* (85), *vieţii* (109, 127, 187)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

b) N u m e l e. *α*) *Mână* are gen. sg. şi pluralul *mănu-*: *lucrul mănu tale* (29), *mănule* (86, 165, 171, 190).

β) Genitiv analogic e *călii* = „căii" (298).

γ) Ni se păstrează un singur plural în *-ure*: *lucrure* (44 alături de *lucruri* (127, 128, 129, 189, 202, 305, 308), *časuri-* (127, 132, 181), *chinuri* (315), *cinuri-* (187, 199), *fealuri*(181), *gănduri-* (300), *graĭuri-* (44), *laţuri-* (124), *locuri* (123), *trupuri* (86), *zgăuri-* (46).

δ) *Suspin* are pluralul *suspini* (98, 200), *obiceiu-obiceae* (127, 130), *mătanie* tot *mătanie* (34), iar *patriarh* când *patriarhi-* (111, 115), când *patriĭarşi* (120).

ε) Cum am amintit, nu s'a întâmplat metafonia obişnuită la genitive şi plurale a lui *a* tonic în *ă* în: *ranile* (191), *vrabile* (303), *înpuţinari*[*i*] (178).

ζ) Vocativul în *-le* încă nu este obişnuit. Se întrebuinţează numai vocativul în *-e* ori forma de nominativ: *biruitoare* (29, 34, 54, 58, 128, 161, 163), *despuitoare, despoitoare* (147, 149, 150, 166, 170, 171, 174), *oame* (62), *Hristoase D*[*u*]*mn*[*e*]*dzău* (passim), *Doamne* (passim), *Doamne înpărat* (196), *Părinte şi fiĭu* (196 etc.) ş. a. m. d

c) Pronumele. Pentru forma conjunctă a pronumelui personal de pers. a 2 a plur. ni s'a păstrat forma mai veche *vă* (193, 212), care nu s'a disimilat înainte de *se* rostit *să*.

d) Verbul α) Verbul *a puteà* are la pers. I sg. forma *poč* (109, 111, 116).

β) S'a iotacizat pers. 1 sg. prez. ind. a verbului: *cadzìu* (118, 191), cf. *audzìu* (114), *morìu* (115).

γ) La persoana a 3-a sg. verbul auxiliar are forma *au* (passim).

δ) Persoana 1 sg. a imperfectului indicativ apare fără *m*: *mă bucurà, mă veselìia* (298), *mă postìià şi mă rugà* (312), *şedzuìu şi plàngeà* (312).

ε) Persoana a 3-a plur. a imperfectului indicativ are forma *-à*.

ζ) Perfectele simple ale unor verbe reproduc formele tari ale conjugării latine: *dziş* = „zisei" (65), *fecìu* = „făcui" (50), *feceş[i]* = „făcuşi" (79, 85), *feace* = „făcù" (191, 298, 312), *puş* = „puseiu" (128), *deade* = „dădù" (306, 309, 310, 315), *învise* = „învіè" (97, 315), *l-ai învis* = „l-ai înviat" (114), *ne înplum* = „ne înplurăm" (30), *trecum* = „trecurăm" (178), *călcăm* = „călcarăm" (178).

η) Persoana a 2-a sg. a viitorului se formează cu formele *ver[i]* (169, 302), *vrei* (302) şi *vei* (passim).

ϑ) *Cevetesc* are pers. 2 sg. din prez. conjunctiv: *să cleveţì* (301).

ι) Persoana a 3-a sg. din condiţional se formează când cu forma *are* a verbului auxiliar: *mi-are hi dzis* (62), când cu *ar*: *să n'ar fi D[u]mn[e]dzău fostu* (169).

χ) Forme verbale perifrazate cu auxiliar + gerundiu sânt: *ar fi pământul tremurăndu* (169), *s'au fostu măncănd unul pe altul* (310).

λ) O seamă de verbe se întrebuinţează în forma pronominală, neobişnuită astăzi: *a se înpărăţì* = „a înpărăţi" (27), *a se nedejdui-* (128, 193, 200) alături de *nedejdui-* (28, 44, 46, 49, 66, 113, 118, 125), *a se părăsi-* = „a părăsì" (190), *a se răposa-* = „a răposà", „a murì" (184).

A se închinà are şì forma activă transitivă *a închinà*, în urmare *închinat* = „adorat" (197); *chinuì* are forma activă intransitivă, însemnând „a se chinuì" (97, 119, 120).

C) Sintaxa.

a) Substantivul. α) In locul genitivului se întrebuinţează înaintea numeralelor prepoziţionalul cu *a*: *Prin mijlocul a doi tălhar[i]* (169); chiar şi: *pre mijlocul a mulţi* (280, 282), *Puter[i] a cerului şi a toţ[i] sfinţii* (203).

β) Urme de acuzativ fără *pre* s. *pe* sânt: *Încungĭurarâ ca un leu* = „ca pe un leu“ (45). *Şi mă ascultâ şerbul tău* = „pe şerbul tău“ (113). *Miluĭaşte-mă păcătosul* (58). *Curăţeaşti-mă păcătosul* (117). *Lăudă sufletul Domnul, lăuda-voi Domnul* (172). *Şi adevăratu au scris acestu mai de apoi, care-l* (= pe care-l“) *chemà Zoroavel* (309).

γ) Atribut în dativ avem în: *Cin časurilor* (41). *În al şeasele čas aceştii dzile* (197).

δ) Prepoziţia *în* este de prisos la apoziţie în: *în tărgul în Perno* (132), *în tărgu în Ştetin* (177), cf. *tărgul Ştetin* (177).

Pronumele. Uneori se întrebuinţează forma tonică a pronumelui în locul celei atone: *C[ân]tar[e] nedestoinică aducă ţie* (201) *Pe tine rugăm, rugămu-te* (54). In acest caz pronumele personal aton lipseşte, ca şi în altele în care astăzi sântem obişnuiţi să-l întrebuinţăm expletiv: *într'altă limbă care nu înţeleg* (= „nu o înţeleg“) *oamenii* (133). Mai des este însă uzul expletiv: *îm[i] giudecă mie* (28), *le conteneaşte lor* (45), *să ne pue pe noi* (57), *dă-m[i] mie* (199), *şi m[i] dă mie* (199), *fiiul acesta-l roagâ* (118), *cela ce l miluĭaşte săracul* (299). Expletiv, dar, în urma atracţiei, nepotrivit este întrebuinţat pronumele în: *aceluĭa ĭadul sufletul nu-l* (în loc de „nu-i“) *va luà* (108).

Articolul enclitic. α) In urma inadvertenţei traducătorului lipseşte articolul enclitic în *leau scos din limba sirbească pre limbă* (= „limba“) *românească* (186); *Doamne împărat* (= „înpăratul“), *cel naltu şi slâvit* (196); *a preacinstite* (= „a preacinstitelor“) *a tale măn[u]* (197).

β) Fiind vorba de persoane cunoscute, s'a pus articolul enclitic în: *Şi pre mene nu mă urgisì ca pre tâlharul şi pre curvarul* (200) Dar ar puteà tot aşa de bine şi să lipsească.

γ) In mod firesc şi normal s'a articulat şi numeralul *unul* (= „singur“, „singuru“) faţă de articolul nedefinit care în aceleaşi împrejurări rămâne nearticulat: *că unul şi sărac sintu* (49); *Credzu întru unul D[u]mn[e]dzău* (96); *Că numai tu unul carele ai pogorât din cerĭu* (109).

δ) In urma topicei a trebuit să se articuleze substantivul în: *d[u]mn[e]dzăeştilor càrţilor tale* = „dumnedzăeştilor tale cărţi" (125).

ε) Pronumele *însu* rămâne de obiceiu nearticulat după prepoziţii: *pre îns* (191, 280, 299), *pre îns[ă]* (200, 297), *pre înşi* (9), *pre înş[i]* (45, 46, 194, 311), *pri înşi* (100) *spre înş[i]* (280), *într'ânsŭ* (127, 305), *într'ânsu* (181), *într'ânsŭ* (301, 302, 305), *de îns* (302) alături de *cătră însul* (27), *de însul* (48).

ζ) După *tot* substantivul rămâne de obiceiu nearticulat: *în toate dzile* (47, 137, 298, 307), *în toată vreame* (298). Se articulează însă dacă urmează un atribut: *Întru toate dzilele vieţii meale* (28, 127).

Articolul prepozitiv al. *A* se întrebuinţează adesea pentru toate formele de plural ale articolului prepozitiv *al: A lui D[u]mn[e]dzău cuvăntu* (34). *Ceale neştiute a meale* (47). *Glasul cel de rugâ a păcătoşilor* (99). *Psalmii vecernii şi a demeneţii* (132). *La Ştetin a Şfeţilor* (134). *Časul cel de apoi a dzilei aceştie* (202). *Puter*[*i*] *a cerului şi a toţ*[*i*] *sfinţii* (203). *Poftele a meale a ĭubirei trupului* (188). *Un om a lui Dum*[*nedzău*] (314).

β) E de prisos *a* în: *Dzĭua a preaslăvitei învierii tale* (186). *Poftele a meale a ĭubirei trupului* (188). *A preacinstite a tale màn*[*u*] = „a preacinstitelor tale mânu" (197).

Verbul. α) Uneori se întrebuinţează verbul *a fi* cu dativul în locul formelor corespunzătoare ale verbului *a aveà: Ţinerea lui D*[*u*]*mn*[*e*]*dzău şi celora ce să tem de însul* (48). *Acelora ĭaste înpărăţiĭa cerĭului* (93). *Că nu ĭaste număr lucrurilor meale celor reale* (112). *Ce răspunsu îm*[*i*] *va fi mie* (188).

β) Copula lipseşte în: *Cumu i răpegiunea apei, aşa inima înpăratului* (301). *Cumu-i omătul vara şi ploae în vremea seacerii, aşea fără cinste nebunul* (303).

γ) Unele verbe se construesc cu dativul, după modelul slavon, ca şi în textele cele mai vechi: *îm*[*i*] *gĭudecă mie* (28), *le conteneşte lor* (45).

δ) Construcţii mai puţin obişnuite ale unor verbe sânt: *însătoşează pentru dreptate* (83), *gândindu de chipul tău* (190).

ε) Pentru introducerea conjuctivului în propoziţiuni secundare finale se întrebuinţează şi *pentru*, nu numai *ca: pentru să înţeleagă* (133).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Asperităţi sintactice şi anacolutii. De acestea sânt relativ puţine. Dăm câteva exemple: *Şi nedestoinicŭ pe sine mă făcuĭu milei tale* (192). *Cel înţelept luminile sal*[*e*] *gătescŭ* (202). *Mai bine să petreci într'u*[*n*] *loc pustiĭu decăt să petrec cu muĭar*[*e*] *svadnică* (301). *Să le ţie ca s*[*ă*] *le dai numai oamenilor celor înţelepţi* (306).

Topica. Topica în general este destul de firească. Rare ori găsim propoziţii sau construcţii împotriva cărora s'ar puteà ridicà obiecţiuni din acest punct de vedere: *De toate cealea ce le plinescŭ întru viĭaţa mea spurcate* (127), *să-m*[*i*] *dea mie pe calea cea adevărată să trecŭ* (112). *Să n'ar fi D*[*u*]*mn*[*e*]*dzău fostu* (169). *Ar fi pămăntul tremurăndu* (169).

Repetiţii stilistice. Din punct de vedere stilistic relevăm repetiţia: *Toată înpreunarea, toată va străgà* (55), precum şi pe cea următoare, care alcătueşte un interesant chiasm, tocmai invers decât cum îl cer regulele sintactice ale limbii noastre vechi, adevărat numai pentru formele atone ale pronumelui, în vreme ce aici cea dintâiu formă e tonică: *Pe tine rugăm, rugămu-te* (54).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

D) Lexicul.

a) Elemente latine. Inregistrăm o seamă de elemente latine dispărute astăzi cu totul, altele cu forme şi sensuri vechi, ori întrebuinţate rar[1]: *acmu* = „acum" (27, 33, 34, 41, 43, 45, 51, 53, 117, 118, 167, 168, 182, 187, 189, 194, 195, 196, 198, 200, 201, 215, 305), *amu*, coresp. slav. *u, ubo, uže* (46, 85, 187, 188, 202), *aşi* = „aşa" (305), *atunce* = „atunci" (53, 305), *căce* = „căci" (85, 170, 301), *căndai* = „cândva, cumva" (205), *cariu* = „vierme care roade lemnul" (302), *ce* = „ci" (198), *cineş* = „fiecare" (308, 309), *cură* = „curge", de-aici *curăre-* (298), *cuvănt-* = gr. λόγος. lat. „verbum" (58), *deacă* = „dacă" (306), *dirept-* = „drept" (47, 53, 103, 106, 114, 178), *derept, dirept drept* = „pentru" *(derept aciaia* 108,*dirept* ∽ 109, *drept* ∽ 47), *direptate* = „dreptate" (85), *deşert (întru* ∽ = „înzadar") (47, 86, 166, 171, 280), *despune*, de-aici *despuitor-* s. *despuitoriu*, *despoitor-* s. *despoitoriu-* = „stăpân", „biruitor" (42, 62, 86, 94, 118, 125, 145, 149, 150, 164, 166, 170, 171, 174, 186, 191, 196, 198, 202), *fără* = „afară de ∽" (109, 215), *feri-* = „păzi" (44,

[1] Etimologiile cunoscute nu le dăm.

49, 89—90), *ferice (ferice de ⁓)* = „fericit" (93, 94), *gĭudeț* = 1°. „judecător" (48), 2°. „judecată" (44, 58, 88, 91, 119, 121, 128, 149, 168, 189, 206, 208), *îns-* = „dânsul" (9, 27, 45, 48, 100, 107, 127, 181, 191, 194, 200, 280, 197, 299, 301, 302, 305, 311, cf. *dănsul* 313), *ĭuşor* = „uşor" (150), *ĭuşura-* „uşură" (83, 128, 169), *încai* = „încalte" (189), *înpărăți- (a se ⁓)* = „a înpărăți", coresp. slav. вѣцрнсѧ (27), *întàri- (a se ⁓)* = „a persistà" (299; cf. şi *a întărì* = „a face tare" 298), *întru* = 1°. „în", „întru" (28, 29, 30, 33, 46, 47, 50, 85, 86, 94, 95, 96, 109, 110, 122, 123, 124, 125, 127, 128, 130, 133, 188, 192, 195, 198, 202, 298, 300, 301, 308; *întru tot* s. *totu* = „înainte de toate", „cu totul" „atot" 32, 33, 41, 55, 56, 188, 196, 201, 315; cf. şi *cu totul* 35), 2°. = „dintre" (193), de-aici *dintru* = 1°. „din" (4, 108, 188), 3°. = „dintre" (193), *màdulariu* = „membru, parte a trupului" (203) *mărturisitor-* = „martir" (116), *measer* = „sărac", „sărman" (93), *nemică* = „nimic" (180, 181), *nice* = „nici" (4, 202, etc.), *nontru*, *din ⁓* = „din nàuntru", „din lăuntru" (87), *nusul*, *cu ⁓* (298), *răposa- (a se ⁓)* = „răposà, a murì" (184), *rost-* = „gură" (44, 100, 193, 199, 205, 282), *pasă*, pers. 2 sg. imper. prez. a lui *pàsà* = „a merge", „a păşì" (314), *plini-* = „împlini (127), *să* = „dacă" (169, 302, *se* 305), *sàvai* = „măcar" (136, 143, *sàva* 136), *spre* = 1°. „pe", „asupra", „de-asupra" (53, 197, 303), 2°. = „peste" (*spre măsură* 129), 3°. „către" (298), 4°. „pentru" (199, 299), *şerb-*, *şearbă-* = „rob", „roabă" (27, 29, 30, 58, 78, 82, 85, 98, 112, 113, 118, 119, 125, 126, 130, 140, 151, 170, 194, 195, 215, 282, 310), *tinde* = „întinde" (110, 165), *tun-* = „tunet" (311), *vie (apă ⁓)* = „curgătoare" (199)

Vechi sânt şi: *gĭupăn* = „domn", „stăpân" (314) şi *gĭupăneasă* = „doamnă, stăpână" (314), care după G. Giuglea (*Dacoromania*, III 606—610) derivă din *gĭupanus (< *gypanus < γύπη), ca şi *tămpina-* = „întâmpină" (45, 99, 202, 164; *întà[m]pină* 202), derivatul lui *tâmpenă* s. *tâmpănă* < *tympenum s. tympanum (cf. Puşcariu, *Dacoromania*, III. 396).

b) Elemente slave: *blagoslovi-* = „binecuvântà" (29, 31, 33, 103, 114), *blajene-* = „fericire" (93, 173, 315), *bogorodiță* = „Născătoare de Dumnezeu" (121, 130, 149), *bogoslov-* = „teolog" (108), *čas-* = „rugăciune spusă la anumite ceasuri" (41, 58 etc.), *cin-* = 1°. „ordine", „rânduealǎ" (41, 90), 2°. = „ceată" (95, 119), *coneț-* = „sfârşit", „încheiere" (35, 117), *chiot* = „chivot", „cort"

< rut. *k'iot* < p.-sl. *kivotŭ* (304), *crov-* „acoperemânt", „scut" (45), *dârşlină* = „cămaşă de lână dură, purtată în semn de jale" (308), *destoinic-* = „vrednic" (85, 191, 198, 306; *nedestoinic-* 35, 58, 85, 112, 118, 125, 126, 140, 170, 192, 194, 201, 306; *destoinicie* 113), *dihanie* = „fiinţă" (201), *găvozdi-* = „a ţinţuì, a pironì" (112, 315), *gâlčavă-* = „glas", „strigăt", „zgomot" (111, 193, 206), *glavă-* = „capitol" (297, 298, 299, 302, 303, 304, 308, 310, 313 etc.), *gospodĭ* = „domn", voc. „doamne" (116), *goşte*, plur. lui *gost (ce-s împotriv[ă] pălcur[i] i goşte)*, probabil < slav. *gostĭ* „Gast, Fremder" (149), *i* = „şi" (149), *imrecŭ* = „anume", „cutare" (119, 120, 125, 126, 194), *iscusit-*, der. din *iscusi-* = „păţit", „încercat" (306), *iscuşenie-* = „ispită" (144), *ispovedui-* = „spovedui", „spovedì", „mărturisì" (308), *ispovedanie* = „spovedanie", „mărturisire" (167), *izbăvi-* = „mântuì" (32, 43, 49, 50, 110, 121, 123, 127, 128, 144, 189, 198; *izbăvitoriul* 32, *izbăvitor* 206), *izvod-* = „text original" (134), *jitie* = „viaţă" (172, 177), *liubov-* (34, 110, 125, 280, *lubov* 126, *libovol* 167), *măcenic-* = „martir" (32, 116, 119), *meseţă-* = „lună" (134, 147, 178), *mierţă-* = „măsură de bucate" (310), *milă* = „îndurare" (47, 50, 121 etc.), *milui-* (33, 43, 57, 93, 121 etc.), *milostiv-* = „îndurător" (93, 105, 117, 164), de-aici *milostivi-* (129) şi *milostivire* (168), *milostenie* = „dare, împărţire de milă" (126, 297, 301), *mirean* = „laic", „cel ce nu e preot s. călugăr" (33), *mitră* = „acoperemântul capului mitropoliţilor şi episcopilor" (304), *molie* = „Motte" (Tinea) (302), *molitvă-*, *molitfă-* = „rugăciune" (108, 118, 130, 162, 186, 201, 204, 210, 213, 214, 227, 230, 235, 237, etc.), *năpaste* = „ispită", „încercare" (43), *[n]epriiator-* = „nepriitor", „neprieten" < *prii* = „a fi favorabil, binevoitor cuiva", „a ajutà", „a ocrotì", „a sprijinì" (124), *obeadniţă-* = „slujbă" (87, 172), *obidit* < *obidi-* = „asuprì", „năpăstuì" (88, 99, 127), cf. şi *obidui-* (302), *ocăzuì-* = „arătà" (81), *ocina-* = „moştenì" derivat din *ocină*, (46, 93, 173), *ot-* = „din" (281), *otpust-* = „cântec final" (196), *otroc* = „copil", „june", „tânăr" (110), *pocaanie* = „pocăinţă" (38, 145, 193, 194, *pocăanie* 207), *poclaneanie* = „închinare", „mătanie" (32 etc.), *pâlc-* = „ceată", „groapă" (149), *podobi-*, *a se* ~ = „a se împodobì" (307), *pol* = „jumătate" (179, 180, 182), *pravilă* = „lege" (137), *pravoslavnic-* = „drept-credincios" (33, 132, 134), *prăznui-* (315), *preacistă-* (118), *preagreşi-* (103), *preapodobnic-* „preasfânt" (120), *preaslăvi-* (33, 34, 186), *priiaten* = „prieten" (303), *priimi-* (91, 92, 118, 129,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

172, 194, 198, 199, *primi-* (145, 202), *proslăvi-* = „a mărì", „a lăudà" (28, 173), *preditece* = „înainte- mergătorul" (119), *priceştenie* = „cuminecătură" (179), *pritce* = „pildă", „parabolă" (297), *pustnic* = „cel ce trăeşte retras în pustie" (120), *rod* = „neam" (92, 126, 166), *săblàzni-* = „smintì" (108), *săbor* = „adunare", „sinod", „sobor" (95), *săbornic-* = „universal" (97), *samareanin-* = „din Samar" (198), *[de] sirgu* (9, 69, 164, 208, *sirg* 206, *sârgu* 109), *sirgui-* (50, 99, *sărgui-* 215; cf. *Dacoromania*, III 1088), *slavă-* = „mărire" (41), *slăvi-* = „mărì", „laudà" (98, 196), *smerenie-* = „umilinţă (126), *smeri-* = „umili" (passim), *sol-* = „trimis", „vestitor" (281), de-aici *solì, solitor-* (206), *spăsi-* şi *spesi-* = „mântuì" (passim), *spăsenie, spesenie* (32, 166, 168, 172, 173 etc.), *spodobi-* = „învrednicì" (28, 121, 186, 213, 315), *stidì, a se* ∽ = „a se ruşinà" (46, 49, 81, 85, 100, 282, 304), de-aici *stidinţă* = „ruşine", „ruşinare" (282), *stoli-, a se* ∽ = „a se adunà în stol", derivat din *stol* (101), de-aici *stolire* = „stol", „adunare în stol (57), *s[ve]ti* s. *s[ve]tii* = „sfânt" (34, 108, 115, 118, 170), *sventite* = „sfinţiţe" (123), *tij* = „tot aşa", „în acelaşi chip" (180, 311), *tocmi-* = „îndreptà", „orânduì", „dispune" (32, 47, 48, 79, 123, 187), *tretii* = „al treilea" (41, 54, 81), *trezvire*, derivat din *trezvì* (179), *tro[i]ţă* = „treime" (31, 42, 93, 117, 124, 130, 173, 204), *ugodnic-* = „îndatoritor", „slujitor", „cinstitor" (209), *utrăne-* = „slujba de dimineaţă" (204, 213, 230, 240, 251, 267, 296), *vărşe* „coş de nuele de răchită de prins peşti" (282), *vecernie-* = „slujbă de seara" (35, 132, 201, 213, 227, 237, 248, 268, 276), *voevod* = 1. „arhanghel" (119), 2⁰. = „conducător de armată", „general" (308, 314), *voroavă-* = „vorbă" (198), *vorovi-* = „vorbì" (199), *vraciu* = „doctor" (211), *vistear-* = „tesaur", „comoară" (41), *zavistie* = „invidie", „clevetive" (210), *zavistru*, idem, (127).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

De origine tătărească (giagataic *aslam*) este, dar ne-a venit prin rus. *oslamŭ*, cuvântul *asl[a]m* „camătă", „dobândă", „uzură" (62).

Mai adaugem că aproape toate numele proprii, de persoane biblice, popoare, ţări, ale lunilor şi chiar ale unor zile, prin fonetismul lor arată provenienţă slavă: [ţara] *Pomorscŭ* = „Pomerania" (134) alături de *Livonia* (132, 134), *Moscŭ* = „Moscova" (181), *C[urfur]ştea bra[n]de[m]burschii* (177), *Petrŭ* (196), *Perno* (132), *Ishod* = „Eşirea" (304), *Ţrstva* = „Cartea împăraţilor" (310, 314), *Izrail* (168) alături de *Izdrail* (83), *Izrail[i]tean-* (314) alături de

Izdrail[i]tean- (50, 308), *Iuditha* (307, 311) alături de *Iudiţt[a]* (314) şi *Tavifta* (110), *S[ava]oth* alături de *Savaoft* (95), *noemvrie* (178), *dechemvrie* (178), *ghenarie* (178, 179, 180, 181, 184) etc.

Dacă pentru *simbătă* (307), *sinbătă-* (179, 183) putem pornì de la un romanic **sambata*, pentru *so[m]bot[ă]* însă trebue să ne gândim la slav. *sąbota*, mai ales că întâlnim şi pe *sread[a]* (181). *Ştetin* (134, 177) şi *Şfet-* (139), *şfeţesc* (177) au putut venì şi din nemţeşte.

c) Elemente greceşti. Dintre elementele greceşti relevem pe *cucon* (189, 302) „copil", pentru care cf. n.-gr. κοκκῶνα = „gnädige Frau", κοκκωνίτζα = „Fräulein", apoi rom. *coca* = „Bébé" şi it. *cucco*, (dial.) *coc* şi *cuccolo* = „Lieblingskind".

d) Elemente ungureşti: *birui-* (90, 108, 115, 116, 196, 207, 213; *biruitor-* = „stăpân", „domn", „despuitor" 29, 34, 54, 58, 128, 161, 163, 187, 195, 210; *nebiruit* 55), *chinui-*, derivat din *chin* (97, 119, 120), *îngădui-* (121, 136, 203), *măntui-* (28, 41, 44, 85, 280 etc.; *măntuitor-* 32, 41, 47 etc.; *măntuire* 54, 96, 198 etc.), *meşter* (305), *meşterşug-* (215), *ponoslui-* = „a se plânge" (62, 94; *ponosluire* 30, 282), *sălaş-* (33), *sălăşlui-* (41, 211), *samu* = „număr" (190), plur. *sămi* (313), *viclean-* = 1⁰. „înşelător" (280, 2. = „dracul" (43, 150), *vicleşug-* = „înşelăciune" (50), *zgău-* = „pântece" (31, 53, 84, 120; scris *zcăul* (170), după o comunicare a Dlui G. Giuglea < ung. *zugó* „mitra, uterul scroafei"[1].

e) Inţelesuri deosebite de cele de astăzi. O seamă din cuvintele pe care le găsim în scrisul lui Antonie, fie ele de origine latină ori streină, se prezintă cu un înţeles deosebit de cel actual, ori fiindcă ne păstrează înţelesuri mai vechi, ori fiindcă redau înţelesul cuvintelor slave pe care le traduc. Dăm aici câteva exemple, rămânând ca despre derivate şi compuse să vorbim în alt loc: *acoperi-* = „apără", „scutì" (146), de-aici *acoperemănt-* (45) s. *acoperimănt-* (202), *asemenea* = „asemănare" (187), *biruitor-* = „stăpânitor, stăpân, domn, despuitor" (29, 34, 54, 58, 128, 161, 163, 187, 195, 200), *cădeà* = „a se închinà"

[1] Cuvântul unguresc numeşte propriu partea de trup care produce neliniştea scroafei înainte de a se împărechia s. vierî şi o îndeamnă să facă sgomot şi să „sbiere" (ung. *zúg*, *zúg-búg*) după vier. Totuşi cf. *găoază* şi *sgâl*. — Pentru *tălhar-* (200, 315) care a fost derivat mai nainte din ung. *tolvaj* cu schimb de sufix, cf. acum V. Bogrea, *Dacoromania*, III 807, care-l derivă din *tâlh-* „pădure", propriu deci „pădurean" s. „codrean".

(43, 204, 206), *călcà* = „a învinge" (93, 172), *destoinic-* = „vrednic" (85, 191, 198, 306; *nedestoinic-* 35, 58, 85, 112, 118, 125, 126, 140, 170, 192, 194, 201, 306; *destoinicie* 113), *în* = „între" (314), *închinat* = „adorat", din *închinà* = „adorà" (197), *îndurat* = „îndurător" (116—7), *înpărţi-* = „despărţì" (130, 213), *înplea-* = „împlinì" (41), *întări-, a se ∽* = „a persistà" (299), *întunearece* = „zeci de mii", „nenumărat", după slav. *tĭma*, idem (66), *limbă-* = 1°. „neam", „popor", după slav. *językŭ* (30, 79, 165), 2°. = „glas" (181), 3°. „limbă" (186), *mişel* = „sărac", „sărman" (128, 130, 193, 207, 280, 281, 299), *nevastă* = „mireasă" (146), *pre* = „spre" (*vineri pre sîmbătă* 178; cf. şi *miercuri noapte spre ğoi* 181), *Suflet* = „Duh" (124, 196), *tăcea-* = „a trece cu vederea" (280), *treace-* s. *trece* = „a trece cu vederea" (29, 98, 162, 164, 199 etc), *treace, a se ∽* = „a murì" (108).

f) Derivaţiune şi compunere. Derivaţiunea impropie, adecă fără ajutorul sufixelor, numai prin schimbarea funcţiunii gramaticale:

α) Substantive, din verbe: de la forma netrunchiată a infinitivului: *ardere* (52), *cântare* (29), *curăre* = „curgere" (298), *deşertare-* (208), *facere* s. *facire* = 1. „lucrare" (84), 2°. = „făptură" (133, 187, 197, 201, 215), *lasare* (101), *mântuire* (passim) *mărire* (57, 105), *puteare-* (130, 197, 203), *stare* = „locul unde stă cineva" (121), *ţineare* = „stăpânire" (48, 110), după slav. *drĭžava* „tenere", *vedere* (31), *vindecare* (297); de la participiul trecut: *lasatul* (184); de la adjectivul verbal: *atotţiitor-* (58, 114), *biruitor-* (29, 34, 54, 58, 128, 161, 163, 187, 195, 200), *botedzătorĭu-* (32), *despuitor-* s. *despuitorĭu-*, *despoitor-* s. *despoitorĭu-* (42, 62, 86, 94, 118, 119, 125, 145, 149, 150, 164, 166, 170, 171, 174, 186, 191, 196, 198, 202), *făcătorĭu-* (126), *izbăvitor-*, *izbăvitorĭu* (32, 206), *mântuitor-*, *mântuitorĭu* (32, 41, 47 etc.), *mângăitor-* (41, 195), *Născătoare* (passim), *purtător-* = „solitor", „sol" (98, 176), *rugător-* = „preot" (132), *scutitorĭu* (28), *solitor* (206) etc.

Prepoziţii: *derept, dirept, drept*=„pentru" (47, 108, 109).

g) Derivaţiunea cu sufixe: *α)* Substantive: *-ar: tălhar-* (200, 315); *-aş: moşninaş* (149); *-ate: direptate* (85); *-easă: gĭupăneasă* (314); *-ene* s. *-enie: blajene-* (315), *utrăne* (204, 213, 230, 240, 251, 267), luate în această formă din slavoneşte; *-ie: cărţulie* (134); *-ime: greime* (83, 128, 169), *-inţă:*

stidinţă (282), *osteninţă-* (280), *usteninţă-* (49); *-ĭune: adevereciune-* (109), *închinăciune-* = „mătanie" (166), *înşelăciune* (108), *putregiune* (34, 57, 103; *neputregiune* 315), *răpegiune* = „torent" (301); *-ură- despueţură-* (52), *înpietritură-* (144), *înpistritură-* (305), *legătură-* (196) etc.

β) Adjective: *-esc: jidovesc (oamenilor jidoveşti* 133); *-el: tinerel*, întrebuinţat ca substantiv (46); *-os: săţios-* (42).

γ) Verbe: Se observă o predilecţie peutru întrebuinţarea lui *edz* la prezentul indicativ şi la conjuctivul derivatelor de conjugare I: *cuvintedzu* (201), *flămăndzăscŭ* (93), *găteadze* (299), *îndrepteadze* (50), *îndrepteadză* (56, 57, 129, 199), *îndreptedzi* (297), *înfricoşadză* (45), *îngreuiadze* (129; cf. *să îngreue* 110), *lumineadză* (109, 120), *luminedzi* (109), *minuneadză* (123), *unbreadză* (120) etc.

Mai înregistrăm: *vrăjmăşuiaşte* (88) alături de *vrăjmăşescŭ* (110).

h) Compunerea cu prefixe: *A-: acoperi-* (146,) de-aici *acoperemănt-* (45), *acoperimănt-* (202). *Des-:* Cum am amintit mai suş, *dostoinic* a fost apropiat de compusele cu acest prefix, dând *destoinic.*

În-: înblăndzi- (33), *înbogăţi-* (301), *îndrepta-* (50, 57, 129, 199, 297), *înfricoşa-* (45), *înfrămţeşa-* (sic, 187), *îngreuia-* (110, 129), *înpărăţi, a se* ∽ (27), *înpărţi-* (55), *înpiedeca* (188, 189), *întrupa-, a se* ∽ (92), *înpietritură-* (144), *înpistritură-* (305) etc.

Ne-: nebiruit (55), *nedestoinic-* (35, 58, 85, 112, 118, 125, 126, 140, 170, 192, 194, 201, 306), *neputred-* = „nestricat" (137, 147; de-aici *neputregiune* 315) etc.

Prea-, după modelul cuvintelor slave compuse cu *prě-preacinstit-* (56, 124, 126, 193, 195, 198), *preacuvios-* (120), *preaînţelept-* (55), *preamărit-* (57), *preamilostiv-* (194), *preasfânt-* (42, 125, 204) etc.

i) Compunerea propriu zisă: *α)* Nume, unele alcătuite după modelele slave: *atotţiitor-* (58, 114), *de bine dătător* (86), *iubitor de oameni* (55 etc.) *îndelung-răbdător-* (56, 105), *înainte-stătător-* (204); *bună-vreare* (53, 106), *mare cuviinţă* (105), *mai-mare-* (119, 120, 314); *amiazăz[i]* (179), *amĭadzădz[i]* (180), *miazăzŭ, după* ∽ (181), *miĭadză-noapte* (182); *fără-de-lege-* (31, 42, 47, 50, 51, 52, 85, 110, 116), *fără-de-număr* = „nenumărat" (35, 130) etc.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

β) V e r b e: *bine-cuvânta-* (27, 28, 31, 35, 41, 54, 58, 200, 201 etc.), *bine-feri-* (33), *înainte-sta-* (205, 208), *îndelung- răbda* (201) etc.

γ) A d v e r b e, unele dispărute ori întrebuinţate astăzi în altă formă: *deaciĭa, deaciĭ, deciĭ* < *de* + *aciia, de* + *acii* (137, 162, 170, 182, 306), *de apoi* = „de pe urmă" (309), *depreună* = „împreună" (100), *mainte* = „mai înainte" (33, 114, 121, 190, 192, 208, 298, 305, 315), *între tot* s. *totu* = „înainte de toate", „a-tot" (32, 33, 41, 55, 56, 188, 196, 201, 315); cf. şi *cu totul* 35), *mainte* = „mai înainte" (33, 114, 121, 190, 192, 208, 298, 305, 315), *nice dănăoar[ă[* (202), *odănăoară* (215), *mai vârtos* = „mai ales", (30, 50, 51, 112, 126, 200, 205), *totdeauna* = „într'una" (181).

IV. Grafia şi transcrierea.

Credem necesare câteva cuvinte şi despre grafia lui Antonie.

E [є] iniţial are valoare de *ĭe: erta-* (43, 114, 181), *ertare-* (97, 116, 118, 123) *ertăci[u]ni* (181), *eşi-* (44, 202), *eşti* (116) etc. Uneori chiar şi la mijlocul cuvântului: *chema* (116, 202, 309, 310, 312, 313); *oae* (121), *pue* (306), *spue* (104), *tăe* (307), *tămăe* (304), *voe* (116, 125) etc.

Ĭ în hiat de obiceiu se scrie, uneori însă nu, cf. *amiazăz[i]* (179), *amĭazdzădz[i]* (180), *miazăzŭ* (181), *miĭadză-noapte* (182, 202), *patriarhi-* (111, 115) alături de *patriĭarşi* (120) ş. a. Despre felul cum se prezintă *ŭ* în hiat am vorbit la particularităţile fonetice.

Ca şi în alte texte vechi, є se întrebuinţează rar şi cu valoare de *i: şe* = „şi" (182) *eşte* = „eşti" (200), *Erod* = „Irod" (306), *smernă* = „smirnă" (304).

Se poate observà o preferinţă a lui ъ faţă de ѫ cu valoare de *ă* şi *î* în acelaşi timp, mai ales înainte de *n* şi *m* ori *n* şi *m* + cons. La sfârşitul cuvintelor însă se scrie mai mult ѫ decât ъ. Această grafie se pare că are la bază felul particular cum se rostesc în Moldova sunetele *ă* şi *î* în poziţiile arătate. Totuşi găsim şi grafii ca *căntâm* (99), *rămâşite* (46), *dătâtor* (41), *pogorât* (109) alături de *părăt* (129), *pogoră* (96), *urără* (49), *tâu* alături de *tău* (188), etc., care arată că autorul textului nostru nu este consecvent în aplicarea acestui sistem grafic.

Numai particularităţi grafice, nu fonetice, sânt: α) scrierea

-лъ-, -ръ- = *-ăl-* s. *-îl-* şi *-ăr-*, *-îr-*: *glăčavă-* (111, 193, 206), *irătvâ-* (52, 53, 200) alături de *jirtvâ* (52), *plăcuri* (149), *svrăşit* (97, 113, 190, 298), *svrăşi-* (134, 184, 306), *sfrăşit* (130), *sfrăşi-* (313) alături de *nesfărşit-* (203), *sfărşit* (203), *scrăbă* (32, 49, 50, 197), *scrăbi* (302), *scrăbliv* (302), *vrătos* (50, 51, 112, 126, 200) alături de *vărtos* (30, 205).

β) *-v-* alături de *-f-* în: *molitvă-* (108, 118, 130, 162, 180) şi *molitfă* (204, 210, 213, 214, 227, 230, 235, 237, 240, 246, 248, 251, 262, 264, 267, 274, 276), *svat-* (48, 300) şi *sfătui-* (307, 310), *sv[i]nte* şi *sf[i]nte* (41), *svrăşit* (97, 113, 190, 298), *svrăşi-* (134, 184, 306) şi *sfrăşit* (130), *sfrăşi* (312), *nesfărşit-* (203), *sfărşit-* (203) etc.

γ) scrierea dublă a unor vocale şi consonante în o seamă de cuvinte, mai ales nume proprii: *Aaron* (304), *Avraam* (168), *Saara* (110), *Isaacŭ* (199) *Şisaah* (110); *dreptaatea* (315); *alliluia* (53), *Evvo* (315), *prr[ea]c[urvii]* (190), *trro*[*i*]*ţâ* (31, 42, 93, 117, 124, 130) alături de *tro[i]ţă* (173, 204).

Tradiţia grafică şi analogia verbelor iotacizate a putut să pricinuească scrierea lui *u* şi *ŭ* cu ı-ο în: *audzĭu* (114) *cadzĭu* (121), *cădzĭuĭu* (189), *cădzĭu* (118, 191), *dzĭua* (122, 186) *vădzĭuţi* şi *nevădzĭuţi* (124), *l-am vădzĭut* (191); *aurĭu* (304), *îngerĭul* (128), *înplĭură* (46).

Greşeli născute din inadvertenţă sânt: *de* = „te" (306), *zcăul* (170), care e scris altundeva, *zgăul* (53, 84, 120); *ha*[*t*]*manului* (182), *arhiemandritul* (178), *mu[r]guĭa* şi *mu[l]dzi* (183), care, fiind tăiat, nu se poate ceti bine.

În transcriere am căutat să mă apropiu, după putinţă, de ortografia noastră actuală, întrebuinţând cât mai puţine semne speciale şi redând de cele mai multe ori valoarea fonetică a semnului chirilic. Am păstrat o grafie latină corespunzătoare celei chirilice numai când mi-s'a părut că e necesar acest lucru din punctul de vedere al cercetărilor de limbă, fiind vorba de chestiuni controversate.

Pentru ca textul să fie mai uşor de cetit şi de înţeles, a trebuit să modernizez şi interpuncţiunea, despărţind propoziţiunile şi punând la începutul lor majusculele obişnuite. Între parantezele [ ] am făcut întregirile scurtărilor şi conjecturile pe care le-am găsit necesare, iar prin o linioară verticală am indicat sfârşitul foilor, al căror număr l-am însemnat pe margine.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Textele.

1°.

p. 27 r. 9 **Prochimene a dzilelor peste săptămână.**

в ч
со. Ве.[1] гь. възцрися. — D[u]mn[e]dzău să împărăţì, şi întru
д р л
mare cuviinţâ să înbrăcă D[u]mn[e]dzău. не вече.[2] сѫ нин҇ѣ б. Iată acmu binecuvăntaţ[i] pre D[u]mn[e]dzău, toţ[i] şeıbii lui D[u]mn[e]-
д ч с
dzău. в не ве[2]. гь ѹ. D[u]mn[e]dzău mă aude căndu străg cătră
в с
p. 28 însul. — ‖ вто[3] млть. Mila ta, Doamne, să mă gonească întru
д н
toate dzilele vieţii meale. срѣ[4]. бе. вьмѫ. Doamne, întru numele tău mă măntuĭaşt[e], şi întru putearea ta îm[i] gĭudecă mie. — Agĭutorĭul mieu de la D[u]mn[e]dzău cela ce a făcut cerĭul şi
в с
pământul. — пѣ[5] бе за[тапни]к. D[u]mn[e]dzăule[6], scutitorĭul mieu eşti tu, mila ta înainte să mă tămpine pre men[e]. Spodobeaşte-ne, Doamne, întru sara aĉasta, fără de păcate ne fereaşte pe noi. Bine eşti cuvăntat, Doamne, D[u]mn[e]dzăul părinţilor noştri, şi lăudat şi proslăvit numele tău în veaci, adevăr. Să fie, Doamne, mila ta spre noi, cum şi noi nedejduim spre tine. Bine
p. 29 eşti cuvăntat, ‖ Doamne, că neai învăţat pe noi dreptate ta. Blagoslovit eşti, biruitoare[7], că neai înţelepţiş[i][8] pe noi întru dreptatea ta. Bl[ago]sl[o]vit eşti, sf[i]nte, că neai luminat pe noi cu

---

[1] *Sâmbătă seara.* Cuvintele slavone care urmează sânt începutul slavonesc al textului tradus româneşte după ele; astfel traducerea lor e de prisos.

[2] *Dumineca seara.*

[3] *Marţi.*

[4] *Miercuri.*

[5] *Vineri.*

[6] Scris *D[u]mn[e]dză-i* şi pus în paranteze, deci omis ca fiind greşit.

[7] Scris: *birĭuitoare.*

[8] Evident, contaminare din: *neai înţeleptit* + *ne înţelepţişi.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

dreptatîa ta. Doamn[e], mila ta-i în veaci, lucrul mânu' tale nu-l treace. Ţie ţi să cade lauda. Ţie ţi să cade căntarea. Ţie mărirea ţi să cade cu Părintele şi cu Fiiul şi cu d[u]hul Sf[ă]ntŭ, acum şi pururea şi întru veaci de veaci adevăr. — *Ps[a]lm 122.* кпℇ вк вℇдо. — Cătră tine îm[i] rădicŭ ochii miei, cela ce treace spre cerîu, că îată cumu-s ochii şerbului întru mânule domnului sâu, || şi cumu-s ochii şearbei întru mânule doamnei sale, aşea ochii noştri cătră Domnul D[u]mn[e]dzăul nostru, pânâ căndu ne va cruţà pe noi. Miluîaşte-ne pe noi, Doamne, miluîaşti-ne pe noi, că multu ne înplum de urgisire, şi mai vărtos să înplură sufletile noastre de ponosluirea supărătorilor, şi de urgiîa mândriilor. — ... ѣ ... щаєш [1] — *Mărir[e] şi acmu.* Acmu slobodzi şerbul tău, putearnice [2], după graîul tău cu pace, că vădzurâ ochii miei sp[ă]seniîa [3] ta, ceaîa ce ai gătat înaintea feaţei tuturor oamenilor, luminâ întru vedearea [4] limbilor, şi laudâ || oamenilor tăi Izrail[i]teanilor. — *Apoi: Sf[i]nte Doamne. Mărirea. Şi acmu.* — Prea sf[ă]ntă tro[i]ţâ (sic), miluîaşti-ne pe noi. Doamne, curăţîaşti-ne păcatele noastre, putearnice, îartă fără de legile noastre. Sf[i]nte, cărcă şi vindecă neputinţa noastră, pentru numele tău.—*Mărir[ea. Şi] acmu.* пр ... єф ... [5] *Doamne, milueşti-ne 3* [ori]. *Părintele nostru. C'a ta îaste înpărăţiîa* sau *Pentru ruga.* — вє пос [6]. вцє два. — A lui D[u]mn[e]dzău Născătoare, Fičoară, bucură-te cu bucurie mare. O, o, că D[u]mn[e]dzău cu tine, bl[ago]sl[o]vitâ eşti întru fămei, şi binecuvântat rodul zgăului tău, că născù pe || H[risto]s, măntuitorul şi izbăvitorîul sufletelor noastre. *1* по [7]. Botedzătorîul lui H[risto]s, pe tine te rugăm, întru tot pe noi să ne pomeneşti, ca să ne izbăvim de fărădelegile noastre, că ţie iţ[i] fu dat bun dar să te rogi pentru

p. 30

p. 31

p. 32

1 Rupt.

2 Pe margine îndreptat în *biruitoare.*

3 Pe margine îndreptat în *măntuirea.*

4 Cuvintele cu care au fost înlocuite pe margine *întru vedearea,* nu se mai văd.

5 Rupt.

6 *Iar dacă e post.*

7 Scurtat din поклаɴѣнїє = „închinăciune“, „mătanie“.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

к
noi. *1, 2* по. Rugaţi-vâ, Sf[i]nţi Ap[o]s[to]li, şi proroci, şi măcenici,
şi toţ[i] sf[i]nţii, ca să ne izbâvim de nevoe şi de scărbe (scris:
„scrăbe“), că voi înainte cu căldură sinteţi tocmiţ[i], cătră sp[ă]-
к
senie pe toţ[i] să străngeţ[i]. *3, 1* по. *Să dzică*: Suptu a ta milâ
fugim, a lui D[u]mn[e]dzău nâscătoare, Fičoarâ; ruga noastră nu
o treace întru scărbe (scris: „scrăbe“), ce de nevoe binecuvăntatâ.
p. 33 — ‖ *Deacii: Doamne miluĭeşte-ne 40* [ori]. *Doamne, bl[ago]s[lo]-
v[ea]şte-ne. Mireanul să zică: Pentru ruga, ĭară pop[a] să dzică*
с н
сї.і клвє. Acesta-i bl[ago]s[lo]vit şi preaslăvit, H[risto]s D[u]mn[e]-
dzăul nostru întru tot, acmu şi pururea întru veaci de veacŭ,

adevăr. нькы цръ. Impăratul cerului credinţa Domnului[1] nostru o
întăreaşte, limbile înblăndzĭaşte, cu pace le înpacă. Sf[ă]ntă petrĭa-
cire a ta[2] bine o fereaşte. Mainte trecuţi părinţii, şi fraţii noştri,
întru sălaşurile drepţilor îi odihneaşte, şi pe noi întru pravoslav-
nică credinţe, şi întru pocaanie, Doamne, ne priimeaşte şi ne
p. 34 miluĭaşte, ‖ ca un bun şi ĭubitor de oameni. *Doamne, miluĭaşte 3*
[ori]. *Mărire* [şi] *acmu*. Cĭaĭa ce eşti mărită de heruvimi şi prea-
slăvită adevărat de sarafim[i] (*sic* = „serafimi“), fără putregĭune a
lui D[u]mn[e]dzău cuvăntu Născătoare, cĭaĭa ce eşti [de] D[u]mn[e]-
dzău Născă[toare], pe tine te mărim. *Apoi 3 mătanie,* cu ruga lui
s[ve]tii Efrim. — Doamne, biruitorul vieţii meale, duh cu leane
şi fără socotinţe, ĭubirea argintului şi cuvinte îndrăpnice goneaşte
к
de la mene. — *1* по. — Sufletul întreg cu mente şi înţe[le]pcĭunea
p 35 smereniei, răbdare şi lĭubov ‖ dăruĭaşte mie nedestoinicului şerbu-
к
lui tău. — *1* по. — O Doamne, înpărate, dă-mi mie să vădzŭ
păcatele meale, şi să nu osândescu pe fratele mieu, că bine eşti
cuvăntat în veaci adevăr. — *Apoi 12 mătan*[*ii*], *să dzică aşĭa:*
Doamne, curăţeaşti-mă păcătosul şi mă miluĭaşte. Ziditu-m'ai, Doamne
miluĭaşti-mă. Fără de număr greşiĭu, Doamne, ĭartă-mă. — *Co-
neţul vecernii cu totul.* ‖

[1] Pe margine s'a pus cu roşu: *sau împăratului sau craĭu*[*lui*].
[2] Pe margine s'a scris: *sau sf[ă]nta besearică.*

3⁰.

Cin ćasurilor. p. 41

Intâi čas tretii, aičea. Bine-i cuvăntat D[u]mn[e]dzàul nostru întru tot şi acmu şi pururea şi în veaci. — сла[в] пне[б] не[~] на[с]. Slava ta, Dumn[e]dzăul nostru, slava ta, înpăratul cerului, măngăitorul sufletelor celor adevărate, cela ce toate le dai şi toate le înpli din vistearul cel bun şi dătâtor de viĭaţâ; vino şi te sălăşluĭaşte între noi, şi ne curăţeaşte de toatâ spurcăcĭunea, şi măntuĭaşte cu bine sufletile noastre. — Sf[i]nte Doamne, Sf[i]nte tare, sv[i]nte fără de moarte, miluĭaşte-ne pe noi. Mărirea Părintelui, şi a Fiĭului, şi || a D[u]hului sf[ă]ntŭ, acmu şi pururea şi întru p. 42
veaci de veacŭ, amin. Preasf[ă]ntâ trro[i]ţâ (sic) miluĭaşte-ne pe noi. Doamne, curăţeaşte păcatele noastre. Despuitoare, ĭartâ fărâdelegile noastre. Sf[i]nte cercetâtor, vindecă neputinţa noastră pentru numele tău. — 3 *Doamne miluĭaşte-ne. Mărirea. Şi acmu.* — Părintele nostru cela ce eşti în cer, ca să să sf[i]nţască numele tău, ca să vie înpărăţiĭa ta, ca să fie voe ta, cumu-i în cerĭu, aşĭa şi pre pămăntu. Păinea noastră cea săţioasâ dă-ni-o noao astâdzi, şi ne ĭartâ noao ||· păcatele şi greşealele noastre, cum şi p 43
noi ertâm datoriile datornicilor noştri. Şi nu ne duce întru nâpaste, ce ne izbâveaşte de vicleanul. — C'a ta ĭaste înpărăţiĭa, şi putearea şi mărirea, a Părintelui, şi a Fiĭului, şi a Sf[ă]ntului D[u]hŭ. *Acmu. — Doamne miluĭaşti-ne 12 ori. Mărirea. Şi acmu.* Veniţ[i] să ne închinâm înpăratului nostru D[u]mn[e]dzău. Veniţ[i] să ne închinâm şi să cădem cătră H[risto]s, înpăratul şi D[u]mn[e]dzăul nostru. Veniţi să ne închinăm şi să cădem cătră singur H[risto]s, înpăratul Dumnâdzăul (sic) nostru.

Čas 3 ps[a]l[m] 16. — Ascultâ, Doamne, dreptatea mea, ĭa amente rugarea mea. Socoteaşte ruga mea, || că nu-i dintru rostu p. 44
viclean. De la faţa ta gĭudeţul mieu va eşi, ochii miei ca să vadzâ dreptatea ta. Ispitiş[i] inima mea, şi o cercetaş[i] noaptea; arsăşi-mă şi nu să află întru mene nedreptate, ca să nu grăĭascâ gura mea lucrure omeneşti. Pentru cuventele rostului tău eu feriĭu căi cumplite. Îndrepteadză urmele meale întru cărările tale. Eu străgaĭu că mă audzişi, Doamne. Pleacă cătră mine urechea ta şi ascultâ graĭurile meale, şi minuneadză mila ta şi măntuĭaşte pe

p. 45 ceĭa ce nedejduescŭ spe (sic) tin[e]. [1] || De ceĭa ce protivăscŭ
dreaptei tale fereaştĭ-mâ, Doamne, ca ğana ochĭul. Într'acopere-
mântul aripelor tale m'acoperi de faţa celor necuraţ[i] ce mă în-
fricoşadză pre mene. Vrăjmaşii miei sufletul mieu ţinurâ, grăsimea
sa ochisărâ, gurilorŭ grăescŭ mândrie. Ceĭa ce mă goniĭa, acmu
mâ încungĭurarâ; ochii săi îi pusărâ să caute spre pământu. În-
cungĭurarâ ca un leu ce-i gata spre rănire, şi ca un lup ce pe-
treace întru crovul sâu. Învii, Doamne, şi înainte-i tâmpinâ pre
p. 46 înş[i] şi le conteneşte lor, şi izbâveaşte sufletul mieu de necură— ||
ţiĭa lor, cu arma ta de măna vrăjmaşilor tâi. Doamne, puţin di
pre pământu împrăştie-i pre înş[i] întru viĭaţa lor, că cu singele
tâu îş[i] înplură[2] zgăurile lor. Săturarâ-ş[i] fii şi lăsarâ rămâşiţe
tinereilor săi. Ĭară eu cu dreptate m'arăt feaţei tale, şi mă voi
sătură căndu mi să va arăta mărirea ta. — *Ps[a]l[m], D[a]v[i]dŭ, 24.*

Cătră tine, Doamne, străg cu sufletul mieu. D[u]mn[e]dzăul
mieu, spre ti[ne] nedejduescŭ ca să nu mâ stidescŭ în veaci, nice
p. 47 ca să rădză de mene vrăjmaşii miei. Şi amu toţ[i] ceĭa || ce vor
râbdà pentru tine nu să vor stidì.

Ca să să stideascâ făcătorii cei [fără] de leage întru deşertu,
calea ta, Doamne, spune-m[i] mie şi întru cărările tale mă învaţâ.
Tocmeaşti-mâ spre adevărul tâu, şi mă învaţâ că tu eşti
D[u]mn[e]dzău măntuitorul mieu, şi pentru tine răbdu în toate
dzile. Adu-ţ[i] amente de cruţerile tale, Doamne, şi de milele tale
că din veaci sintu. Păcatile tinereaţilor meale şi ceale neştiute a
meale nu le pomenì; după mila ta adu-ţi amente tu pentru bu-
nătâţile tale, Doamne. Bunu-i şi dreptu-i D[u]mn[e]dzău, drept
p. 48 a || cĭaĭa leage pusăş[i] celora ce greşescŭ pre cale; tocmişi pe
cei blănzi spe *(sic)* gĭudeţ; învăţaş[i] pe cei blănzi căile tale.
Toate căile lui D[u]mn[e]dzău îs milă şi adevăr, ceĭa ce cearcă
svatul lui şi mărturiile lui. Pentru numele tâu, Doamne, cură-

[1] *Biblia* 1688: Ascultă, D[oa]mne, dereptăţile meale, ĭa aminte ru-
găcĭunea mea. Bagă în urechi ruga mea, nu cu buze vicleane. De la faţa
ta judecata mea să ĭasă, ochiĭ mieĭ vază dereptăţi. Ispitit-ai, şi nu s-au
aflatŭ întru mine strâmbătate. Ca să nu grăĭască rostul mieu lucrurile oa-
menilor pentru cuvintele buzelor tale eu amŭ păzitŭ căi năsilnice. Intă-
reaşte umbletele meale întru cărările tale, pentru ca să nu se clintească
paşii miei. Eu am strigatŭ căce m'ai ascultatŭ D[u]mn[e]zău, pleacă urea-
chea ta mie, şi ascultă cuvintele meale. Minunează milel[e] tale, cela ce
mântueşti pre cei ce nedejduescŭ, pre tine...

[2] Scris: *înplĭură.*

ţeaşte păcatele meale că multe sintu. Cine ĭaste omul ce să teame de D[u]mn[e]dzău? Leage-i puseşi lui pe calea [sa]. Sufletul lui întru bunâtâţi îl odihniş[i], şi semenţiĭa lui va ocinà pămăntul. Ţinearea lui D[u]mn[e]dzău îi celora ce să tem de însul, şi svatul lui îl aratâ lor. Ochii miei ‖ îs pururea cătră D[u]mn[e]dzău, p. 49
c'acela rupsâ din laţu picĭoarele meale. Cautâ spre mene şi mă miluĭaşte, că unul şi sărac sintu. Scărbile (scris: „scrăbile") inimii mĭale să înmulţiră, din nevoile meale mă scoate. Vedzi smereniĭa mea şi usteninţa mea, şi ĭartâ toate păcatele meale. Vedzi vrăjmaşii miei că să înmulţirâ, şi cu neĭubire nedreaptă mă urără pe mene. Fereaşte sufletul mieu şi mă izbăveaşte, ca să nu mă stidescŭ că nedejduiĭu spe *(sic)* tine. Cei nerăutaţi (*sic*, = „nerăutăţiţi") şi cei drepţi să lipirâ de mene, că răbdaĭu pentru tine. ‖ Doamne, şi izbăveaşte, Doamne, Izdrail[i]teanii de p. 50
toate scărbile (scris: „scrăbile") lor. *Ps[a]lm, D[a]vid, 50.* Miluĭaşti-mă, Doamne, după mare mila ta, şi după multe cruţerile tale curăţeaşte fără de legile meale. Mai vărtos (scris: „vrătos") mă spalâ de fărădelegile meale, şi de pàcatele meale mă curăţeaşte. Că fărădelegile meale eu le ştiu, şi păcatele meale înaintea mea sintu pururea. Eu ţie unuĭa greşiĭu şi vicleşug înaintea ta fecĭu, ca să să îndrepteadze întru cuvintele tale, şi sirguĭaşte căndu vei gĭudecà. Ĭatâ eu întru fărădelegi sintu început, şi întru păcate mă născù maică-mea. ‖ Ĭată acmu adevărul: ĭubiş[i] ceale p 51
nespuse şi neştiute a înţelepcĭunei tale şi le arătaş[i] mie. Stropeaşti-mâ cu bosiiocŭ şi mă voi curăţì. Spăla-mă-voĭu şi mai vărtos (scris: „vrătos") decăt omătul mă voi înălbì. Audzului mieu dă-i bucurie şi veselie, bucurâ-sâ oasele meale ceale smerite. Întoarce faţa ta de păcatele meale, şi toate fărădelegile meale curăţeaşte. Inimâ curatâ zideaşte întru mene, Doamne, şi suflet dreptu înnoĭaşte în trupul mieu. Nu mă lepădà pe mene de la faţa ta, şi d[u]hul sf[i]nţii tale nu-l luà de la mene. Dă-m[i] mie bucuriĭa ‖ măntuirei tale, şi cu d[u]hul despueturei tale mă întă- p. 52

1 *Biblia* 1688: Cătră tine, D[oa]mne, rădicaĭu sufletulŭ mieu D[u]mn[e]zăulŭ mieu, pre tine nedejduiĭu să nu mă ruşinezu în veacŭ. Nice să mă batjocorească vrăjmaşii miei, pentru că toţi ceia ce te îngăduescŭ pre tine nu se vor ruşinà. Ruşineaze-se cei ce nelegĭuescu în zadarŭ. Căile tale, D[oa]mne, arată-mi mie, şi cărările tale învaţă-mă. Povăţeaşte-mă pre adevărulŭ tău, şi mă învaţă căce tu eşti D[u]mn[e]zău mântuitorĭulŭ mieu, şi pre tine teamŭ îngăduitŭ toată zioa....

BCU Cluj / Central University Library Cluj

reaşte. Învăţa-voĭu pe ceĭ fără de legi căile tale, şi cei necuraţ[i] cătră tine să vor întoarce. Izbăveaşti-mâ di cei încruntaţi, Doamne, D[u]mn[e]dzăul mântuirei meale; bucurâ-să limba mea de dreptatea ta. Doamne, budzele-m[i] deşchide şi gura mea va spune laudele tale. Că s'ai hi vrut jirtvâ, dat ţ-aş hi amu; toatâ arderea nu bine vrusâşi. Jrăt[v]a lui D[u]mn[e]dzău-i suflet zdrobit,
p. 53 inimâ ‖ zdrobitâ şi smeritâ D[u]mn[e]dzău nu o urgiseaşte. Fericeaşte, Doamne, cu bunâ vrearea ta Sionul, şi ca să zideascâ zidurile Ier[u]s[a]l[i]mului. Atuncĭa bine vei vrea jrătvâ direaptâ, înălţarea şi tuatâ arderea; atunce vor pune spre oltarul tâu viţei. *Mărirea. Alliluia. Trop[ariul]. Acmu. Postu* — Doamne, carele pre Sf[ă]ntul D[u]hul tâu în al treile čas l-ai trimis Ap[o]s[to]lilor tâi, acela bine nu-l luà de la noi, ce ne înnoĭaşte pe noi, rugându-te. — *Stih.* — Inimâ curaţâ zideaşte întru mene Doamne, şi
p. 54 d[u]hul dreptu înnoĭaşte întru zgăul mieu. — *2 stih.* — ‖ Nu mă lepădà pre mene de la faţa ta şi d[u]hul sf[i]nţii tale nu-l luà de la mene. *Apoi trop[ariul] întâĭu la čas tret[ii].* — спо ти днь[1] вце ти еси. A lui Dumn[e]dzău Născâtoare, tu eşti viţa cĭa adevăratâ, ce neai crescut noao rodul vieţii; pe tine rugăm, rugămu-te, biruitoare, cu Sf[i]nţii Ap[o]s[to]li, să milueşti sufletile noastre. Domnul D[u]mn[e]dzău bine-i cuvăntat; bine-i cuvăntat D[u]mn[e]dzău din dzi în dzi. Sporitu-neau noao D[u]mn[e]dzău măntuirea noastră. Dumn[e]dzăul nostru, D[u]mn[e]dzău nea (sic, = „ne") măntuì. *Apoi* тртоє[2]. *Întâĭu cautâ 3 čas* ли пот[3] гл є (glas 5). благве вси хе бе на. — Bine eşti cuvăntat, Hr[i]-
p. 55 stoase Dum ‖ nâdzăul (*sic*), carea preînţeleaptâ vănare ai arătat, ğos leai trimis lor D[u]hul Sf[ă]ntŭ. Şi cu aceaĭa ai vănat lumea, ĭubitor de oameni, mărirea ta. — *Mărirea.* Căndu vor venì limbile să să meastece, înpărţi-să-va semenţiĭa cea de sus. Căndu focul limbile lea înpărţì, toatâ înpreunarea, toatâ va străgà cu un glas, mărindu întru tot pre Sf[ă]ntul D[u]hŭ. — *Acmu şi pur[urea]*. — Nedeajde şi folosire şi scâpare creştinilor, nebiruit zid celora, ce nu pot, şi trudescŭ
p. 56 întru adăncări linâ adăpostealâ, ‖ tu eşti preacinstitâ a lui D[u]mn[e]dzău

[1] [Tropariul] *Sfântului, tot aşa al zilii.*
[2] *Preasfântă Troiţă* s. *Treime.*
[3] *In post.*

Nâscâtoare. Ce cum izbăveşti lumea, nu treace ačastâ rugâ, ce-ţi adâ amente de noi întru tot căntată. — *Doamne miluĭaşte* [de] 40 [ori]. — **Єже на всѣко врѣмѣ.** — Cei întru toatâ vreamea şi spre tot časul, spre cer şi spre pămăntu, să ne închinăm şi să slăvim pre D[u]mn[e]dzău cel bun, îndelungu răbdâtor şi multu m[i]l[o]stiv, şi pe cei drepţi ĭubeaşte şi pe cei păcătoşi miluĭaşte, şi întru totu-i cheamă cătră măntuire. Pentru făgâduinţa ce-i să fie bunâ, însuţi, Doamne, priimeaşte ruga noastră într'acesta čas, şi îndrepteadzâ || viĭaţa noastrâ cătră învăţâturile tale. Sufletele noastre sf[i]nţeaşte, trupurile noastre le curăţeaşte, găndurile ne îndrepteadză, mente[a] o curăţeaşte[1], de rău şi de dureri ne încungĭură pe noi, cu sf[i]nţii îngerii tâi ca întru stolirea lor să ne socotească pe noi, şi să ne pue pe noi să agĭungem într'una credinţe, şi să înţeleagem neatinsă a ta mărire, că bine eşti cuvăntat în veaci adevăr. — *Doamne mil[ueşte]. Mărire, acmu.* — Cĭaĭa ce eşti cinstită de heruvimi, şi preamăritâ adevărat de serafimi, fără putregĭune a lui D[u]mn[e]dzău cuvăntul || Nâscătoare ceaĭa [ce] eşti de D[u]mn[e]dzău Născătoare, pe tine te mărim. — **за мо-ⷡлнтва.** — Pentru ruga sf[i]nţilor părinţilor noştri, Doamne I[su]se Hristoase Dumn[e]dzăul nostru, miluĭaşte-ne pe noi. — Влⷶко не ѿче. — Biruitoare D[u]mn[e]dzău şi Părintele atotţiitorul, şi Domnul fiiul unul născut I[su]s H[risto]s şi Sf[ă]ntul D[u]hŭ, o dumn[e]dzăire şi o puteare, miluĭaşte-mă păcătosul, şi cum ştii de gĭudeţu măntuĭaşte nedestoinicul şerbul tău. Că bi[ne] eşti cuvăntat în veaci, amin. — p. 57 p. 58

Čas 6. — Veniţ[i] să ne închinăm înpăratului nostru D[u]mn[e]dzău ||...

4°.

M[o]l[itva] S[fântului] Vas[i]lie. p 84 r. 10

Despuitoare Doamne I[su]se Hr[i]stoase D[u]mn[e]dzăul nostru, multu rabdzi pentru păcatele noastre. Aşea şi pănă într'acesta čas, adusăşi-ne pe noi întru facerea || vieţii pre lemnu răstignit, cu bună înţeleagirea tâlharului, ce întru raĭu cale-i feceş să margâ. p 85

[1] Pe margine s'a mai adaus: *şi ne vean[decă] de to[ate scăr]bele.*

Şi moartea morţii o răpiş[i]. Curăţeaşte-ne pe noi păcătoşii şi nedestoinicii şerbii tăi. Greşit-am amu şi fărădeleage am făcut. Şi nu sintem destoinici să rădicăm ochii noştri, şi să prăvim spre înâlţimea ceriului, pentru căce am lăsat calea direptâţii tale, şi am înblat după voĭa inimii noastre. Ce rugăm cu al tâu bine cruţe-ne pe noi, Doamne, după mulţimea milei tale şi ne măntu-
p. 86 ĭaşte pe noi pentru sf[ă]ntu numele tâu. || Că să stănsără întru deşertu dzilele noastre şi ne ĭa pe noi din mănule celora ce să protivescŭ noao. Şi ĭartâ noao greşealele noastre, şi cu înţelepcĭunea omoră (sic, = „omoară") trupurile noastre, ca din cel vechĭu om lepădatu, întru cel nou să ne înbrăcăm, şi ţie să petreacem al nostru despuitor şi de bine dâtâtor. Şi aşea a tale învăţâturi să le urmăm. Întru veaci odihnâ să agĭungem, unde ĭaste întru totu petreacere cu veselie. Că tu eşti întru adevăr adevăratâ veselie, şi bucurie celora ce te ĭubăscŭ pe tine, Hr[i]s-
p. 87 toase D[u]mn[e]dzăul nostru, || şi ţie dăm laudâ cu cel fără de Început Părintele, şi cu preasf[ă]ntul, bunul şi de viĭaţâ făcătoru D[u]hul. —

5⁰.

p. 93 r. 4 **Din Чн[н] ѡбѣ[д]ница по ча[в]со.**[1]

Blajenile. Întru înpărăţiĭa ta cănd vei venì adu-ţ[i] amente de noi, Doamne. Ferice de cei measeri cu sufletul că acelora ĭaste înpărăţiĭa ceriului. Ferice de ceĭa ce plăngu că aceĭa se vor măngăĭà. Ferice de cei blăndzi c'aceĭa vor ocinà pământul. Ferice di ceĭa ce flămăndzăscŭ şi însătoşeadză pentru dreptate că aceĭa să vor săturà. Ferice de cei m[i]l[o]stivi că aceĭa vor fi miluiţ[i]. Ferice de cei curaţ[i] cu inimile că aceĭa vor vedeà pe D[u]mn[e]-
p. 94 dzău. Ferice de || făcătorii de pace că aceĭa fii lui D[u]mn[e]dzău să vor chemà. Ferice de ceĭa ce vor fi goniţ[i] pentru dreptate că acelora ĭaste înpărăţiĭa ceriului. Fericit ĭaste cāndu vor ponoslui voao, şi vor gonì pe voi şi vor dzice tot rău, şi vor grăì spre voi mincĭuni pentru mene. Bucuraţi-vă şi vă ves[e]liţi că plata voastră multă ĭaste în ceriu. *Mărirea. Acmu. Ap[o]s[to]lŭ.* —
по[нн]мѣ[с] на. — Aduţ[i] amente de noi, Doamne, căndu vei venì
p. 95 întru înpărăţiĭa ta. Adu-ţ[i] || amente de noi, sf[i]nte, cănd vei venì

[1] *Rânduеala slujbei după ceasuri.*

întru înpărăţiĭa ta. — *Stih.* — Cinurile cereşti căntă şi grăescu: S[făn]tŭ, S[făn]tŭ, S[făn]tŭ Domnul Savaoftu, şi plin ceriul şi pămăntul de mărirea ta. *Stih* — Apropiĭaţi-vă cătră dănsul şi vă veţi luminà, şi faţa voastră nu să va stidì. S[făn]t, S[făn]t, S[făn]t Domnul Savaoft şi-i plin ceriu[l] şi pămăntul de mărirea lui. — *Mărirea.* — Săborul sf[i]nţilor îngerilor, şi cu toate puterile ceriului căntă şi grăescŭ: S[făn]t, S[făn]t, S[făn]t, sfântu-i Domnul Sav[a]of[t], şi-i plin ceriul şi pămăntul de mărirea lui. — *Acmu.* — ‖ вѣрꙋѧ. *p. 96*
Credzu întru unul D[u]mn[e]dzău, Părintele atotţiitorul, făcătoriul cerului şi a pământului, a toate celor vădzute şi celor nevădzute. Şi într'unul Domnul I[su]s H[risto]s, fiĭul lui D[u]mn[e]dzău, unul nâscut ce-i de la Părintele nâscut nainte de veaci. Luminâ din luminâ, D[u]mn[e]dzău adevărat de la D[u]mn[e]dzău cel adevărat, nâscut ĭară nefăcut, unul fiind cu Părintele, ce de la dănsul toate fură, ce pentru noi oamenii şi pentru a noastră măntuire pogoră din ceriu, şi să întrupă de la D[u]hul Sf[ă]ntŭ din fĭcoara Mariĭa, fu om şi să răstignì ‖ pentru noi înaintea lui при Pon[t] Pilat[1]. *p. 97*
Chinuì şi fu îngropat şi învise a treĭa dzi după scrisoare şi să suì în cer şi şedzù dea dreapta Părintelui. Şi ĭară va venì cu mărire să gĭudece vii şi morţii. Ce înpărăţ ĭa lui n'are svârşit (scris: „svrăşit"). Şi întru D[u]hul Sf[ă]ntŭ, Domnul cel adevărat, şi de viĭaţâ făcătorul, ce de la Părintele ĭase, ce Părintelui şi Fiiului să ne închinâm şi să-i mărim, cum au grăit prorocii. Într'una sf[ă]ntâ săbornică şi ap[o]s[to]-leascâ b[e]s[ea]recâ. Şi mărturisind un botedzŭ întru ertarea păcatelor. Aşteptăndu învierea
вн
morţilor, şi viĭaţa ‖ ceaĭa ce va să fie în veaci, adevăr. — ѿсла. — *p. 98*
Slăveaşte, lasâ, ĭartâ, Doamne, păcatele noastre, de voe şi de nevoe, ce-i cu cuvăntul, sau cu lucrul, sau cu găndul, cu ştiinţe
ш
sau fără ştiinţâ, ca un bun şi ĭubitor de oameni. ѿче на. — *Pă-*
п д к
rintele nostru. — про вон днь. стмꙋ. — сь стмн. по. Cu sf[i]nţii odihneaşte, Doamne, sufletile şerbilor tăi, unde nu ĭaste boală,
п
nice grije, nice suspini, ce-i viĭaţa de veaci. — *Acmu.* застжнице. — Folositoarea creştinilor neruşinatâ, purtătoare cătră făcătoriul ne-

[1] Evident при nu e decât p.-sl. при = „înainte", rămas din greşeală, ori pus anume, fiindcă s'a considerat de un singur cuvânt cu *Pon* şi trebuià să redeà pe „Pontius".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

p. 99 menciunoasâ. Nu treace || glasul cel de rugâ a păcătoşilor, ce înainte ne tămpinâ spre agiutorul nostru. Cu credinţe căntâm ţie sirguiaşte spre rugâ şi te nevoiaşte spre rugare folosindu pururea a lui D[u]mn[e]dzău Nâscâtoare, celora ce te cinstescŭ pe tine.

p. 108

6⁰.

M[o]l[i]tva Sf[ăn]tului Grigorie b[o]goslov.

Derept aciaia cine de căte ori va face aceastâ rugâ, dziua sau noapte, nu va aveà nice un rău omul, nice diiavolul nu-i va puteà fač[e] rău trupului sau sufletului. Și nice o înşelăciune nu-l va biruì să săblăznească, nu numai atâta, ce încă şi dintr'ačasta lume de să va treace, aceluia iadul sufletul nu-l va luà, cum s[ve]tii Grigorie va va *(sic)* dzice: S[ve]tii Grigorie agiută-m[ă]!

Doamne, ascultâ ruga mea că eu ştiu că vreamea iaste
p. 109 aproape. Dă-m[i] mie, Doamne, || înţelepciune şi înţeleagire şi lumineadză inima mea, ca să te ştiu pre tine întru toate dzilele vieţii meale. Că tu eşti D[u]mn[e]dzăul mieu şi nu iaste altul fără tine. Ce numai tu unul carele ai pogorât din ceriu, şi teai luminat din Mariia cu D[u]hul Sf[ă]ntŭ aciaia ţie mă rog, Doamne, ca să luminedzi inima mea, că fără de număr sintŭ păcatele meale. Dă-m[i] mie, Doamne, ca de dănsele să mă poč curăţi. Cu credinţa şi cu adeverečiunea numelui tău cel sf[ă]ntŭ, întru dzua carea
p. 110 te chem de sărgu voiu să mă asculţi pe mine. Cum ai ascultat || pe Tavifta şi pre Saara, şi varsâ din ochii miei lacrămi cum verşi pre pămăntu ploae, că să îngreue inima mea ca o piiatră. Greşiiu, Doamne, greşiiu foarte greşiiu întru viiaţa mea şi toate fărădelegile meale eu le ştiu. Cătră tine mă rog, Doamne, şi cătră tine străg: Tinde dreapta ta şi mă izbăveaşte de ceia ce vrăjmăşescŭ mie. Cum ai izbăvit cei trei otroci din cuptorul cel de foc, pe Sidrah şi pe Șisaah şi pe Aveden. O, o, Doamne, înpăratul ce-
p. 111 riului, dă-m[i] mie răbdare şi ţineare, şi liubov cu credinţe, || şi smerenie adevărată ca să poč petreace întru lucrurile ceale bune. Fă inima mea ca să voiu să leapăd răutăţile meale, cealea ce am grăit şi am făcut şi am găndit întru tinereaţile meale, cealea ce nu-s pre voe ţie. Ceiu şi mă rog, Doamne, şi cătră tine străg, cu glălčavă (*sic* = gâlčavă“) mare şi cu toată inima mea. Pe tine te laud, şi pe tine te mărescu, şi cu a ta preasf[ă]ntâ maicâ şi cu

to[[i] sf[i]nţii tăi, ca să-m[i] trimiţi sf[i]nţi îngerii tăi şi arhanghelii, şi patriĭarhii şi prorocii şi Ap[o]st[o]lii şi cei 4 evanghileşti, şi m[u]cen[i]cii şi mărtursitorii, ‖ şi fičoarel[e]. Rogu-má şi ceĭu, Doamne I[su]se Hr[i]stoase to[[i] sf[i]nţii tâi cei aleşi ca să mă asculte pe mene, şi să-m[i] dea mie pe calea cea adevărată să trecu. Greşiĭu, Doamne, greşiĭu, foarte greşiĭu, nu omului, ce mai vărtos (scris: „vrătos“) cătră tine, Doamne, D[u]mn[e]dzăul mieu, cà nu ĭaste număr lucrurilor meale celor reale, ce am făcut din tinereaţele meale. Şi tu, Doamne D[u]mn[e]dzăul mie[u], înpăratul vieţii de veaci, ce neai răscumpărat pre noi cu sf[ă]ntŭ singele tău, ce teai găvozdit pre lemnul crucei pentru lume, şi pentru mene nedostoinicul şerbul tău, *Arhimandrit Andonie*, ‖ nu pentru a mea destoinicie ce pentru mila ta cea mare. C'ai vrut să mă izbăveşti ca să nu întru în locul acel de perire, ce ĭaste pururea fără de odihnâ şi fără de luminâ, cela ce n'are puteare nice are svărşit (scris: „svrăşit“). Că di[n] ĭadu cine să va mărturisì ţie, Doamne, sau din morţi cine te va lăudà pe tine. Miluĭaşti-mâ pe mene, Doamne, şi mă ascultâ şerbul tău, *Arhimandritul Andonie*, nedejduindu spre tine, şi mă ascultâ cum ai ascultat, pe Mariĭa şi pe Martha, rugăndu-se ţie ca să mergi cătră groapă să învii ‖ pre Lazar şi l-ai învis. Aşĭa şi eu mă rog, Doamne, ca să mă învii pre mene din moarte, ca să agĭungu să stau dea direapta ta, ca să audzĭu glasul cel sf[ă]ntu grăindu: Veniţi bl[ago]sl[o]viţii Părintelui mieu, fii-m[i] mie blănd cum fuseşi curvei în casa lui Simon stricatului, şi varsâ din ochii miei lacrămi, cum vărsai aceĭa ce pičoarele tale spălà şi cu părul său le ştergeà şi o slobodziş[i] cu pace. Cătră tine mă rog, Doamne I[su]se Hr[is]toas[e] atotţiitorul, ca să-m[i] erţi mie toate păcatele meale mainte ‖ de ce nu morĭu. Şi ca să nu să bucure vrăjmaşii miei de mene, şi ţie mă rog s[ve]tii Petrŭ, cela ce ţii cheile înpărăţii cerĭului, ca să-m[i] dezlegi păcatele meale pre pămăntu. Şi-m[i] dă mie, Domnul mieu I[su]se Hr[i]stoase tărie şi puteare spre draci, ca să biruescŭ diĭavolul preveghindu şi luptăndu-se cu mene. Rogu-mă sf[i]ntei maice a Domnului nostru lui I[su]s H[risto]s. Rogu-mă tuturor sf[i]nţilor îngeri şi voevodzi. Rogu-mă şi tuturor sf[i]nţilor proroci, şi tuturor sf[i]nţilor patriĭarhi, şi tuturor sf[i]nţilor Ap[o]s[to]li, ‖ şi tuturor sf[i]nţilor m[u]č[e]n[i]ci, şi mărturisitorilor şi fičoarelor. Rogu-mă şi chem, Doamne I[su]s[e] Hr[i]stoase, toţ[i] sf[i]nţii tăi cei aleş[i], că să să roage pentru mene ticălosul, şi

p. 112 *p. 113* *p. 114* *p 115* *p. 116*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

pre ceĭa-i chem ce înaintea lui D[u]mn[e]dzău netrecutu strigă dzua şi noaptea: S[făn]t, S[făn]t, S[făn]t G[ospod]ŭ S[ava]oth, ca să să roage pentru mene păcătosul, ca să poč birui fărădelegile meale, cealea ce am făcut din tinereaţile meale, şi pănă într'acĭastĭa dzile cealea ce nu-s pre voe ţie. O, ţie mă rog, Doamne
p. 117 I[su]s[e] Hr[i]stoase, că eşti îndu||rat şi m[i]l[o]stiv tuturor celora ce cheamă numele tău cu adevărat. Cătră tine mă rog, Doamne, şi de la tine aşteptu milă ca să-m[i] dai păcatelor ertare, şi ca să asculţi ruga ačasta. Că tu eşti cela ce petreace în părăţie cu Părintele şi cu D[u]hul Sf[ă]ntŭ. Acmu şi pururea întru veaci de veacŭ, adevărŭ. — 3 по. — Doamne, greşiĭu, ĭartâ-mă întru sf[ă]nta trro[i]ţâ (*sic*). Doamne, curăţeaşti-mă păcătosul. Doamne, ziditu-m'ai, miluĭaşti-mâ. — Amin. — *Pănă aicea m[o]l[i]tva lui Grigorie. Coneţ.*

7°.

p. 118 **După m[o]l[i]tva lui sv[e]tii Grigorie apoi aceasta a [s]f[i]nte[i] Pr[ea]č[i]ste.**

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Despuitoare Doamne, bine mulţemăscŭ, de tot binele cela ce ai făcut şi rabdzi pentru mene păcătosul, şi nedestoinicul şerbul tău, *anume imr[e]cŭ.* Că tu eşti Dumnădzăul mieu şi spre tine nedejduescŭ, şi pe tine rog că zidirea ta sintu eu. Şi acmu cadzĭu cătră tine, Doamna mea. Miluĭaşte-mă multu păcătosul. Căntare nedestoinică priimeaşte, ce-ţ[i] aducŭ din rostu spurcat.
p. 119 Fiĭul acesta-l roagâ, ertare pă || catelor să-m[i] dai mie. Sf[i]nţii lui D[u]mn[e]dzău voevodzi Mihail şi Gavriil, mai marii cinurilor îngerilor, şi cu toţ[i] îngerii şi arhanghelii, rugaţi-vă pentru mene păcătosul cătră făcătorul şi biruitorul, ertare păcatelor să-m[i] dea mie întru dzua gĭudeţului sf[ă]ntului D[u]mn[e]dzău. Ioane proroce pr[e]d[i]t[e]ce, ce ai chinuit pentru H[risto]s şi ai îndrăznire cătră despuitorul, roagă-te pentru mene păcătosul şerbul tău *anume imr[e]cŭ*, ca să mă spes[e]scŭ cu a ta rugă. Sf[i]nţii lui
p. 120 Dumn[e]dzău, Ap[o]s[to]li, proroci şi m[ă]č[e]n[i]ci, s[ve]ti toţi, || pos[t]nici, pr[ea]p[o]d[o]bnič[i], pustnici, călugări, patriĭarşi şi toţi sv[i]nţii cei drepţi şi preacuvioşi, ce aţi chinuit pentru H[risto]s şi aveţi îndrăznire cătră mai marele, rugaţi-vă pentru mene păcătosul, *anume imr[e]cŭ*, ca să mă sp[ă]sescu cu a voastră rugă. Doa[m]ne, lumineadză păcătosul pentru ruga sf[i]ntei, a lui

D[u]mn[e]dzău Nâscâtoare, şi a tuturora sf[i]nţilor tăi. Doamne, lumineadză păcătosul de celea ce am greşit din zgăul maicii meale şi pănă într'acesta čas sau cu ştiinţe, sau cu neştiinţe, || cu cuvăntul sau cu lucrul sau cu găndul, slobodzi, ĭartâ şi măntuĭaşte pentru mila ta. Doamne, nu mă ruşină pe mene la gĭudeţ păcătos fiind, ce mainte de moartea mea curăţeaşte toate păcatele meale, şi mă izbăveaşte de muncâ şi dea dreapta stărei tale mă spodobeaşte, cu toţ[i] ceĭa ce au îngăduit ţie din veač[i] pentru ruga sf[i]ntei b[ogorodi]ţe, şi a tuturor sf[i]nţilor tăi. Oae cuvăntătoare sintu a turmei tale, cătră tine cadzĭu, păstor bun. Čarcă-mă pe mene rătăcitul, D[u]mn[e]dzău, şi mă miluĭaşte, şi mă || mărturisescŭ ţie, Părintele cerĭului, şi a pământului, toate cealea ce-s în tainele inimii meale, şi mă căescŭ di cealea ce am greşitu.— p. 121 p. 122

гн҃ м҃[1], *50 de mătanii.* — Dzicănd, Doamne I[su]s[e] Hr[i]stoase carele eşti fiĭul lui D[u]mn[e]dzău, curăţeaşti-mă şi mă spală de toate păcatele meale, cealea ce am făcut de la botedzul mieu şi
жк҃
pănă întru dzĭua de astădz[i]. — *Ruga* пии[2]. — Doamne miluĭaşti-mă şi mă sp[ă]sĭaşte, pentru sf[ăn]tâ a treĭa dzi a învierii tale, şi pentru preacinstita maica ta, şi pentru sf[ă]ntâ şi cinstitâ crucea ta, şi pentru sf[ă]ntâ groapa ta, şi pentru || toate sventite locurile tale. Dă-m[i] mie pentru dânsele ertare păcatelor. Căescu-mă, Doamne, de celea ce am greşit ţie, şi cu pocăinţe strig cătră tine: greşiĭu, Părinte, spre cer şi înaintea ta. Doamne, trimite-m[i] agĭutor de sus de la petreacirea ta, şi de la scaunul mărirei sf[i]nţii tale, şi mă unbreadză cu d[u]hul sf[i]nţii tale. Şi mă înţelepţeaşte şi mă tocmeaşte pe cărările învăţăturii tale, şi să facŭ voe ta în toate dzilele vieţii meale, pănă la ceale mai de apoi suspinile meale. Slobodzi, ĭartă toate greşealile de voe şi de nevoe, şi mă izbăveaşte de toate || laţurile diĭavolului şi [a n]epriĭatorului[3], şi de vrăjmaşii vădzĭuţi şi nevădzĭuţi, şi foloseaşte întru sănătate şi întru spes[e]nie. Pentru ruga preacinstitei a lui D[u]mn[e]dzău Nâscâtoare şi a tuturor sf[i]nţilor tăi, Doamne, miluĭaşti-mă şi mă măntuĭaşte, prin sf[ă]nta trro[i]ţâ, Părinte şi Fiĭu şi Suflet Sf[ă]ntŭ. D[u]mn[e]dzău, miluĭaşti-mâ, Doamne, Doamne p. 123 p. 124

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1] *Doamne milueşte.*
[2] *Tot aşa, în acelaşi chip.*
[3] Cit. *nepriĭetorului* = „nepriitorului".

caută din cer şi vedzi, şi čarcă viïa ta şi săvârşeaşte (scris:
„săvrăşeaşte“) ceaïa ce au răsădit direapta ta. Doamne, însăm-
neadză-mă cu putearea cinstitei crucei tale, că datu-mi-ai crucea
p. 125 ta spre gonirea || vrăjmaşului. Doamne, sp[ă]sïaşti-mă spre tine ne-
dejduind. Doa[m]ne, cum ştii şi cum vei, miluïaşte-mâ şi mâ-
mântuïaşte. Şi ca să fie voe ta întru mene păcătosul şi nedes-
toinicul şerbul tău, *anume imr[e]cŭ*, Doamne, frica ta şi lïubovul
şi leagea ta răsădeaşte întru inima mea cu darul Sf[ă]ntului D[u]h*ŭ*,
şi cuvintele d[u]mn[e]dzăeştilor cărţilor tale îm[i] dăruïaşte mie.

*Rugâ cătră preasf[ă]nta despoitoare noastră a lui D[u]m-
n*[e]*dzău Născâtoare cu umilinţe.* — Mişel şi păcătos şerbul lui
Dumnădzău *anume imr*[e]*cŭ*, roagă-te cătră preasf[ă]nta despoi-
p. 126 toare maica Domnului nostru lui I[su]s H[risto]s. || Doamna mea,
miluïaşti-mă mai vârtos (scris: „vrătos“) decât toţ[i] greşiţii fiïu-
lui tău şi făcătorïului mieu. Şi tu preacinstită maica lui D[u]m-
n[e]dzău, Doamna mea, miluïaşti-mă mai vârtos (scris: „vrătos“)
decât toţ[i] greşiţii. Şi căndu preacinstitâ rugâ duč[i] fiïului tău
pentru rodul creştinescu, adu-ţ[i] amente şi de mene păcătosul
şi nedestoinicul şerbul tău, *anume imr*[e]*cŭ*. Preacinstitâ Doamna
mea, nu mă [lă]să pre mene, nu lăsă aşteptarea mea, dă-m[i] mie
lacrămi şi pocăinţâ, m[i]l[o]stenie şi lïubov (scris: „lubov“) cătră
p. 127 toţ[i] şi smerenie în tot časul, pe nime să nu osindescŭ, || nice-
cum, şi pe nime să nu zavistuescŭ. Ceale ce sintu lucruri spur-
cate întru sufletul mieu, şi reale obiceaele ceale ce într'ănsŭ pe-
trec, întru toate dzilele vieţii meale, a dzilei şi a nopţii časuri,
el petrecŭ întru spurcate lucruri: întru dzuo săvărşescŭ păcatele
dzilei, ïar întru noapte a nopţii. O amar mie, preacinstită Doamna
mea, de toate cealea ce le plinescŭ întru viïaţa mea spurcate,
cealea ce săntu scrise pen văzduh pănă la porţile cerïului. Dară
cum voi vrea să fiu izbăvit, de aceaste trei lucruri: de amără-
p. 128 cïunea înpărţirei, de păcatele || sufletului, de spurcat tru-
pul mieu, şi de cumplită frica morţii, întru a cui mănă va cădea
mişel sufletul mieu şi păcătosul, ţinut de cutremurul cel din văz-
duh? Păzitorul mieu îngerul (scris: „îngerïul“) l-am gonit de la
men[e], cu spurcate lucrurile meale multe. Ïubì sufletul mieu cel
spurcatu, înfricoşerile aceale din văzduh cum va venì spe *(sic)*
dănsu răspunsu de la gïudeţu. O preacinstită biruitoare, tu ïuşu-
readză greimea sufletului mieu. Spre tine nedeajdea mea o puş,
nu te plecă cu a ta rugă, nedejduindu-mă spre tine, izbăvit să

BCU Cluj / Central University Library Cluj

fiu ‖ de înfricoşeate şi groznice *(sic)* munci, ticălosul, şi de p. 129
cutremurul acela ca să nu fiu ruşinat, de purtătorii de lumină,
îngerii lui D[u]mn[e]dzău, cu lucrurile meale ceale de ruşine şi
spurcate, ca s[ă] nu fiu părât de vamăşii cei fără de sufletu, ca
să nu îngreuĭadze păcatele meale spre măsură spre sufletu. Ce
tu-m[i] fii mie agĭutătoare, cu adâncă mila lui Dumn[e]dzău, şi
cu ruga ta cea bine priimită, m[i]l[o]stiveaşte-te spre mene
multu păcătosul, şi mă îndrepteadză, Doamna mea. ‖ De reale p. 130
obiceae şi fără de număr mulţimea păcatelor meale, şi întru ča-
sul sfărşitului (scris: „sfrăşitului") mieu ca să nu să bucure
vrăjmaşii miei de mene, ca să nu fiu înpărţit de faţa ochilor tăi,
ce spăsit ca să mă aflu mişelul şi păcătosul şerbul tău *Andonie*
Arhimandritul, cu adâncă mila lui D[u]mn[e]dzău, şi cu ruga ta
bine primită, preacinstită Doamnă b[ogorodi]ţe, cu puterea sf[i]n-
tei şi [de] o fiinţă trro[i]ţă *(sic)*, Părintele şi Fiiul şi D[u]hul
Sf[ă]ntŭ. *Acmu aicea să pomenescŭ morţii mai pre urmă. M[a]r-*
[tie], 9. Coneţ.

14°.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Jitie şi din multe pretreacere. p. 177

D[u]mn[e]dzău ce streină pre Domnul Io Gheorghie Ştefan
Voevod, multe ţăr[i] streine înblând, până venì vreame de ne
adus[e] D[u]mn[e]dzău suptu mila craĭului şfeţesc, în târgu în
Ştetin, ţar[a] Pomorscŭ, ţara a lui C[urfur]şŭtea[1] bra[n]de[m]burs-
chiĭ, iar târgul Ştetin nu-i supt ascultarea Şfeţilor. ‖ p. 178

Antonius archimandrit[a][2] scriem după ce fu voĭa lui
D[u]mn[e]dzău de pribegì Io Ghiorghie Ştefan Voevod multă
streinătate, prin multe ţărŭ şi mări călcăm şi trecum 10 ani, până
venì vreame înpuţinari[i] dzilelor Mării Sal[e], şi aicea eu An-
donie arhiemandritul *(sic)* scriu primenirea boalelor ce avù la
înpuţinarea sufletului lui l[eat] 7175—1667.

M[e]s[e]ţa[3] noe[m]v[rie] 15 dzile nѣ[4] l-au apucat boala cu
căteva schimbări de pičoare şi la trup, şi l-a ţinut aşea până în

[1] Cf. *furşte, furştŭ* < germ. *Fürst* ap. I. Bogdan, *Relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească*, Bucureşti, 1905, p. 103, nota 2.

[2] Scris cu litere latine.

[3] *Luna.*

[4] *Vineri.*

luna lui d[e]ch[emvrie] 14 dzil[e]; so[m]bot[ă] la 9 čas [1] de
noapte l-au lovit catarol *(sic)* din cornul capului drept şi în măna
dreaptă şi pičorul dirept. 1668 noo (sic, = „nou“) anŭ m[e]s[e]ţa
ghen[arie] 10 dzil[e], vineri pre sinbătâ, toată noapte au avut chin
p. 179 mar[e] || ca de moarte. La 9 čas de dzi si[n]bă[tă], ghen[arie] 11,
ĭar l-au apucat acea nevoe rea şi l-au ţint нô [2] čas, şi 10 pre
zi. La un čas după amiazăz[i] sinbo[tă] ĭar l-au apucat şi l-au
ţinut 1 čas. După ce s'au trezit din boal[ă], ĭar toată zua s'au
chinuit, şi spre d[u]me[ne]că toată noapte. D[u]menecă 12 ghen-
[arie], 9 čas zi, s'au mai trezit şi taina carea ĭaste trupul şi
singele Domnului nostru lui I[su]s H[risto]s cu trezvire au luat.
Apoi după sf[ă]nta priceştenie, ĭau întorsu mai bine. Luni 13,
p. 180 marţi 14, 15, 16 ğoi, ĭar l-au lovit acea nevoe la 11 čas... [3] ||
graĭu[l] ĭa[u] fo[stu] încă[l]ci[t]. 17 dzil[e] ghen[arie] la 5 čas по[л]
sara ĭar l-au lovit şi l-au ţinut 1 čas; foarte grău [4] l-au ţinut, că
au fost ca un mortu. Apoi ĭar s'au mai trezit, ĭar graĭul tot nu-i
slujiĭa ca cum vrea fi bat de o beţie. 18, 19, 20 nemic, ĭar marţi
ghen[arie] cam la 7 čas de dzi l-au apucat şi l-au ţinut 5 şfer-
turi de čas. пиж [5] marţi la 3 čas după amĭadzădz[i] ĭar l-au
BCU Cluj / Central University Library Cluj
lovit din somn şi l-au ţinut mult, că şi graĭul i s'au amorţit, şi
l-au lovit tus[ă] rea şi năduşal[ă] din piept, că nemică nu puteà
p. 181 înţeleage omul ce mu[r]guĭa până la 11 čas de noapte... [6] || 22
ghenarie срѣ [7] 8 čas de dzi, şi ĭar din somnu, şi l-au ţinut 1
čas şi [du]pă ce l-au lăsat bo]a *(sic)*, limba tot ĭau fost legat[ă].
La 2 čas полѹ дни [8] ĭar l-au lovit şi l-au ţinut totdeauna. Când
neam luat noi ertăci[u]ni, abia neau răspuns cu limbă de neau
ertat. După 7 časur[i] marţi sara ĭar l-au apucat şi l-au ţinut

---

[1] Cet. „la al nouălea ceas“.

[2] *Jumătate.* După acest cuvânt urmează o cruce. Astfel de cruci se întâlnesc şi mai încolo în acest text. Ele ne arată că în locul respectiv cel ce scria şi-a făcut cruce şi, cuprins de spaimă, a spus în sine: „Doamne fereşte“, ori ceva asemănător.

[3] Urmează o treime de foaie ruptă. În locul acesteia la legare s'a lipit un petec alb pe care un „dascal“ a mâzgălit mai târziu câteva cuvinte cu o scrisoare foarte slabă.

[4] Probabil *greu* + *rău.*

[5] *Tot aşa.*

[6] Urmează verso din treimea de foaie ruptă.

[7] *Miercuri.*

[8] *La jumătate ziua, amiazi.*

multu şi tot n'au mai grăit nemică şi în multe fealuri i să schimbà
faţa şi ochii i să făceà ca singele şi de cătătura lui te spămăn-
tai[1]. Miercuri noapte spre ğoi la 2 čas и̑ по̑[2] după miazăzŭ,
noapte ghen[arie] 23, ĭar l-au apucat şi l-au ţinut multu tăt într'-
una şi tăt n'[au] mai grăit nemică, numai căce să ţineà sufletul
într'ănsu. 11 čas de zi ĭar l-au prinsu şi l-au ţinut tot într'un
chip, fără graĭu pănă la 5 čas şi gĭumătate[3]. Şi ĭar l-au apucat
de noapte ğ[oi]. || Apo[i] după 5 čas şi gĭumătate ĭar l-au pără- *p. 182*
sit şi am dzis cătră Măria Sa: „Doamne, acmu ne cunoşti ceva?“
Ş'au răspuns: „cunoscu-vă“. Eu grăind, dzicăndu-i: „ce te vei
închinà ha[t]manului frăţine-tău şi lui Dimitraşco?“; numai ce
m'au luat de mănă şi ş'au plecat capul în ğos şe (*sic*, = „şi“)
decii ĭar n'au mai grăit. La 5 čas по̑ sara ğoi spre viner[i] ĭar
l-au apucat ţinindu-l *(sic)* pre braţe. 11 čas по̑ de dzi au leşinat.
La 12 ĭar l-au apucat[4] Şi au fost tot ca un mort căce...[5] să
loase || şi la prevegh[i]ŭ mu[l]dzi (= „mulţi?“) dzua şi noa[ptea]₂). *p. 183*
ĭar de marţi, din 21 ghen[arie] tot l-am păzit cu lumina amănă
gata din čas în čas, dzua şi noapte. Viner[i] noapte spre sinbătă
de la 12 čas şi un şfert după miadză-noapte au început a trage.
La 5 čas ĭar l-au prin[s]. La 8 čas de dzi ĭar l-au apucat şi
trăgeà de moarte şi-l călcà şi acea nevoie[6]. Şi l-au ţinut într'una
şi au tras sinbătă toată dzua şi toată noapte spre duminecă. Şi
trăgeà grozav din grumaz şi multe m[i]nuni făceà cu deagitil[e],
carel[e] nu leam putut scrie. Iar duminecă sar[a] spre luni şi
mai tare să păzià slăbicĭunea lui şi la 12 čas de noapte s'au
trecut, Dumn[e]dzău să-l ĭarte, pre braţil[e] meale ţiindu-l ...[7].
Şi ni[č]e după moartea lui[8]... ||... lu lasatul săcului de carne, Du- *p. 184*
menecă spre luni s'au răposat la 12 čas tocma ghen[arie] 27
întru dzua Sf[ă]ntului принесенїе стго Іоа златаѹс[9]. Păn'aicea

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

[1] Urmează iarăşi o cruce.

[2] *Şi jumătate.*

[3] După aceasta a adaus cineva ulterior şi fără legătură: *Şi ĭ-ar l-au apucat de noapte ğ[oi].*

[4] Se scrisese mai întâiu *ţinut,* apoi s'a şters.

[5] Rândul a fost tăiat la legare, deci se poate cetì cu greu.

[6] Urmează iarăşi o cruce.

[7] De-asupra rândului s'au adaus mărunt încă câteva silabe care, din pricina umezelii, nu se mai pot cetì.

[8] O jumătate de rând s'a tăiat.

[9] *Aducerea s. Întoarcerea moaştelor Sf. Ioan Gură-de-aur.*

ĭam dus viĭaţ[a], şi l-am lăsat[1], şi cu bună nedeajde s'au svărşit (scris: „svrăşit") л҃.зроє сло(в) (т)ви мсца гє(н) кз҃, Хв҃о 1668[2] писа(л) Andonie Arhimandrit carelé am slujit casăi Mării Sal[e] Io Ghior-
p. 185 ghie Ştefan Voevod. ||

Luni cănd au murit s'au tăcut lucru[l], ĭar marţi 28 ghen[arie] s'au vestit pre la cei mai mari şi în tărgu[3].

15⁰.

p. 186 **M[o]l[i]tve de rugă de peste săptămănă căte trei pe dzi:** нє по(д) ѹтрѣзни, по ча(с) по вє(р)чєнїє[4], **scoase de Măriĭa Sa Gheorghie Ştefan Voevod; leau scos din limba sirbească pre limbă romănească.**

Întăiu a dumeneč[e]i [după utrănie].

Mărirea ta, Doamne Dumn[e]dzăul mieu, că m'ai spodobit a vedeà dzĭua a preaslăvitei învierii tale, întru carea ai slobodzit sufletile drepţilor cealea ce erà legate în ĭad. Aceaĭa slobodzenie, despuitoare, şi eu o dorescŭ, să mă dezlegi din multe păcate, fiind legat || ca să strălučască lumina bunătăţilor tale întru întu-
p. 187 necat sufletul mieu. Că ştiu amu fără de număr îndurarea ta şi nespusă ĭubire de oameni. Că din ce n'am fostu întru ce sintu m'adusâş[i]. Şi cu aseamenea chipului tâu mă înfrămţeşeaşi (sic, = „înfrămsăţeaşi"), ş'a toată facerea biruitor mă tocmiş[i]. Ştiu, Doamne, vreamea vieţii meale din tinereaţele meale, şi pănă acmu grijeşti de mene ca să fiu măntuit, şi preaînfrămţeşeate (*sic*, = „preaînfrămseţeate") cinurile tale de îngeri căntător vrea să mă
p. 188 aibă. Învăţătură mi-ai dat mie, || şi lucru sufletescŭ desăvărşit (scris: „desăvrăşit") mi-ai spus mie. Ĭară eu ticălosul înpiedecat fuĭu cu mentea, şi cătră poftele meale a ĭubirei trupului aruncaĭu-mă întru tine cea înpuţită a păcatelor. Departe mă făcuĭu de al tâu bine. Al tău fiĭu, fuĭu nâscut întru făntâna cea sufletească, ĭară eu amu sintu rob păcatului drept acĭaĭa gem dintru adăncul inimii şi plăngu cu durere sufletească. De časul gĭudeţului găndindu întru tot slăbăscŭ: cum mă voi aflà acolo, sau ce cuvăntu

---

[1] Iarăş cruce.

[2] *Anul 7175 socotit dela facere, luna Ianuarie 27, dela Hristos 1668.*

[3] Despre nota ulterioară care mai urmează pe această pagină s'a vorbit la descrierea manuscrisului.

[4] *Dumineca după utrenie, după ceas, după vecernie.*

voi dzice pentru păcatele meale, sau ce răspunsu îm[i] va fi mie ‖ de la giudeţ. Unde voiu ascunde mulţimea fărădelegilor meale, că nu iaste cine-mi agiută mie, nice cine mă izbăvì pe mene? Şi ce voi face, D[u]mn[e]dzăul mieu Doamne? Nu ştiu cătră cine mă voi apropiia ca măntuit să-m[i] fie sufletul. Vreamea vieţii meale-i aproape. Ce încai de acmu pătrunde cu frica ta trupul mieu, ca să nu mă aflu gol de lucrurile bune, să fiu de răsul dracilor. Că iată ca un cucon înpiedecat fuiu de vrăjmaşii miei, şi mai pre urmă cădziuiu în perire. Altu om nu fu aşea păcătos din veaci cum sintu eu, că pentru lucrurile meale ‖ ceale reale măniiaiu îngerul, păzitoriul sufletului mieu, şi primiiu pierzătorul, puind întru inima mea necuviinţâ. Ce nu mă lăsà pe mene pănă în svărşit (scris: „svrăşit") să pieiu, Is(u)se, nume bun. Din pămăntu m'ai zidit şi viiaţâ mi-ai dăruit mie. Cautâ spre smereniia mea, că samu fără de numâr am greşit, ce încă n'am rădicat mănule meale cătră D[u]mn[e]dzăi streini. Nice m'am părăsit deaciasta găndindu de chipul tău, iubitor de oameni, cela ce ai arătat spre cei păcătoş[i] mainte. Aducu-mi amente de D[a]v[i]dŭ, carele după darul pr[ea]c[ur]vii *(sic)* ‖ în groapa curvii cădziu şi ucidere feace, şi să pocăi cătră tine D[u]mn[e]dzăul şi făcătorul, destoinicŭ fiind milii tale. Şi cătră Ahav prorocul încă însuţi cuvinte râspundzi, grăindu: nu am să fac mai înainte rău cela ce am dzis, că l-am vădziut pre îns cum înblă măhnit înaintea mea pentru păcatele sale. O despuitorul mieu, şi încă adaog să plăngu înaintea ta de ceale mari şi nevindecate ranile meale. Cum Manasiia, după slujirea idolilor, prorocii tăi a ucis şi pre toţ[i] Is[ra]il[i]t[ea]nii au spurcat, şi pre tine Dumn[e]dzăul părinţilor noştri teau măniiat, ‖ dat fu într'alte semenţii spre pedeapsâ, şi ca un dobitocŭ cu iarbă îl hrăniia vădzindu a sa perire, adusă-ş[i] amente mainte de păcatele sale ce au făcut, şi strigâ din mijlocul legăturilor cătră tine, Doamne şi făcătorul, şi fără de nedeajde luat fu deacolo preaslăvit; aşea şi eu toate răutăţile întru viiaţa mea am făcut, şi nedestoinicŭ pe sine mă făcuiu milei tale. Şi cum voi căută spre nălţime cătră tine cu ochi spurcaţi, sau cum mă voi arătà feaţei tale? Rumt-am veşmăntul cel de D[u]mn[e]dzău ţâsut şi am spurcat veşmăntul trupului mieu. ‖ Ce mă curăţeaşte ca un măntuitor şi mă iartă ca un Dumn[e]dzău. Cautâ spre smereniia mea şi nu pomenì răutatea păcatelor meale, ce am făcut spre mişel sufletul

p. 189
p. 190
p. 191
p. 192
p. 193

mieu. Călcător fuĭu spre toate poroncile, ce mă nedejduescŭ spre mila ta, şi străg cătră tine cu glăčav[ă] mare: adu-ţi amente, Doamne, de preacinstit graĭul rostului tău, cĭalea ce ai dzis: cercaţ[i] şi veţi aflà, cĭareţ[i] şi vă să va da voao, că n'ai venit să chemi pre cei drepţi, ce pre cei greşiţi spre pocaanie, dintru
p. 194 carii întâĭu eu sintu unul. ‖ Ş'acmu mărturisescŭ toate fărădelegile meale, că deaş tăcĭa eu, tu ştii aceastea, ce, pream[i]l[o]st[i]ve, priimeaşti-mă ca pre tălharul şi vamăşul şi curva şi fečorul cel curvarĭu, c'aceştĭa toţ[i] erà părăsiţ[i], ĭară tu ĭai priimit pre înş[i], şi raĭului ĭai făcut vieţuitori, Priimeaşte şi a mea pocaanie, nedestoinicului şerbului tău, *Andonius imr[e]cŭ.* Doamne I[su]se Hr[i]stoase, cu cuvăntul a[i] curăţit stricaţii, curăţeaşte şi spurcăcĭunea sufletului mieu, şi-m[i] fii mie întru agĭutor şi cu pu-
p. 195 tearea cinstitei ‖ crucei tale îngrădeaşte-mă pre mene, şi cu d[u]hul sf[i]nţii tale mă întăreaşte. Întoarce ruşinaţ[i] pre ceĭa ce să luptâ cu mene, şi ca să mărturisască rostul mieu mulţimea milei tale, c'ai fostu agĭutorul mieu întru toate nevoile, şi măngăitor întru dzua grijilor meale. Ş'acmu nu lepădà rugăcĭunea şerbului tău, ce măntuĭaşte chinuitu sufletul mieu, şi toţ[i] creştinii miluĭaşte, cu ruga preacinstitei biruitoarei noastre şi a lui D[u]m-
p. 196 n[e]dzău Născâtoare. ‖ Că tu eşti D[u]mn[e]dzăul nostru, şi pe tine cearem, Părinte, şi Fiĭu, şi Suflet Sf[ă]ntŭ, miluĭaşte-ne pe noi acmu şi pururea şi întru veač[i] de veacŭ, amin. ги помлꙋ л[1]. Cela ce învisă din moarte, Doamne I[su]se Hr[i]stoase D[u]mn[e]dzăul mieu, miluĭaşti-mă şi mă sp[ă]sĭaşte. ги помлꙋ ві[2]. Cum ai miluit pe Petrŭ şi pre Thoma în legături, şi pre mene nu mă treace; despuitorul mieu. ги полꙋ г[3] ѡ пꙋтꙋ ꙋпрѫні. *Otpustu[l]utrăni[i].*

млтва нє по ча (= *Molitva Duminecii după ceas).*

Dumn[e]dzău întru tot puternicŭ, şi fără început. Doamne înpărat, cel naltu şi slâvit, cela ce biruĭaşte ‖ toate facerile vădzute şi nevădzute, cela ce şeade spre heruvimi şi-i căntat de serafimi,

---

1 *Doamne milueşte de 30 ori.*
2 *Doamne milueşte de 12 ori.*
3 *Doamne milueşte de 3 ori.*

ţie slujescŭ mii de ceatele ceale de sus, cinuri; cel rugat de în-
geri şi de toate puterile închinat, şi de[1] ceai de ğos facere cu
frică să cutremură înaintea ta, că tu eşti D[u]mn[e]dzău unul fără
de păcate. Nu mă trece pe mene rugându-te în al şeasele čas
aceştii dzile, întru care teai arătat ap[o]s[to]lilor tăi după înviĭare
fiind în grije şi ai schimbat scărba (scris: „scrăba“) lor spre
bucurie. După arătarea a preacinstite a tale măn[u] şi coate,
schimbă scărba (scris: „scrăba“) mea || carea mă ţine acmu, şi-m[i] p 198
izbăveşte grija păcatelor şi nu mă trece pre mene, despuifoare,
rugăndu-te într'acesta čas, întru carele ai dzis lui Zacŭhei:
astădză-i măntuirea casăi tale, ĭară tu acmu curat eşti. Dâ măn-
tuire casăi meale cei sufleteşti, pentru căce spurcăm casa această
trupească, şi nu sintu destoinicŭ să ĭau preacinstit trupul tâu, ce
ca un bun şi de oameni ĭubitor, priimeaşte voroava rugii meale
întru časul acesta, întru carele ai vorovit cu muĭarea samareanina
şi taina inimii ei ĭai dzis, dzicându-i: || ceare apă vie. S[făn]t, p. 199
s[făn]t, s[făn]t Domnul mieu, tu ştii taina inimii meale. Dă-m[i]
mie picătura milei tale, că dela tine ĭaste izvorul vieţii. Stănge
sufletul mieu cel arsu de para păcatelor, şi opreaşte seatea inimii
meale, şi-mi dă mie bucurie să petrecŭ dzua acasta, întru carea
s'au dat mieluşelul lui Avraam în locul lui Isaacŭ spre jărtvă
(scris: „jrătvâ“), închipuindu pentru toatâ lumea ğiunghearea ta.
I[su]se dătâtor de bine, mieluşelul lui D[u]mn[e]dzău, cautâ spre
a mea smerenie şi îndrepteadzâ ruga rostului mieu, şi prii-
meaşte cuvăntul || acestu de jărtvă (scris: „jrătvâ“) ca darul lui p. 200
Avel. Că de sintu necurat şi spurcat sintu, mă nedejduescŭ spre
mila ta, pentru ce n'ai lepădat cei doi bani a vădoi aceĭa ce
lăudaş[i] pre îns[ă] mai vărtos (scris: „vrătos“) decăt pe toţ[i].
Şi vamăşul cu suspini rugăndu-se l-ai îndreptat. Şi pre mene nu
mă urgisi ca pre tâlharul şi pre curvarul, miluĭaşti-mă că mă
căescŭ de toate păcatele meale, că bine eşte (*sic*, = „eşti“)
cuvăntat[1], cu Părintel[e] şi cu Fiĭul şi cu D[u]hul Sf[ă]ntŭ, acmu
şi pururea şi întru veaci de veacŭ, amin. — ||

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

[1] Acest cuvânt rămas prin atracţie din construcţiile precedente e de prisos în acest loc.

[1] De-aici încolo scrisoarea e foarte grăbită şi măruntă, cu cerneală mai spălăcită şi uneori cu ştersături şi corecturi. Se pare deci că scrierea textului s'a continuat mai târziu deadreptul pe curat. De la p. 201 încolo s'a tăiat la legare marginea textului. Din această pricină întregirile de litere şi silabe pe care trebue să le facem în această parte sânt foarte numeroase.

p. 201 *M[o]l[i]tfa D[u]mine[cei] după vecernie.*

Bine te cuvintedzu, Doamne D[u]mn[e]dzăul mieu, şi c[ăn]-
tar[e] nedestoinică aducŭ ţie din rostolu *(sic)* spurcatu şi din
inim[a] necurată. Proslăvăscŭ numel[e] tău cel sfăntu, că de pă-
cătosul întru totu te grijeşt[i], şi îndelungu rabdzi, [a]şteptăndu
a mea pocăinţă, ĭar eu întru totu te măniĭu c[ăl]cănd poroncil[e[
tal[e]. Ce voi dzic[e] înainte mărirei tal[e], Doamne, tu ştii ne-
bunie mea, şi păcatele mel[e] de tin[e] nu a[scun]sără. Şi acmu
nu mă lepădà pe min[e] de la faţa ta, neavănd budze curate,
îndrăznindu spre slava mărirei D[u]mn[e]dză[irii] tal[e]. Şi ruga
sărei acmu cătră tin[e] o aducŭ, pe tin[e] toat[ă] dihanie, şi toat[ă]
facer[e] cu frică te laud[ă]. O Do[am]ne D[u]mn[e]dzăul mieu,
cela ce ai luat păcatele a toată lumea, şi [a[mel[e] făr[ă] de nu-
p. 202 măr şi nespu[se] făr[ă] de leğ[i] le pierde || vini[n]d la časul cel
de apoi a dzilei aceştie, întorcândumă-mă din cele deşerte şi al
tău agĭutor cercăndu, că a ta ĭubir]e] de oameni nespus[ă] este.
Cele *(sic*, = „cela“*)*, ce a[i] priimit pi ceĭa ce au vinitu la al
unsprădzecele čas, şi asemene ei *(sic*, = „i-ai“) făcutu cu ceĭa
ce au purtat totu greul aceşti[i] dzile, şi pre mine aşijdere mă
primeşte, nu numai o dzi cu lene cheltuind, ce întru toată vreame
vieţii mel[e] cu lucruri deşerte am petrecutu, şi lucruri sufleteşti
nice dănăoar[ă] *n'am* făcut. Nu *mă osindì pe mine, despoitoar*[e],
ca şi pri cei mai denainte chemaţ[i] la a ta cin[ă], lepădăndu-se
cu a sa inimă cumplit[ă], ce mă čarcă pe min[e] ca p[e] cel ră-
tăcitu spre răspăntie lumii, că sufletul acoperimăntul celora ce
doresc[1]. Iat[ă] amu dzua plecat[ă] spre sară, eşi soarele časul sării
întă[n]pin[ă], şi cel înţălept luminile sal[e[gătescŭ, la miĭadză-
noapte să te tănpine, cu tin[e] să l[e] duci întru lăcaşul înpără-
ţiei ceĭului, cărora şi pe min[e] părtaş mă fă. Nu-ţi aduce
p. 203 aminte de || mulţime păcatelor meal[e], ce după obiceĭul milei
tale milu[ĭaşte]. Nu-m[i] da să adorm întru moarte, ce întăreşte
mădularele trupului, că am slăbit de păcate. Întăreşte sufletul
mieu, tremurăndu-ne încet, goneşte gănduril[e] cel[e] spurcate de
la inima mea, şi luminează minte, care se întunecă de măhnirea,
ca şi [eu] să-ţi dau ţie rug[ă]. Doamne I[su]s[e] Hr[i]stoas[ei],
pleacă ureache ta cătră ruga mea. Iartă toate păcatele mele, şi

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

[1] Cu toate că textul s'a corectat şi adaus, el a rămas în acest loc necomplet.

sfărşitu bun d[ăru]eşte mie. Şi aş[ea] din trupul mieu mă ĭartă. Şi îngerul păč[ii], Do[a]mne, de boierul văzd[u]hului să mă izbăvească pe min[e] cu ruga şi cu rugăčun[ea] preasfintei a lui Dumn[e]dzău Născătoare, şi a sfintelor puter[i] a cerului, şi a to[[i] sfinţii, carii din veaci ţ-au îngăduit ţie că bine eşti cuvăntatu întru totu cu Părintele şi cu D[u]hul Sfăntu întru nesfărşiţii veaci, amin. — || Să grăeşti aş[ea]: A mel[e] mult[e] păcate, Doamne, cu a ta milă curăţeşte, milueşte-mă şi mă măntueşte. p. 204

г͠и по^м ві ѡ͠пꙋс^т[1]. — •

18°.

(Extrase din Vechiul Testament). p. 297

La pritcea[2] *lui Solomon grăĭaşte aicea, Glav[a] 3.* Fiĭul mieu, graĭurile legei nu le uită, graĭuril[e] meale ca s[ă] le socoteşti întru inima ta. Că multă viaţă şi ai cu pace să vor adaoge ţie. M[i]l[o[s[e]niĭa şi credinţa ca să nu lipsască de la tine, ce să nu o pui pre îns[ă] pre cerbicea ta, şi să o scrii pre îns[ă] pre tabla inimii tale şi vei afla bini. Şi gândeaşte bine înainte lui D[u]m[nedzeu] şi înainte omenilor. Şi fii nedejduitor cu toată inima spre Dum[nedzeu], ĭar cu a ta înţelepcĭune nu te mărì. Toate căile tale cu conoştinţe (sic) să le îndreptedzi. Nu fi înţelept de la tine, ce te teme de D[u]mn[e]dzău şi te las[ă] de tot răul. Atuncea va fi vindecare în trupul tău[3].

Glava 8[4] || Că voi spune voao ce în toate dzile. Dum[nedzău] mă zidì d'inceputul călii sal[e] întru lucrul său, mainte de veač mă urdzì, mainte de facirea pămăntulului, mainte de facer[ea] p. 298

---

1 *Doamne milueşte-ne de 12 ori, otpustul.*

2 *Pildele.*

3 *Bibiia* 1688. Fiĭule ale meale legĭuiri nu uità, şi graiurile meale cruţe a ta inimă. Pentrucă îndelungare de viaţă şi aniĭ vieţii şi pace vorŭ adăogă ţie. Milele şi credinţele nu te lipsescu, şi le atinge pe ĭale preste grumazi, scrie-le pre ĭale pre leaspedea inimiĭ tale. Şi veĭ aflà harŭ şi gândeaşte înainte bine. înaintea D[o]mnului şi a oamenilorŭ. Fii nedejduindŭ cu toată inima pe D[u]mn[e]zău, şi pre a ta învăţătură nu te smeri. In toate căile tale cunoaşte-o pre ĭa, pentru ca să îndirepteaze căile tale. Nu fiĭ înţeleptŭ întru sine, şi te teame de D[u]mn[e]zău, şi te abate de totŭ răul. Atuncea va fi vindecare trupului tău, şi socoteală oaselor tale.

4 Jos s'a scris un rând din „Tatăl nostru": *Şi ne curăţeşte pre noi de toată spurcăčiunea.*

beznilor, mainte de curărea apelor. Mainte de ce nu întăris[e] măguril[e], mainte de toţ[i] munţii m'au născut pe mene Dum-[nedzău]. Feace marğinil[e] şi lumea şi sfărşitul (scris „sfrăşitul“) lumii pe suptu cer. Cănd gătă ceriul, cu dănsul fuiu, cănd înpărţì scaunul său spre vănturi, cănd feace tare nuorii de sus şi cănd pus[e] tărie izvoarălor suptu cer, şi cănd pus[e] marea întru tocmala ei, şi apele să nu triacă ţărmurii ei. Şi tare feace urdzirea pămăntului. Fuiu cu nusul aseamenea, eu fuiu de mă bucurà, în toate dzile mă veseliia înainte feaţei lui în toată vreame. Şi cănd să ves[e]liia de svărşitul (scris: „svrăşitul“) lumii, şi veselie de fiiul omenesc [1].

p. 299 *Glav[a] dzič[e]:* || Cine să întăreaşt[e] spre menciuni, acela paşt[e] văntul.

Glav[a] 12. Mărturiia nedreaptă îi minčunoasă şi cuvăntul fač[e] ran[a] ca o spartă (sic)(=„spărtură“ ?), iar limbă înţeleaptă le vindecă.

Glav[a] 13. Cela ce-ş ţin[e] gura sa, socoteaşte sufletul său, iar cela ce nu-ş[i] socoteaşte gura sa, pe sine se înfricoşadză.

Gl[ava] 14. Cela ce ocăreaşte mişelul, greşeaşte iară cela ce-l miluiaşte săracul, fericitu-i.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Gl[ava] 15. Cela ce cearcă înţelepciune, nu va aflà rău. Cela ce cleveteaşte săracul, mănie pe cela ce l-au făcut pe îns, iar cela ce cinsteaşte săracul, cinsteaşte pe cela ce l-au f[ă]cut pe îns.

G[lava] 16. Omenescŭ este să-ş[i] găteadze găndul, iar D[u]mn[e]dzău-i tocmeaşte limba. Că toate căile omeneşti însămnate sintu înainte lui. Mă ||
p. 300 surător iaste d[u]hul lui D[u]m[nedzău]. Deşchide lui D[u]m[nedzău] lucrul tău, şi să vor îndreptà găndurile tal[e]. Toate lucruril[e] celui smerit sintu înainte lui Dum-

---

[1] *Biblia* 1688: In toate zilel[e] voiu pomenì ceale den veacu să le numărŭ. D[o]mnulŭ zidì pre mine începătura căilor lui la lucrurile lui. — Mainte de veac mă întemee denceput mai nainte de cât a face beznele, mai nainte de cât a eşì izvoarăle apelorŭ. *Mai nainte de a se întărì munţii,* şi mai nainte de toate dealurile mă naşte. D[o]mnul au făcut ţări şi nelăcuite, şi margini lăcuite, celui de subtŭ ceriu. Cândŭ tari făcea pre cei de susŭ nori, şi cum tare puneà izvoarele celui de suptŭ ceriu. Cându puneà mării cercetarea lui şi apele nu vor treace gura lui, şi tari făceà temeaile pământului. Eramŭ lângă elŭ tocmindu eu eramŭ cu carea să bucurà, şi în toate zilele mă veseliiamŭ în faţa lui preste toată vreamea. Cândŭ să veseliia lumea săvârşindŭ, şi să veseliia întru fiii oamenilorŭ.

[nedzău]. Mănia înpăratului este solul morţii, ĭar omul cel înţelept să izbăveaşte. — Omul fără mente îş[i] sapă şie rău şi întru gura sa adun[ă] foc.

Gl[ava] 17. A credincosului i toată avuţiia lumii, ĭar a celui necridincos (sic) nič[i] un ban.

[Glava 19]. Cela ce miluiaşte săracul împrumut dă lui D[u]mn[e]dzău. Roada omului m[i]l[o]steniĭa.

Gla[va] 20. Nu-i vinovat vinul, ce procleată ĭaste beţiĭa. Nu ĭaste departe mâniĭa înpăratului de urgiĭa lui D[u]mn[e]dzău, şi cela ce s[e] apucă şi-l meastică pre îns greşeaşte spre sufletul său. — Apa cea adâncă ĭaste svatul întru inima omului, ĭară omul înţeleptŭ o bea pre ĭa. ‖ Mare-i omul şi scump ĭaste cela *p. 301*
ce face m[i]l[o]stenie. Când înpăratul şeade pre scaun să gĭudeč[e] drept, nu sta înprotiva ochilor lui. — Nu dzice că voi plăti vrăjmaşului mieu pentru căce mi-au făcut rău, ce aşteaptă de la Dum[nedzău] să-ţ[i] agĭute. — Nu iubì să[1] cleveti pre altul, ca s[ă] nu cadză într'ânsă.

[Glava 21]. Cumu-i răpegĭunea apei, aşea inima înpăratului întru mâna lui D[u]mn[e]dzău, şi cine va s'o afle, acolo trebue să o pleac[e]. — Cela ce ĭubeaşte vinul şi untul, nu s[e] va înbogăţi. — Mai bine să petreci într'u[n] loc pustiu decât să petrec cu muĭar[e] svadnică şi limbut[ă] şi mincĭunoas[ă]. — Cela ce-ş[i] fereaşte gura sa şi limba sa, fereaşte sufletul său de grij[ă]. — ‖ *p 302*
Gl[ava] 22. Groapă adâncă în gura călcătorilor de leağ[e] şi cei urăţ[i] de la Dum[nedzău] vor cădea într'ânsă, că sintŭ căi reale înainte lor şi nu ĭubăscŭ să s[e] întoarcă. — Cela ce obiduĭaşte pe cel sărac, multu rău îş[i] face şie. — *Gl[ava] 23.* Nu-ţ[i] ferì coconii tăi de învăţătur[i], că, să-i vei bate cu toĭagul, nu vor murì de îns, ce ver[i] izbăvì sufletul din moarte. *Gl[ava] 25.* Calea rea şi urmele călcătorului de legi vor perì întru dzua rea. Că cumu-i oţetul pe voe *(sic)*[2], şi fumul ochilor, aşea va cădeà frică în trupul şi inima celora ce te scărbăscŭ (scris: „crăbăscŭ"). Că cumu-s moliile în haine şi carii în lemn, aşea şi omul scârbliv (scris: „scrăbliv") îş[i] face pagubă inimii. Iar să-i flămând vrăjmaşul tău, îl satură; să-i însătat, îl adapă. Aşea de vrei face, cărbuni ‖ de *p. 303*
foc aduni spre capul lui, ĭar D[u]mn[e]dzău îţ[i] va da ţie bine. —

[1] Acest cuvânt s'a adaus ulterior.

[2] Probabil p.-sl. вои „bellator", „războinic" căci în originalul slavon e vorba de „rana" acestuia.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Gl[ava] 26. Cumu-i omătul vara şi ploae în vreamea seacerii, aşea fără cinste nebunul; şi cum zboară paserile şi vrabi[i]le, aşĭa şi blăstămul deşertu pe nime nu cată. —

[Glava] 27. În cas[a] fratelui tău fără vreame să întri, că mai bine cu un priĭaten de aproape, ĭar cu fratele tău mai di departe. — Her pe her ascute, aşea şi om cu om de faţe să ruşineadză. Cine răsădeaşte smochinu, mănâncă de rodul lui, ĭar cela ce cinsteaşte pe domnu-său, cinstit va fi. Cum nu-i într'un chip faţă cu faţă, aşea şi inima omului. Ĭadul şi perirea nu s[e] mai satură, aşea şi ochii omului nu să satură. —

p. 304 **Eclisiĭast,** *gl[ava] 8.* ‖ Şi lăudaĭu eu cu veselie că nu ĭaste bine omului în lume numai să bea şi să mănânce.

Gl[ava] 10. Amar ţie cetate întru carea-i înpăratul tău tănăr şi boĭarii tăi mănâncă demeneaţă. Ĭar fericit pămăntu unde înpăratul tău fiĭul menţei şi boĭarii tăi mănâncă la vreame şi nu să vor stidì.

[Ishod,] *gl[ava] 28.* Dzis[e] Dum[nedzău] lui Moisăi să facă o scăndură de auru (scris: „aurĭu") curat şi să facă pe dânsă chipul şi sămnul sĭ[i]nţiei lui D[u]mn[e]dzău şi-l învăţă cum va face veşmentele lui Aron şi a fičorilor şi să-i facă mitră şi brău.

Gl[ava] 25. Ishod în[văţ]as[e] D[u]mn[e]dzău pe Moisei cum va face chiotul şi 2 heruvimi şi mai şì alte vase şì de tămăe şì de smernă.

Grăĭaşte mai multe den vas[e] în gl[ava] 26.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Urmează apoi o parte din un capitol din *Ezdra*, adăugându-se: „După aceaste într'altel[e] glav[e] înainte arătă (*sic*, = „arată") multe lucruri şi cum au postit în cămpu 2 săptămâni, apoi cum ĭau dzis Dumn[edzău] să ĭa 5 oameni carii sintu scriitori, şi să margă acolo în cămpu să arate ce va scrie" (p. 305) ş. a. m. d. Se mai rezumă *Ĭudith[a]*, *Neemia*, *Paralipomena*, *Ţrstva* etc. Pe p. 311 se notează: „Să s[e] ştie car[e] cărţi leapăd[ă] Calvinii şi Litereani[i] din Biblie: 3 cărţi a Ezdrei; Cartea lui Tovie; Cartea Ĭudith[ei]; Înţelepcĭunile lui Solomon; Cartea lui Isus Sirah; Cartea lui prorocŭ Baruh; 3 cărţi a lui Macavei; şi di la Daniil au scos din glav[a] 3 de
ж х д н щи
unde dziče ıχодаа по срѣ пламе пос ва[1] pănă în sfărşit (scris: „sfrăşit") şi gla[va] 13 şi 14 de tot" (p. 311). Pentru limbă mai notez pasajele: „Neemie, 1 gl[ava] grăĭaşte că, dacă audzără de Ier[u]s[a]lim, cum ĭaste pustiĭu şi porţile arsă, şedzuĭu şi plăngeà, şi măhnit multe dzile, şi erà de mă postiĭà şi mă rugà înainte feaţei lui Dum[nedzău] ceriului" (p. 312); „7 gl[ava] grăĭaşte... căt erà ca lăcustele de mulţi, şi sămile lor n'aveà

---

1 *Umblau prin mijlocul văpăii, lăudând pre Dumnezeu.*

număr, ce erà ca anina pe marginea mării. Şi spuse de somnu ce au vădzut Ghedeon", şi „4 Ţrstva gl[ava] 5 grăĭaşte de ... o copilă de Jidov roabă. Dzisă cătră gĭupăneas[a] ei: dear mearge gĭupânul în ţara noastră către un om a lui Dum[nedzău], s'ar curăţì. Gĭupăneasa-i spusă lui şi-ş[i] luo voe şi carte de la înp[ărat] şi s[ă] dusă la Ilisei proroců şi-i dzis[ă]: pas[ă] ĭute [te] spală în apa Iordanuluì de 7 or[i] şi te vei curăţì".

19⁰.

Blajenile din toate Dumeneci fără besea[recă] cetind omul şie[1]. p. 315

Adu-ţ[i] amente de noi, H[ri]st[oa]se mântuitorul lumii, cum ţ-ai adus amente de tălhar pre cruce şi-l spodobiş întru tot unul în dreptaatea înpărăţi[i] ceriului. — Astădzi învise H[risto]s din groapă, şi tuturor credincoşilor le deade neputregĭune, şi bucuriĭa o înnoì mironosiţilor întru înviĭarea ta, Doamne. — Pe lemn să găvozdì mântuitorul nostru de bună (scris: „bănă") vo[e] şi cu lemnul pe Adam din blăstăm îl izbăvişi, şi-i deade ca un îndurător, ce după chin şì sălăşluirea raĭului. — Cumu-i în cer mulţime de îngeri, aşea pe pământu rodul omenescŭ sf[i]nţirei învierei prăznuescŭ bunătăţii tale, Doamne. — Rădică pe noi din groap[a] păcatelor, cu chinuri multe răsipimu-n[e] ca morţii, ca un ĭubitor de oameni. —

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ascultă, Adame, şi te bucură Evvo, că cum v'aţ[i] mainte amândoi dezbrăcat || pentru înşelăcĭunea, vă luar[ă] în prădare, p. 316
crucea lui H[risto]s vă îndreptă —

20⁰.

Preadoslovie IS | HS / NI | KA **cătră creştini.** p. 317

Cartea carea să chĭamâ răspunsul înprotiva Catihizmusuluĭ calvinescu, făcutŭ de părintele Varlaam, mitropolitul Sučavei şi Arhiep[i]sc[o]pul Ţărăi Moldovei, tipărită, вапю бѡпїа мира ,зрнг (7153), спсенїажє мира ,ах[ме] (1645).

Nu se laude nime de bună credinţă
De n'are lucruri bune prea cu socotinţâ.

Varlaam Arhiep[i]sc[o]pŭ şi Mitropolit Ţărăi Moldovei cu milâ de la Dumnedzău cătră creştinii den [Ardeal] [2] şi şi cătră

---

[1] Aceeaşi scrisoare grăbită, dar cu cerneală şi mai spălăcită ca în extrasele din Vechiul Testament.

[2] Cf. p. 283.

alţĭ creştini toţi carii sintŭ pravoslavnicĭ. Credinčoşi pravoslav-
nicĭ, şi adevăraţi fii sf[i]ntei a noastre beseareci, apostoleşti,
ĭubiţ[i] creştini şi cu noi de un neam Rumâni, pretutindirĭa tuturor,
p. 318 ce să aflâ în pârţile Ardealului şi şi într'alte părţi pretutindirĭa, ||
ce sinteţi cu noi într'o credinţâ, cu dreptatea Dumnedzâului şi mân-
tuitorĭului nostru lui I[su]s H[risto]s, dar voao şi pace să să în-
mulţascâ întru cunoştinţa Domnului nostru lui I[su]s H[risto]s, ĭar
de la smerenie noastră, ca neşte fii ĭubiţi întru cunoştinţa Dom-
nului nostru lui I[sus] H[risto]s, bl[ago]s[lo]venie, [ru]gâ şi ertă-
cĭune, şi de vecie de la Dumn[e]edzău ertare de toate păcatele.
Socotindu deregăto[riĭa] cea păstorească, carea mi s'au dat de la
Dumnedzău, şi aducăndu-m[i] amente de cuventele vasului celui
ales, fericitului Pavel, carele cu ep[i]scopii Efeseilor poronceaşte
noao tuturor de dzice: socotiţi-vâ pre sine, şi toată turma, întru
carĭa pre voi D[u]hŭ Sf[â]ntŭ v'au pus episcopi, ca să paşteţi
besearecа lui Dumnedzău, care o au răscumpărat cu singele său;
aducăndu-m[i] amente, dzicŭ, de datoriĭa cea nenumărată ce am
să luptŭ, şi să proveduescu să întărească Sf[â]nta Ivaanghelie, şi
poruncile, şi tainele besearecei noastre, carele sintu date de
p. 319 scriptura cea de D[u]hul || sf[ântu suflată, de la propoveadnicii
lui Dumn[e]dzău fericiţii Ap[o]s[to]li, şi de la cei luminaţi de
D[u]hul sf[â]ntŭ cinstiţi şi sf[i]nţi părinţi, a toatâ lumea învăţători
č-au tocmit, cu D[u]hul Sf[â]ntŭ, ş'au dat la şĭapte săboarâ, cre-
dinčoasă şi sufletească običnă, a besearecei noastre cei aposto-
leşti; aducăndu-m[i] amente de datoriĭa mea cĭa mare, nevoescu,
ostenescu, D[u]mn[e]dzău veade numai cu toatâ puterea mĭa, şi
cu toată usărdiĭa (scris: „usrădiĭa") lucredzŭ dupâ neputinţa
mea cea omenĭască, ca să crescu şi să adaog talantul ce mi-i
dat, cändai vr'un păcătos, şi de turma lui Dumnedzău, depărtat
voi putea să-l întorcu, să să spodobască a fi destoinicŭ, şi spă-
p. 320 sit, petrecăndu întru poroncile ceale pravoslavnice a besearecei ||
noastre carile din bătrăni sintu date, dintru întâĭu şi d'-inceput
acealea să le întărescu, să nu cumva să să tănple să fie neştine
svătuit, şi amâgit de vicleşugul şĭarpelui, adecă a ereticilor, să
cadză şi să să depărtĭadze de acea alinată şi cu pace şi fericitâ
curte, besearecа noastrâ cea pravoslavnicâ, căndai pentru acel
lucru de folos să vor acoperi mulţimea păcatelor meale. Cum
scrie Ĭacov brat b[o]jii întru a sa săbornicâ poslanie (Iacov,
gl[ava] 5, zač 57) de adevereaşte dzicăndu: fraţilor, de să va

înşălà neştine dintru voi [şi-l va întoarce neştine, să ştie că cela ce întoarce păcătosul din calea lui cea rătăcitâ, scoate sufletŭ din moarte, şi acopere mulţimea păcatelor.

Pentr'aceaĭa[1] ĭubiţii miei fii, tămplăndu- ‖ mi-se estimpu în părţile Ţărăi Rumâneşti, cu treabe domneşti şi a norodului în Tărgovişte (scris: „Trăgovişte") cu cei mai de frunte şi mai dea firea vorovindu, mai vărtos (scris: „vrătos") cu oarecare boĭarin cinstit, şi slovesnicŭ şi a toată destoiniciĭa şi înţeleageriĭa harnicŭ, dereptu pravoslavnicŭ creştin, al doile log[o]fet şi fratele Doamnei a bunului credinčos şi a luminatului Domnu Io Matei Voevoda, cu mila lui Dumn[e]dzău Domnu Tărăi Rumâneşti, dumnealui Udrişte Năsturel, carele ca un ĭubitor de învă[ţă]tur[ă] şi socotitor credinţei cei dereapte în mijlocul altor cărţi noao, ce mi-au arătat, adusu-mi-ĭau şi o cărţulie mică în limba noastrâ rumănească tiparitâ, şi deaca am cetit, am văzut sămnul ‖ ei scrie Catihizmul creştinescu, cariĭa o am aflat plinâ de otravâ de moarte sufletească, de care lucru, ĭubiţii miei fii, mărturisescu înaintea lui Dumn[e]dzău cu firea mea că mare grije şi multă scărbâ (scris: „scrăbâ") au cuprinsu sufletul şi inima mĭa, pentru care lucru îndatâ am chemat şi am strănsu săbor dintr'amăndoao părţile, şi din Ţara Rumânească, şi din Ţara Moldovei, cu (*sic*, = „nu") atâta că doarâ să poatâ ei plăti (*sic* şi p. 290, = „clăti") inima voastrâ ce-i întâritâ şi rădăcinatâ pre temeliĭa cea bunâ şi tare a besearecei noastre pravoslavnice, căt cuget şi socotescu, căndai cu aceaste menciuni şi amăgituri, cu carele cĭarcâ ‖ şi ispitescu în tot chipul, să poatâ aflà pre neştine prostacŭ[1] şi neştiutor [să-l sparie cu mărturia sfintei scripturĭ], carele făr de cale lĭau pus, şi rău le tălcuescu cătrâ[2] a lor perire. Pentr'aceaĭa am socotit, că am o datorie mare, să fac răspunsu şi să arât strimbătura şi tălcul (scris: „tlăcul") cel rău a lor, ce tălcuescu (scris: „tlăcuescu") rău şi strămbadză scriptura sf[â]ntâ, ş'ačasta nu că doară prepuĭu ceva întru fapturile ceale pravoslavnice a creştinătăţei voastre,

p. 321 · p. 322 · p. 323

[1] Textul care urmează după acest cuvânt: „ĭubiţii miei fiĭ... o tâlcuesc pre voia şi pre volnicia lor ş. c." a fost reprodus după original de Şincai, *Chronica Românilor*, Iaşi, 1853—4, tom. III, p. 45 şi în ed. Bucureşti, 1886, tom. III, p. 70—71. *Bibl. rom. veche*, I, p. 151 îl reproduce după ediţiunea a dóua colaţionată de Gr. Silaşi cu manuscrisul autograf din Cluj.

[2] Tot aşa şi p. 290, dar *Bibl. rom. veche*, I, 151 are *prostan*.
Bibl. rom. veche, I, 151: *spre*.

că ştiu foarte bine şi sintu adeverit cum credinţa voastră, č'aţi apucat voi dintăĭu şi d'inceput, nici unul de voi cărţile ceale ereticeşti şi dăscăliĭa şi învăţătura lor în număr nu le socotiţi, ce
p. 324 numai || pentru să arât întunearecul, şi neînţeleageriĭa lor ce au întru scriptura sf[â]ntâ, cariĭa o tălcuescŭ (scris: „tlăcuescŭ") pre voĭa şi pre volniciĭa lor cum vor[1] cum deačasta sf[â]ntul Petru mărturiseaşte şi învaţă de dzice în 66 de zač., şi dzice: ačasta să ştiţi, că toată prorociĭa cărţilor adecă tălcul (scris: „tlăcul") scripturii sf[i]nte nu ĭaste după cum spune fieştecine, pentr'aceaĭa dzic, că tălcul (= „tlăcul") ce fac aicea, şi leapăd[ă] tălcul (= „tlăcul") lor cel rău, nu ĭaste din spuneriĭa şi din cugetul mieu, sau altui cuiva, ce din tălcul (scris: „tlăcul") sf[i]nţilor, şi de D[u]hul
p. 325 Sf[â]ntŭ luminaţilor ca || ri, după darea eea scrisă şi nescrisă dumn[e]dzăeştilor apostoli a beseărecei noastre cei pravoslavnice, au tălcuit (= „tlăcuit") şi nesmentite noao pravoslavnicilor lĭau dat, cu mentiĭa să le ferim, cu gura să le mărturisim, şi de la inimă să le spunem întru vădirea ereticilor şi întru tăriĭa pravoslavnicilor creştini. Pentr'aceaia, fii miei întru H[risto]s iubiţi, scris'am asupra acestui Catihizmus nou, cu carele cei den afară de pravoslavie au nedejduit să vă sparie, cu mărturiile scripturii sf[i]nte să vă înşeale întru eresia lor cĭa rătăcită. Č'am scris una-i
p. 326 pentru să pu || tem sta înprotivă căndu va fi vreame de nevoe, alta, pentru ca să vă aflaţi întru învăţăturile pravoslavnici (sic, = „pravoslaviei"?) întăriţi ca neşte stălpi (= „stlăpi") neplecaţi şi neclătiţi. Deci cum învaţă fericitul Pavel pre Gălăteani de dzice (Gal., gl[ava] 1, zač. 199): sintu unii de vă spementeadză pre voi, şi vor să strimbeadze bună vestiriĭa lui H[risto]s, ce să săvai şi eu, săvai înger din cer de va vestì voao mai într'altu chip de cum am vesti[t] voao, anathema să fie.[2] Cum am şi mai dzis, şi ĭară mai dzic, că de neştine vestì voao mai într'altu chip de cum aţi aluat (= „luat"[3] ori „aflat"), anathema să fie. Pentr'aceaĭa şi fii miei, legĭuitura aceasta a fericitului Pavel, cu greu vă dzic, cum deare fi neştine
p. 327 întru voi să vă îndă || răpteadze şi să vă întoarcă dintru Evangheliĭa lui H[risto]s şi dintru învăţăturile ceale pravoslavnice a besearecei noastre, şi cu dăscăliile lor ceale ucigătoare de suflete să vă afunde întru eresa lor cea rrea, s'ar fi cinear fi şi vă va

[1] Textul păstrat de Şincai ajunge până în acest loc.
[2] Până aici merge copia lui Antonie.
[3] Cf. mai jos: *ca acealĭa č'am luat de la moşi şi de la strămoşi.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

învăţă altă credinţă, macară s'aro fi înger din ceriu, să nu-l credeţi, ce să-i dziceţi anathema, şi să vă lepădaţi şi să vă depărtaţi de unul ca acela. Că acealĭa č'am luat de la moşi şi de la strămoşi, şi de D[u]hul Sf[â]ntŭ cu luminatele săboară a sf[i]nţilor părinţi mărturisite, aceastĭa dzicŭ, fii ‖ miei că să cade cu tot p. 328
sufletul să le ţinem, şi cu glas mare că le mărturisim, şi de va trebuì, dzice H[risto]s, şi pănă la singe. De ne înbărbăteadze şi ne învaţâ aşea, nu vă tĭamereţi de ceĭa ce ucig trupul, că sufletul nu-l pot ucide. Că aceaştĭa a lumiei săntŭ trecătoare, ĭar binele de vecie, ce vor să-l dobăndească ceĭa ce vieţuescu în credinţâ, ĭaste de pururea netrecut întru veaci nenumăraţi. Şi atăta sintu de mari şi desăvărşitŭ (scris: „desăvrăşitŭ"), acela ce s'au suitŭ pănă în al treilea ceriu, fericitul Pavel, spune de dzice, că ochi n'au vădzut, urechi n'au audzit şi la inima omului ‖ n'au în- p. 329
trat cealea č'au gătat celora ce-lu ĭubăscŭ.

Pentr'aceĭa, fii miei întru H[risto]s iubiţi, să muriţi cu credinţâ cea dereaptâ întru H[risto]s, pentru ca să fim vii întru el şi să ne aducem aminte de acela marele prorocŭ Moisi, cum el au urăt cinstea şi mărirea înpărăţiei de la Eghipet înpreună cu bogăţiĭa şi cu vistearele lui, socotindu mai bine să paţă rău cu fraţii săi ce-i erà de un nĭam şi de o credinţâ, decăt să aibă altă cinste şi mărire, că, de vom răbdà toate greutăţile şi nevoile pentru credinţa cĭa adevarâ, şi de ne vom sfrăşì (scris: „sfrăşì") într'â[n]să cu pocăinţâ, vom dzice şi noi cu fericitul Pavel (Tim., gl[avă] 87, zač. 298): Cu bunâ nevoinţâ m'am nevoit, viaţa miam săvărşit (scris: „săvrăşit"), credinţa am ferit, deac ‖ mu mi să p. 330
cruţâ cununa dereptăţii, carea mi o va da Domnul în dzua aceaia a dereptului gĭudeţŭ. Ačasta şì voi veţi dobândì pentru credinţa voastrâ cĭa pravoslavnică a moşilor şi a strămoşilor noştri, carea aţi ţinut întru învăţăturile ceale bătrâne şi de multŭ, a şeapte sv[i]nte şi toatâ lumea săboarâ, carii de la apostoli au luat şi noao leau dat. Acĭaĭa dzicŭ, cununa cea de Dumn[e]dzău, împletitâ a mărirei şi a vieţei cei de vecie şi a fericirei, carea toţi credinčoşi[i] o vor dobândì, pentru I[su]s H[risto]s, Domnul nostru, a căruĭa ĭaste slava şi ţinearea şi slujba şi închinăčĭunea, înpreunâ cu părintele şi cu D[u]hul Sf[â]ntŭ, acmu şi pururea şi întru veaci ‖ de veaci amin. — p. 331

Otveatŭnicŭ, *cartea ce să chĭamâ* **Catehizmusŭ,** *carea cu voĭa şi cu porunca Domnului creştinescu Racolţi Gheorghi, Craĭul*

Ardealului, Domnul părților Țărăei Ungurești și Săcuilor Șpan, carea s'au întorsu din limbă diečască și slovenească pre limba rumănească, cu svatul și cu îndemnătura și cu cheltuĭala Domniei luĭ Cĭulai Gheorghi, păstorul sufletescu a curței Mării Sale. Cu scrisoarea s'au ostenitu popa Gheorghi de Secul, și s'au izvodit în cetate Belgradu și s'au tipărit în sat în Prisacă. Meșterul tiparĭului au fost popa Dobrea din Țara Muntenească, și s'au în-
p. 332 *ceput în luna lui Ĭul[ie] 5 dzile,* ‖ *și s'au săvărșit în luna lui Ĭul[ie] 25 dzile* въ лѣт ѿ сѣⷣза мира ҂зри҃, (*sic*, uitându-se o cifră probabil = ҂зр[м]и, adecă 7148, nu ҂зрн adecă 7150, căci în acest caz nu s'ar potrivì socoteala dela Hristos) ѿ рожⷣство хⷭ҇во ҂ахм҃ *1640*[1]. Ačastă cărțulie au ağunsu și la noi la Romănii din Țara Moldovei și din Țara Rumănească Cetit-am și am aflat întru ĭa poruncile d[u]mn[e]dzăești ceale bătrine și ceale noao a dulcelui Domnului H[risto]s, Sf[i[nților Ap[o]s[to]li. Găsit-am scris dintăi către cetitorĭu, cuvăntul Domnului H[risto]s, č'au grăit de au dzis (Ion, gl[ava] 5, zač. 14): ispitiți scriptura că voao vă pare că întru ĭa veți aveà viĭața de veci. Răspunsul: de vreame ce avem de la H[risto]s ačasta poruncâ să ispitim, adecă să cer-
p. 333 căm scriptura, ‖ nu așĭa numai cum să luom cuvăntul Svintei Scripturi, ce să cercâm și foarte cu deadinsul să socotim, aducăndu-ne amente și de cuvăntul înțeleptului ce grăĭaște (Sirah, 15) înaintĭa omului ĭaste și viĭața și moartea, deč pentru să nu aleageț moarte în loc de viață, socotit-am și noi ș'am cercat, nu cu unul sau cu doi, ce cu adunare și cu săbor, după cum învață și înțeleptul de dzice: sp[ă]seniia ĭaste în sfatul a mulți, așea și noi cu toții am socotit făr de nici un prepus și fără de nice o pizmă, ce cu frica lui Dumnedzău și cu dreptatĭa sv[i]ntei scripturi înaintea lui Dumnedzău, știutorĭul inimilor, neadeverit cum

[1] In *Ierarhia Românilor* de Dr. A. Bunea, Blaș, 1904, p. 307, unde se dă titlul *Catehismului calvinesc* de la 1640 după această copie, s'a omis mai întâiu titlul slavon, apoi, probabil în urma unei regretabile greșeli de tipar, se dă numai fragmentar timpul cât a ținut tipărirea: „și s'au început în luna lui Iulie 25 zile, vă leat... 1640". Această greșală, în mod firesc, s'a strecurat și în lucrarea mea *Cea mai veche carte Rákóczyană*, în *Anuarul Inst. de Istorie naț.*, I, Cluj, 1922, p. 163, unde reproduceam după aceea a lui Bunea.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

nici am mai adaos, nič am mai scădzut nemica din poruncile lui Dumnedzău şi din leagĭa lui H[risto]s şi a svinţilor ap[o]s[to]li....

În cele ce urmează se arată într'o formă mai greoaie şi mai puţin viguroasă decât cea din *Cazaniile* lui Varlaam, încărcată cu prea multe citaţii împrumutate în cea mai mare parte, cât se pare, de la Petru Movilă, care o fac uneori chiar confuză, că viaţa de vecie este „cunoaşterea adevărată a lui Dumnezeu şi a fiului său". Pe Dumnezeu îl putem cunoaşte prin „credinţă dreaptă, nedejde şi lĭubov către el şi către de-aproapele". Credinţa dreaptă priveşte sfinţiĭa lui Dumnezeu „în trei feaţe şi într'o fiinţă". Ea „este cap şi începătură tuturor faptelor celor bune" şi trebue să fie împreunată cu „lĭubovul către Dumnedzău şi către de-aproapele".

Se urmăresc apoi pe rând „glavele" (capitolele) catehismului. Mai întâiu trebue să încunjurăm vrajba, făcând toate „spre slava lui Dumnedzău", pentru care sântem datori să şi murim, cum a murit şi el pentru noi.

Se vorbeşte apoi despre cele trei feluri de moarte, despre iubirea lui Dumnezeu şi a de-aproapelui, care nu se pot ţineà fiind oamenii din fire „fiii mâniei". Păcatul este în firea noastră şi „pohta" naşte păcatul. Prin greutăţi, post şi rugă ajungem să facem destul pentru păcatele noastre şi „fără păcate să fim". Scriptura ne învaţă să facem destul pentru păcatele făcute şi să încunjurăm săvârşirea de păcate pentru a fi desăvârşiţi ca părintele nostru cel ceresc. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Hristos e „împăcătorĭu" între noi şi Dumnezeu. Să-l căutăm cum l-a căutat Zacheiu, curvarĭul şi curva, vameşul, „Cornilie hotnogul", toţi Apostolii, căci „nime n'agunge să facă destul pentru sine de n'ar hi înpăcătorĭu Domnul nostru I[su]s H[risto]s".

In privinţa „semnului credinţii" se arată că e mare „smenteală" a spune numai „credzu o beseareсă creştinească" în loc de „într'una sfântă săbornică şi apostolească beseareсă". „Săbornică să chĭamă că din toate limbile ĭaste adunată; apostolească să chĭamă că de apostoli s'au început".

Apostolii învaţă „curăţĭĭa să hie mai mare decât căsătoriĭa" iar reformaţii „o strică şi silescu pre toţi oamenii să se căsătorească". Apostolii învaţă că „popa să fie bărbat numai unei muieri", „iar ei până în şĭapte muieri ĭau şi-s tot popi".

Luteranii şi calvinii nu găsesc nimic în Sfântul Mir (Unt), spun că nu trebue fapte bune, numai credinţă. Ruga, curăţĭĭa, postul, ispovedania nu-s nimic, că răul şi munca omului sânt de la Dumnezeu. Varlaam combate aceste erezii cu citate din Sf. Scriptură. Nu numai cu credinţa ne îndreptăm, ci cu credinţa şi cu faptele cele bune.

Porunca „să nu-ţi faci ţie chip cioplit etc." ne învaţă să nu ne închinăm la Dumnezei streini, la „bodzi", dar nu să nu ne închinăm la icoanele care înfăţişează pe Domnul Hristos, pe Sfânta Maria şi sfinţii cei adevăraţi, căci în icoană ne închinăm numai celui închipuit în ea.

Pe sfinţi nu-i chemăm în ajutor ca pe nişte Dumnezei, ci ca pe nişte slugi şi prieteni ai lui Dumnezeu, care ne pot ajutorà cu ruga lor.

Varlaam combate apoi ridiculizând procedura întrebuinţată în Catehismul calvinesc ca să arate „pentru ce nu pot hi faptele noastre direptate naintĭa lui Dumnedzău".

Rezumând în sfârşit cele de mai nainte şi cuprinzând în 10 puncte credinţa bisericei soborniceşti şi apostoleşti, încheie:

Noi dintru întâiu č-au legĭuit şi ceau tocmit beseareca cea adevărată, ce să cheamă a săborului şi apostolilor, pre aceaĭa urmă înblăm şi slujim. Noi pravila č-au tocmit părinţii, păstorii sufleteşti č'au fostu adunaţi la şĭapte săboară, aceaĭa ţinem, ferim şi socotim. Noi pre ceĭa ce scad şi adaog din căt au tocmit ş'au legat aceale sf[i]nte 7 săboară, pre aceĭa-i gonim din besearica lui H[risto]s şi-i procleţim să hie anathema, ca neşte eretici. —
p 425 Aceastĭa toate căte scrie mai sus să cade tot cre || ştinul să le ţie şi să le ferească, de îi voĭa să hie ocinătorĭu înpărăţiei cerĭului, carea noi toţi să o dobăndim pentru mila Domnului nostru lui I[su]s H[ristos], a căruĭa ĭaste putĭarea şi ţinearĭa şi toată cinstĭa şi închinăcĭunea, depreună cu Părintele şi cu D[u]hul Sf[â]ntŭ, acmu şi pururea şi întru netrecuţi veaci de veaci, amin.

лѣта, бытїа мира ҂зрне (7155), словаго въ плъщенїа (ж)
҂ахмз (1647), издасписа по апостоскы прѣданїе. православныѡ (з с л м в х)
вои сьбранїе. прѫдо люп'и (sic) писанїем' валама митрополита (м б ц р)
мцдасва. [1] (л в г)

Dacă copia lui Grăjdean reproduce întocmai originalul, această notă ne dovedeşte că tipărirea *Răspunsurilor* a ţinut timp foarte îndelungat şi s'a terminat numai în 1647.

21⁰.

Pavecernie velikie adecă cea după cină rugă ce ĭar să ceteşte pre postul cel mare.

Aceste preut dzicănd blagoslovescă, ĭar de nu dzi şi săngur: Mărire ţie, Dumn[e]dzăul nostru, mărire ţie. Şi apoi: Pentru rugile sv[i]nţilor părinţilor noştri, Doamne Iisuse Hristoase, Dumn[e]zăul nostru, milueşte-ne pre noi, amin. După ačasta înčapă fraţii ceĭalalţi: Înpărate cerescŭ, măngăitorĭule, iproci. De trei ori Sfăntu Dumn[e]zău, Preasvăntă Troiţă, Părintele nostru. Doamne

[1] *Anul de la facerea lumii 7155, şi a cuvântului întrupare 1647, s'a scos după învăţătura (dogma) apostolească, soborul cu dispută al pravoslavnicilor, cu scrierea iubitoare de trudă a Mitropolitului Varlaam al Moldovei.*

milueşte de 12 ori. După acestïa: Veniţi să ne închinâm, de trei ori, şi îndată, de este săptămăna cea dentăi a postului celui mare, începem: Dumn[e]zău, la ajutorïul mieu, plïacă ïa aminte. Şi după acestu psalmŭ căntâm canonul cel mare, ïar de nu-i săptămăna cea mare începem aşea: Cănd străgat-am, ascultâ Dumn[e]zău dreptăţii meale.,

Urmează încă 3 rânduri de continuare a acestei rugăciuni, care nu se pot desluşì bine din pricina umezelii, iar pe pagina următoare text slavon.

22°.

з д м м
главины прѣсловїє славы и съ подобїє (= „Expunerea capitolelor cu măriri şi podobii").

Pentru mila lui D[u]mn[e]dzău, glav[a] 1. Pentru ruga pr[ea]č[i]stii, [glava] 2.—Pentru cinstitâ cruč[e], [glava] 3. — Pentru ruga îngerilor, [glava] 4 —Pentru ruga lui Ioan C[ă]rs[ti]tel, [glava] 5.— Pentru ruga Ap[o]s[to]lilor, [glava] 6. — Pentru ruga prorocilor, [glava] 7. — Pentru ruga lui s[ve]tii Ghiorghie, [glava] 8. — Pentru ruga lui s[ve]tii Dimitrie, [glava] 9.—Pentru ruga a toţi m[u]č[e]nič[ii], [glava] 10. — Pentru ruga lui Ioan Novii, [glava] 11. — Pentru ruga a trei mari S[ve]t[ite]li, glava 12. — Pentru ruga lui S[ve]tii Nicolae, [glava] 13. — Pentru ruga S[vin]ţilor Ot[e]ţi, [glava 14. — Pentru ruga preoţilor, [glava] 15. — Pentru ruga fămei[i] pr[ea]p[o]d[o]bnice, [glava] 16. — Pentru ruga pr[ea]p[o]d[o]bnei Paraschivii, [glava] 17. — Pentru ruga tuturor Sv[i]nţilor, [glava] 18 — De aicïa să încep sănătâţile: Pentru sănâtatïa lui Vodâ, [glava] 19. — Pentru || sănâtatïa maicei lui Vodâ [glava] 20. — Pentru sănâtatïa Doamnei, [glava] 21. — Pentru sănâtatïa cuconilor, [glava] 22. — Pentru sănătatïa fečoriţelor, [glava] 23. — Pentru sănâtatïa boïarilor, [glava] 24. — Pentru sănâtatïa voinicilor, [glava] 25 — Pentru acoperemăntul al toţ[i] creştinilor, [glava] 26. — Cănd vor vrea să se scoale de la masâ, [glava] 27. — Căndŭ vor vrea să încaleč[e], [glava] 28. — Pentru sufletul morţilor, [glava] 29. — Cine-ş va aduce amente de păcate, [glava] 30.

с
ржци млти ради бжїи [1]

Pe paginele următoare, până în sfârşit, urmează după titlul fiecărui capitol, indicat româneşte şi foarte rar slavoneşte, textul slavon al respectivei rugăciuni.

[1] *Mâinile milostei (îndurării) pentru Dumnezeu.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] царю [illegible]

[illegible]

[illegible] православнии [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

шпринчоарѣ · ротꙋнд шпинцꙋ доамне
исꙋхристоасе то сфинцителе тъ ...
ꙋдꙋмꙋ дессꙋ асминѣ · ши в...
ми ассаꙋ тꙋа гревврѣдетꙋ сꙋстрѣ ·
Грешитꙋ доамне грешитꙋ фоа грешитꙋ ·
нꙋ сꙋнтꙋ демна врꙋдпо сꙋстрꙋ
тинѣ доамне дꙋмнꙋ хꙋ мие · сꙋ
нꙋ нꙋмꙋ лꙋсꙋрдꙋпло мꙋле чело
ле чиажоссꙋ шиниприрꙋбꙋласт
шинетꙋ доамне дꙋмнꙋзꙋ мие · ...
тꙋ вечин дѣвꙋчи · ... бессꙋ
пꙋра пренапседенти сꙋнцѣлестꙋ ·
... сꙋтворѣни пеленꙋ сꙋрдце ...
ни · ... нꙋ ... ниꙋ
ресꙋдꙋти · ... ... оние

1668

Central University Library